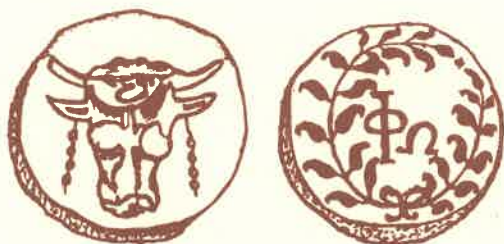

Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν

Σελίδες πρὶν Φωκίδα

Χαλκοῦν Φωκέων 357 - 346 π.Χ.

Ἀμφισσα

2003

ΤΙΤΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	: ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ Έκδίδεται κάθε τρίμηνο Τεύχος 105, Ιανουάριος - Μάρτιος 2003
ΙΔΡΥΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ ΕΚΔΟΤΗΣ	: Έταιρεία Φωκικών Μελετών Ίπποκράτους 3, Άμφισσα, Τ.Κ. 331 00 Τηλέφωνο: 22650 29.678
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ	: Νικόλαος Δ. Καστανάς Όδός Ι. Γιδογιάννου 9 - Άμφισσα Τ.Κ. 331 00, Τηλ. 22650 28.991 - 22650 79.174
ΥΠΕΥΘ. ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ	: Κώστας Σανιδάς Ίωαννίνων 6, Μοσχάτο Τ.Κ. 18543, Τηλ. 210 9414.233
ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ	: Γεώργιος Κουτσοκλένης, Πρόεδρος Ε.Φ.Μ. αίδ. Ταξ. Γκιούλος, Αντιπρόεδρος » Δημήτριος Σανιδάς Γραμματέας » Γεώργιος Καραϊνδρος, Ταμίας » Νίτσα Ασημακοπούλου, Έφορος » Άθαν. Δημόπουλος, Μέλος Δ.Σ. » Ευθύμιος Τσαφρόγιαννος, » »

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΕΣ

α. 'Η άπελευθέρωσις τῆς Άμφίσσης	1/4733
ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟΥ ΔΗΜ.: Άνοιξη τῆς ψυχῆς καί τοῦ γένους	3/4735
Τιμητικές Διακρίσεις στόν κ. Δημ. Κ. Κουτσουλέλο	5/4737
ΣΑΝΤΑΡΜΗ ΓΙΑΝΝΗ: Ό Ξεσηκωμός	6/4738
ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ ΓΙΑΝΝΗ: Χρέος καί τιμή όφειλομένη	7/4739
ΕΗΡΟΤΥΡΗ ΖΑΧΟΥ: 'Η Τσέτουλα καί ή Φασούλα ώς μετρικόν σύστημα τοῦ λαοῦ μας	13/4745
ΚΟΥΤΣΟΚΛΕΝΗ Γ.: Μεταμορφώσεις: Ό Γκιώνης. Ό Κούκος	15/4747
ΛΙΑΣΚΟΥ ΡΟΥΛΑΣ: Στή Χάρμαινα πρίν χρόνια	19/4751
ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ Γ.: 'Η χειραφέτηση τῆς γυναίκας	21/4753
ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗ: Χρόνια Πολλά;	25/4757
ΓΙΑΝΝΗ ΣΑΝΤΑΡΜΗ: Τό σκάψιμο τοῦ άμπελιοῦ	27/4759
ΠΑΝΤΕΛΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Τά δύο λαγουδάκια	33/4765
ΧΑΡΙΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ: Ό Θάνατος τοῦ Γ. Καραϊσκάκη	41/4773
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ: Τά ΦΘΙΝΟΝΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ κ.λπ. α) 'Ιερά Κοινοβιακή Σχίτη Πρ. 'Ηλιοῦ Αγ. Όρους	59/4791
β) κ. Άνθη Βέργη	61/4793
ΝΕΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ	63/4795

ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΕΣ

Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἀμφίσσης

Τοῦ ΙΧΝΗΛΑΤΗ

Εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (Γεν. Γραμμ. γ. 176), βρίσκεται τό ἔγγραφο πού ἀκολουθεῖ, τό ὁποῖο καθρεπτίζει τήν ἀγνή Ἑλληνική ψυχὴ καί τόν ἄδολο πατριωτισμό, πού ἐνέπνευσαν τόν ἐπικόν ἀγώνα τοῦ 1821.

Τό παραθέτομε, τιμῶντας τήν ἀπροσμέτρητη συγκίνηση καί ὑπερηφάνια τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, ὅταν ἐνίωσαν ἐλεύθεροι ἀπὸ τόν δυνάστη Τοῦρκο.

«Ἑλληνικὴ Πολιτεία ἀριθ. 12

Πρὸς τόν

Ἐξωχότατον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος!

Ἡ προσωρινὴ δημογεροντία τῆς ἐπαρχίας τῶν Σαλῶνων.

Ἐλευθερώθη τέλος πάντων τήν 17 τοῦ ἤδη λήγοντος μηνός καί ἡ ἐπαρχία τῶν Σαλῶνων. Οἱ ἐν αὐτῇ Τοῦρκοι ὑποκλίναντες ἀτίμως τόν αὐχένα των εἰς τὰ ὅπλα τῶν Ἑλλήνων ἔφυγον διὰ συνθηκῶν. Αἱ μὲν μοῦσαι τοῦ Ἑλικῶνος καί ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων, ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἐστίας των, διὰ νὰ πλέξουν τοὺς ἀμαράντους στεφάνους των, καί νὰ στεφανώσουν ἐκείνους, δι' ὧν ἀπήλαυσαν τὰς καθέδρας των, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ταύτης, οἵτινες μέχρι τοῦδε διέτριβον εἰς ἄλλοδαπὰς γαίας, ἐπανέρχονται ἤδη διὰ νὰ καταφιλήσουν τό ἱερόν καί γλυκύτατον ἔδαφος τῆς φίλης των Πατρίδος, ἐλευθερωτῶν διὰ τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων, κυβερνωμένων παρὰ τῆς Α.Ε. τοῦ Κυβερνήτου (Ι. Καποδίστρια) καί διευθυνομένων ὑπὸ τοῦ Στρατάρχου Κου Δημητρίου Ὑψηλάντη. Ἀναζωπυρούμενοι δὲ καί οἱ ὥς οἱ κολλίες διωκόμενοι εἰς τὰς ὁπὰς τῆς γῆς καί τὰ σπήλαια ἀνέρχονται διὰ νὰ πνεύσουν τόν ἐλεύθερον ἀέρα καί νὰ χαροῦν τό λαμπρόν φῶς τῆς ἡμέρας, νὰ περιέλθουν τὰς χλοαζούσας πεδιάδας, νὰ θεωροῦν αὐτάς περικυκλωμένοι ἀπὸ ποίμνια προβάτων, ἥρεμα βελαζόντων καί

ἐλευθέρως σκιρτώντων καί τοὺς ποιμένας ἀθώους καί ἀφόβους ὅπισθεν αὐτῶν συρίζοντας, νά βλέπουν τέλος πάντων μέ ὄμμα πλήρες χαρᾶς τάς οἰκίας των, ἅν καί τοὺς ναοὺς των κατακρημνισμένους.

Δι' αὐτάς λοιπόν τάς εὐτυχεῖς καί βασίμους ἀπολαύσεις, ὑποχρεωμένοι ὄντες, κηρύττουν διά τοῦ παρόντος τήν ἐκ βάθους καρδίας ἀντηχοῦσαν εὐχαρίστησιν καί χεῖρας ἰκέτιδας αἶροντες πρὸς τόν Πανάγαθον Θεόν, εὐχονται κράζοντες τό ζήτω ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος καί ἀπωλεσθήτω ὁ τύραννος αὐτῆς.

Τήν εὐχαρίστησιν δέ ταύτης πρὸς τόν Ἐξοχώτατον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος δι' ἡμῶν προσφέροντες, ἐπικαλοῦνται καί τοῦ λοιποῦ τῆς ἀγαθῆς καί πατρικῆς κηδεμονίας σας καί τῶν σεβαστῶν διαταγῶν καί ὁδηγιῶν σας, διά νά ὁδηγηθῶμεν εἰς τάς ἀληθῶς συμφέροντα τῆς Πατρίδος.

Ὑποσημειούμεθα μ' ὅλην τήν ἐξαίρετον ὑπόληψιν.

Ἐν Σαλῶνοις τῇ 27ῃ 10βρίου 1828

Οἱ Δημογέροντες

Βασίλης Βασιλείου

Γιώργης Πατέλος

Ὁ Γραμματεὺς

Δημήτριος Νικολαΐδης

Ἄνοιξη τῆς ψυχῆς καί τοῦ γένους

Τοῦ κ. ΔΗΜ. Κ. ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟΥ
Ἐπίτιμου Ἐπόπτη Δημοτικῆς Ἐκπ/σεως

*«Μή λησμονεῖς, πῶς Ἕλληνα σ' ἔχει γεννήσει ἡ μοίρα
κι ἐντός σου λάμπει ἀδάμαστη τοῦ Γένους σου ἡ ψυχή»*
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΗΣ

Κάθε χρόνο, μέσα στά Μαρτιάτικα ἀνθίσματα, ὑψώνεται ἕνας καταστόλιστος βωμός. Στό βάθρο του λάμπουν στέφανα καί χρυσά γράμματα ἀνακαλοῦν στή μνήμη μας ὀνόματα, χρονολογίες, γεγονότα καί ἡρωϊσμούς. Ἡ 25η Μαρτίου 1821, ἡμέρα θρύλων καί θριάμβων, συμβολίζει τήν ἀκατάβλητη ρώμη καί τόν ὑπέρτατο δυναμισμό τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς. Ἡ ἱστορία ὅλων τῶν αἰώνων καί ὅλων τῶν λαῶν τῆς γῆς ἀτενίζει εὐλαβικά τό μεγάλο ἑλληνικό ἄθλο, πού, πρίν ἀπό 182 χρόνια, ἐφώτισε ὁλόκληρη τήν οἰκουμένη καί ὀνομάστηκε θαῦμα, ἐνῶ δέν ἦταν τίποτ' ἄλλο, παρὰ ἡ ἐκδήλωση τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Γένους.

*«Μ' ἀνθούς τοῦ ὀνείρου ἡ γῆ ξαναγεμίζει.
Ἀνάστα τώρα μέ τήν Ἄνοιξη, Λαέ μου».*
(ΣΤ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ)

Μέσα σέ μιά Εὐρώπη, βαθύτατα κλονισμένη, τρομαγμένη ἀπ' τή θύελλα καί ἠθικά ξεπεσμένη, οἱ ἡμίθεοι τῆς μεγάλης Ἐποποιΐας εἶχαν τήν ἀπίστευτη τόλμη ν' ἀντιμετωπίσουν, σέ θανάσιμη πάλη, σῶμα μέ σῶμα, τά πλήθη καί τούς θησαυρούς, τούς στρατούς καί τούς στόλους τῆς τρομερῆς Αὐτοκρατορίας. Μ' ἓνα καί μόνο μέσο, μέ τή μεγάλη ἑλληνική ψυχή τους, τήν ἐκλεκτή τοῦ Κυρίου. Πιστοί στίς αἰώνιες καί ἄφθαρτες ἑλληνικές παρακαταθῆκες, διέθεσαν ὁλόκληρη τή ζωή τους στό βωμό τῆς ἐθνικῆς τιμῆς, συνεχίζοντας τόν ἱστορικό ἀγῶνα τους γιά τήν περιφρούρηση τῶν ἀξιῶν ἀπό κάθε βαρβαρότητα. Ἡ ἱστορία εἶναι πάντα μία ἡ ἱστορία τῆς ἀρετῆς καί τῆς τόλμης, τῆς πίστεως καί τῆς θυσίας, τῆς προσφορᾶς καί τῆς ἀγάπης μέχρι θανάτου γιά τήν ἱερή ἰδέα τῆς Πατρίδας. «Χωρίς ἀρετή καί

πόνο στήν Πατρίδα καί πίστη στή Θρησκεία, ἔθνη δέν ὑπάρχουν», τονίζει ὁ μέγας Μακρυγιάννης.

* * *

Τό Εἰκοσιένα, ἓνα ἀπ' τά μεγάλα καί τ' ἀπροσμέτρητα θαύματα ἐνθουσιασμοῦ, μοναδικό φαινόμενο σ' ὁλόκληρη τήν ἀνθρωπότητα ἐμπνευσμένο, ἀπ' τήν ἀρχή ὡς τό τέλος, ἀπό καθολική ἰδέα, βγήκε ἀπ' τήν ἀρχαιότατη πηγή τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας καί λάμπει, μ' ἀβασίλευτη αἴγλη, ἐπάνω ἀπ' ὅλα τά ἀπελευθερωτικά κινήματα τῶν διαφόρων λαῶν τῆς γῆς. Ὅπου μάχεται ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἀπό κοντά του εἶναι ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ἡ ἴδια καρδιά, ἡ ἴδια λαχτάρα, ἡ ἴδια ψυχή. Εἶναι ὁ καθολικός ξεσηκωμός ἑνός ὁλοκλήρου ἱστορικοῦ λαοῦ, πού, αὐτόφωτος, πρωτοπόρος καί ὁδηγός, ἔγινε τό ὑψηλό κέντρο τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρωπίνου Γένους.

«Τό Εἰκοσιένα - σημειώνει ὁ Χρῆστος Μαλεβίτσης - εἶναι τό πύρινο ἄνθος μιᾶς ἀργῆς κυφορίας, πού συντελεῖτο, ἐπὶ αἰῶνες, σέ τούτη τή γῇ. Στιγμή τῆ στιγμῆ, ἡμέρα τήν ἡμέρα, χρόνιο τό χρόνο, αἰῶνα τόν αἰῶνα. Στή διάκριση τοῦ ἀπιανοῦ βαρβάρου ἢ τιμῆ, τά παιδιά, ἡ γυναίκα, ἡ σοδειά, ἡ ζωή, ἡ κοινότητα, τό γένος τῶν Ἑλλήνων. Δέν εἶναι λίγο. Εἶναι μισή χιλιετία, ὅπου ἀναδίνεται τόσος σπαραγμός καί τόσος καῦμός ἀπ' τό δουλωμένο γένος. Εἶναι ὁ ἀκατάλυτος καῦμός τῆς ρωμιοσύνης, ἡ ὁποία δουλώθηκε στίς Τουρκομανικές ὀρδές τῆς Ἀσίας, πού μόνη τους συμβολή στήν παγκόσμια ἱστορία εἶναι νά σβήσουν πολιτισμούς. Ὡσπου ἔφτασε ἡ στιγμῆ, πού ἔπαυσαν οἱ Ἕλληνες νά διηγοῦνται τά βάσανά τους, κλαίγοντας. Καί ἐξεγέρθηκαν».

Ἐνῶ χτυποῦν χαρμόсуна οἱ καμπάνες καί τά κανόνια, οἱ καρδιές μας δονοῦνται μέ ὑπερηφάνια κι ἐνθουσιασμό ἀπ' τοὺς ἴδιους ὑψηλοὺς ὁραματισμούς τοῦ Ρήγα καί τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, τοῦ Σαμουήλ καί τοῦ Καψάλη, τοῦ Διάκου καί τοῦ Καραϊσκάκη καί ὅλων τῶν ἐλευθερωτῶν προγόνων μας. Τό αἷμα τους ρέει στίς φλέβες μας, στίς καρδιές μας χτυποῦν οἱ καρδιές τους. Μέσα μας ζεῖ, ἀκατάλυτο, ἀπόλυτο καί αἰώνιο, τό Εἰκοσιένα. Μέσα μας ζεῖ καί πάλλεται ὁλόκληρη ἡ Ἑλλάδα! Μακάριοι οἱ λαοί, πού, γυρνώντας πίσω, στή διαδρομή τοῦ χρόνου, μποροῦν νά ἐμπνέονται καί νά φρονηματίζονται ἀπ' τή μεγαλειώδη ἱστορία τοῦ θρυλικοῦ Εἰκοσιένα. Μέ τό κεφάλι ψηλά, θά μποροῦν αἰδιόδοξα ν' ἀντικρύσουν τό μέλλον.

* * *

Γιορτάζοντας τὴν ἐπέτειο τῆς ἐθνικῆς ἀνάστασής μας, ὑψώνουμε ἄξια τῆς θυσίας τῶν προγόνων μας ἐγκώμια καὶ δεχόμαστε τὸ αἰώνιο κι ἐκτυφλωτικό φῶς τοῦ μεγάλου θαύματος. Αἰώνιοι νέοι στὴν καρδιά καὶ στό στοχασμό, ἀκολουθοῦμε τὸ μοναδικό ἐθνικό δρόμο μας. Λιτοὶ δωρικοὶ στύλοι, αἰώνιοι Τριακόσιοι τῶν Θερμοπυλῶν, ἀθάνατοι Μεσολογγίτες, θ' ἀπελευθρώνουμε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπ' τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ μίσους, μὴ ξεχνώντας τὸν Παλαμικό λόγο:

*«Δέν εἶν' οἱ Ἑλλάδες τέρματα, γέρματα γιὰ τὸν Ἄδη,
ζωὴ ὁ Κανάρης, πνοή ὁ Μιαούλης καὶ δέν περνᾷ
τό Μεσολόγγι, μέ τὴν Ἀράχωβα, μέ τ' Ἀρκάδι,
τά παλιωμένα σάν τωρινά.*

*Ἀρχαῖες ὑπάρχουν καὶ νέες Ἑλλάδες μέ τίς θυσίες
κι οἱ ἐλευθερίες πάντα ἐναγώνιες μέ τοὺς λαοὺς
καὶ σβοῦν κι ἀνάφτουν καὶ θά ξανάρθουν οἱ ἀθανασίες,
πάντα οἰκοδόμοι γιὰ τοὺς ναοὺς».*

ΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΣΤΟΝ κ. ΔΗΜ. Κ. ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟ

Στόν κ. ΔΗΜ. Κ. ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟ, Ἐπίτιμο Ἐπόπτη Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, Λογοτέχνη καὶ Συγγραφέα, ἀπένειμαν τιμητικές διακρίσεις:

α) Ὁ Σύλλογος Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, Ἀναμνηστικό Δίπλωμα γιὰ τὴν οὐσιαστική συμβολή του στὴ θετική ἐκτέλεση τῶν ὑψηλῶν πνευματικῶν ἐπιδιώξεων καὶ ἰδεωδῶν του, σέ ἰδιαίτερη ἐκδήλωση, πού πραγματοποιήθηκε στό Ξενοδοχεῖο «ΙΛΙΣΣΙΑ», στίς 28 Δεκεμβρίου 2002.

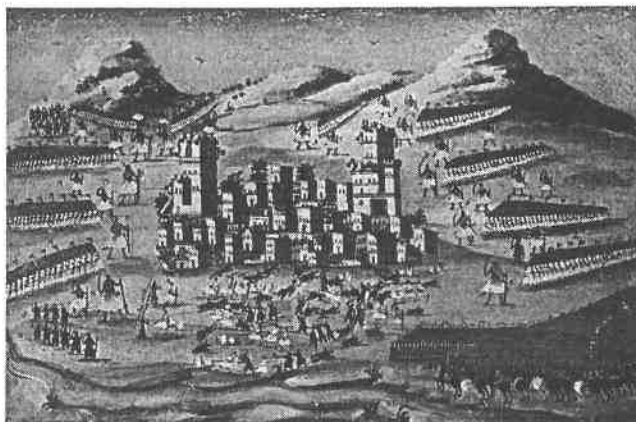
β) Ἡ Ἐνωση Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, Χρυσό Μετάλλιο πνευματικῆς ἀξίας Α' τάξεως γιὰ τὴν προσφορά του στὰ Ἑλληνικά Γράμματα καὶ στὴ Λογοτεχνία, σέ πνευματική ἐκδήλωση, πού πραγματοποιήθηκε στίς 5 Φεβρουαρίου 2003, στὴν αἴθουσα τοῦ Συλλόγου Ὑπαλλήλων τῆς Τράπεζας Ἑλλάδος (Σίνα 16).

Ο ΞΕΣΗΚΩΜΟΣ

Τοῦ Γιάννη Ἀ. Σαντάρμη

Ξεσηκωμός, ραγιάδες, πιά! Στόν Κύριο τ' ἄλληλούια,
ὁ Κύριος μᾶς σπλαχνίστηκε καί μᾶς καλεῖ στό βόλι,
ἄχολογᾶνε βρονταριές, γροικιοῦνται πολυβούια,
ἄναψε ἀκέριος ὁ Μωριάς, καίγεται ἡ Ρούμελη ὅλη.

Πάψετε οἱ νιές τά κλάματα, τά μοιρολόγια οἱ μάνες
κι ἐσεῖς τ' ἀντροπαλίκαρα σηκῶστε τό κεφάλι,
στόν κόσμο τρισχαρούμενες ὥς ἀκουστοῦν καμπάνες,
νά διαλαλήσουν τούτη ἡ γῆ πῶς ἀναστήθη πάλι.

Χρέος καί τιμή ὀφειλόμενη

Τοῦ Γιάννη Ἡλιοπούλου

Κάθε χρόνο τό Σάββατο τοῦ Λαζάρου, ἡ καρδιά τῆς Πατρίδας μας, τῆς Ἑλλάδας ἡ ψυχή, φτεροκοπάει πάνω ἀπ' τό Μεσολόγγι.

Ἡ Πολιτική, ἡ Στρατιωτική, ἡ Πνευματική ἡγεσία τοῦ τόπου, μέ πρωτοπορία τῆ Ὀρησκευτική του ἡγεσία, συγκεντρώνονται στήν πόλη «Τῶν Ἑλευθέρων Πολιορκημένων» κι ἀποδίδουν τίς ὀφειλόμενες τιμές στούς Νεκρούς τῆς ἀμυνας τῆς Ἱερῆς Πόλης, σ' ὅσους ἔπεσαν, κατά τό κορυφαῖο γεγονός τῆς ἡρωϊκῆς Ἐξόδου, τῆς 10ης Ἀπριλίου 1826, σ' ὅσους ἀγωνίστηκαν «Νά ζεῖ τό Μεσολόγγι» καί νά μάχεται γιά τή λευτεριά ὅλης τῆς Ἑλλάδας.

Κι ἦταν οἱ ἀγῶνες των πολιορκημένων στό Μεσολόγγι καί τά ξακουστά κατορθώματα τῶν μπουρλοτιέρηδων τοῦ Κανάρη οἱ κύριες αἰτίες τῆς ἀποφασιστικῆς ἐπέμβασης τῶν ξένων δυνάμεων, ὑπέρ τῶν μαχόμενων Ἑλλήνων.

Ἀλλά δέν εἶναι μόνον οἱ ἐπίσημες ἀρχές τῆς Πολιτείας, πού ἀποδίδουν τίς ὀφειλόμενες τιμές, κατά τίς ἐορταστικές ἐκδηλώσεις τῆς ἐπετείου τῆς Ἐξόδου, στό Μεσολόγγι.

Ἀντιπροσωπεῖες ἀπό πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδας συμμετέχουν στίς ἐορτές ἱστορικῆς μνήμης καί τιμῆς, πρὸς τήν ἡρωϊκὴ Φρουρά τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ 1826, μαζί μέ τίς ἀντιπροσωπεῖες τῶν «Προστάτιδων Δυνάμεων» κι ἐκεῖνες τῶν Πατρίδων καί πεσόντων στό Μεσολόγγι, Φιλελλήνων.

Ἀλλ' εἶναι καί ὁ Λαός: Κοσμοσυρροή καί συγκίνηση καί ψυχικὴ συμμετοχὴ στὰ δρώμενα. Κι ὅσοι ἀδυνατοῦν νά βρεθοῦν στό Μεσολόγγι, κατά τίς ἐτήσιες ἐκδηλώσεις τῆς Ἐξόδου, παίρνουν μέρος, νοερά, στήν Ἐξοδο, ἀγωνιζόμενοι ἀνάμεσα στούς Μεσολογγίτες ἀδελφούς μέ τό γιαταγάνι στό χέρι ἢ ἀμυνόμενοι, στόν Πύργο τῆς θάλασσας, γίνονται στό τέλος σπίθες καί φλόγες τοῦ πυρσοῦ τοῦ Καψάλη...

Τῇ Φρουρᾷ τῆς Ἱερῆς πόλης τοῦ Μεσολογγίου, κατά τούς ἀγῶνες τῆς περιόδου 1821 - 1826, ἀποτελοῦσαν, κατά κανόνα στρατεύματα τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας καί τῆς Ἡπείρου (Σουλιῶτες), καθὼς καί τμήματα Φιλελλήνων.

Όμως, «Καραϊσκάκης της Στεριά κι Ύδραῖοι τοῦ Πελάγου», κατὰ τό δημοτικό μας τραγούδι, οἱ ἀγωνιστές δηλαδή τῆς ἐλευθερίας, πού δροῦσαν ἔξω καί πέρα ἀπ' τὰ τείχη καί τήν ἀμυντική γραμμή τοῦ Μεσολογγίου, παρενοχλοῦσαν κι ἔφθειραν τόν ἐχθρό μέ συνεχεῖς ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν θέσεων καί ἐφοδιοπομπῶν του, ἀλλά καί μέ καταδρομικές ἐνέργειες - Στόλος καί Πεζοί - ἔμπαιναν στό κλεισμένο Μεσολόγγι φέρνοντας στούς ἀμυνόμενους τροφές καί πολεμοφόδια καί νέα τμήματα ἀγωνιστῶν, δυναμώνοντας ἔτσι τήν ἄμυνά του.

Ἡ Ἱστορία τῆς Ἀμυνας κι Ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου καί τῶν διασωθέντων Ἐλευθέρων Πολιορκημένων εἶναι μεγάλη, συγκλονιστική καί προκαλεῖ, στό σκεπτόμενο ἄνθρωπο, ρῖγος καί φρικίαση.

Ἀλλά, νά σταθοῦμε, πρέπει στό θέμα τῆς συμμετοχῆς στούς ἥρωϊκοὺς ἀγῶνες τῶν Προμάχων τῆς Ἐλευθερίας, στό Μεσολόγγι, τοῦ Λαοῦ καί τῶν μάχιμων τμημάτων του στή γειτονική περιοχή τῆς σημερινῆς Φωκίδας καί κυρίως στήν πλησιέστερη πρὸς τό Μεσολόγγι ἐπαρχία τῆς Δωρίδας σήμερα, τῶν ἐπαρχιῶν Λιδωρικίου καί Μαμανδρίνου, τότε.

Οἱ ἐπαρχίες αὐτές βρίσκονται σ' ἐπανάσταση ἀπ' τίς 23 Μαρτίου τοῦ 1821 καί στά 1825-26 διέθεταν ἐμπειροπόλεμες καί συγκροτημένες στρατιωτικές δυνάμεις μέ πολλοὺς καί ικανότατους Ἡγήτορες, ὅπως τό Σκαλτσο-Δῆμο, Σιαφάκα, Καλύβα, Ρούκη, Ἀποκορίτη, Μαστραπᾶ, Μποσνέκη, Μπίτη, Κουτρούκη, Ταράτσα κ.ἄ.

Τά ἐπίσημα ἔγγραφα τοῦ Ἀγῶνα βεβαιώνουν καί τά Πιστοποιητικά τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ 1821 δείχνουν, ὅτι πολλοὶ ἀγωνιστές, ἀπ' τή σημερινή Φωκίδα, ἀγωνίστηκαν ἔξω καί μέσα στό Μεσολόγγι, σάν ἄνδρες τῆς ἥρωϊκῆς Φρουρᾶς του καί πολλοὶ ἐπίσης πῆραν μέρος στήν Ἐξοδο.

Καί τό σημαντικότερο γιά τή σημερινή Δωρίδα: Τμήματα ὀργανωμένα, τοῦ τοπικοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ, κατ' ἐπανάληψη μπῆκαν στό κλεισμένο, στό πολιορκούμενο Μεσολόγγι, ἐνῶ ἄλλα ἔφθειραν συστηματικά τόν ἐχθρό στήν περιφέρεια, πέρα ἀπ' τίς ἀποστολές «ἀποκοπῆς καί καταστροφῆς ἐφοδιοπομπῶν τοῦ ἐχθροῦ».

Ὡστε, παλικάρια ἀπ' τοὺς σημερινούς Δήμους τῆς ἐπαρχίας Δωρίδας - Βαρδουσίων, Εὐπαλιέων, Λιδωρικίου, Τολοφωνίων - ὁμαδικά ἀγωνίστηκαν στό Μεσολόγγι, μάτωσαν τοὺς προμαχῶνες του, ἀγίασαν μέ τὰ κόκκαλά τους τό χῶμα του, ὕψωσαν μέ τοὺς ἀγῶνες καί τίς θυσίες τους τόν Τύμβο του, ἔπεσαν κατὰ τήν Ἐξοδο τῶν Ἐλευθέρων Πολιορκημένων, αἵματοπότισαν κι αὐτοὶ τό ἐλληνικό Λευτερόδεντρο. Κι ἀπ' τό μεδούλι καί τῶν δικῶν τους κοκκάλων

ἀντρειεύτηκε ἡ Λευτεριά, πού τραγούδησε ὁ Σολωμός καί ψάλλουμε σήμερα οἱ Πανελλήνες, ἀναρριγοῦντες...

Κι ὄχι μόνον αὐτό! Ἐνα ἀπ' τὰ Κέντρα ἀνεφοδιασμοῦ τῆς Φρουρᾶς τῆς Ἱερῆς Πόλης τοῦ Μεσολογγίου ἦταν στήν παραλιακή, σημερινή Δωρίδα, στά ἱστορικά Τροιζώνια, καί οἱ ἀποστολές του, πρὸς τοὺς ἀγωνιζόμενους μετέφεραν τροφές, πολεμοφόδια καί περισσά στήριξαν τό ὑψηλότατο ἐθνικό φρόνημα τῶν ὑπερασπιστῶν...

Ὅλ' αὐτά, γεγονότα γνωστά καί ἀληθινά.

Δημόσια ἐγγράφα τῶν Ἀρχείων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, Πιστοποιητικά ἀγωνιστῶν, Βιογραφίες καί Ἀπομνημονεύματα ἡγητόρων τοῦ Ἀγῶνα, Ἱστορικά βιβλία, Πονήματα πνευματικά ἐρευνητῶν τῶν γεγονότων τῶν ἀγῶνων γύρω ἀπ' τό Μεσολόγγι, τὰ ἐπιβεβαιώνουν.

Στό βιβλίο, π.χ. τοῦ Ε. Σταθόπουλου: «Ἡ Φωκίδα τῆς Ἐπανάστασης», Ἀθήνα 1994, εἶναι ἀποθησαυρισμένα τὰ ὀνόματα τῶν ἐξῆς 43 ἀγωνιστῶν «Φωκέων», πού ἔπесαν στό Μεσολόγγι (13 Δωριεῖς καί 30 Παρνασσιδεῖς), χωρίς φυσικά ὁ κατάλογος νᾶχει ἐξαντληθεῖ:

1. Ἀγγελῆς Γεώργιος. Παρνασσίδα: Τοπόλια - Ἐλαιών.
2. Ἀναστασίου Μήτσιος: Παρνασσίδα: Ἀγόριανη - Πεντάλοφος.
3. Ἀρμάγος Δημήτριος. Δωρίδα: Παλιοκάτουνο - Κροκύλειο (Ἐπесе στήν Κλείσοβα).
4. Αὐγερόπουλος Νικόλαος. Παρνασσίδα: Καστέλλια.
5. Βάγενος Δημήτριος. Παρνασσίδα: Ἄμφισσα.
6. Βαρνάβας Γεώργιος. Παρνασσίδα: Ἀπό Ἀγιά Θυμιά.
7. Γαϊτάνης Κώστας. Δωρίδα. Ἀρτοτίνα.
8. Γάρδος Παναγιώτης. Δωρίδα: Σεργούλα.
9. Γιαννάκης Αὐγερινός. Παρνασσίδα: Χρυσό.
10. Δρόσος ... Παρνασσίδα: Σάλωνα - Ἄμφισσα.
11. Εὐσταθίου Δημήτριος. Παρνασσίδα: Τοπόλια - Ἐλαιών.
12. Θεοχάρης Λουκάς. Παρνασσίδα: Στρώμη.
13. Καμπερόπουλος Ἀγγελῆς. Δωρίδα: Πενταγοί (Ἐπесе στήν Ἐξοδο).
14. Καλαφάτης Παναγιώτης. Παρνασσίδα: Σάλωνα - Ἄμφισσα.
15. Κόκκινος ... Παρνασσίδα: Σάλωνα - Ἄμφισσα.
16. Κολοβός Ἡλίας ἢ Σαπλαούρας. Δωρίδα - Καρυά (Ἐπесе στήν Κλείσοβα).
17. Κοντορρήγας Νικόλαος. Παρνασσίδα: Σάλωνα - Ἄμφισσα.
18. Κοτρότσος... Δωρίδα: Ἄνω Παλιοξάρι - Ποτιδάνεια.
19. Κοτρότσος... Δωρίδα: Ἄνω Παλιοξάρι - Ποτιδάνεια.
- 19α. Κουλαδοῦρος Λουκάς. Παρνασσίδα: Σάλωνα - Ἄμφισσα.
20. Κουτσοσταθόπουλος Φώτιος. Παρνασσίδα: Σάλωνα - Ἄμφισσα.

21. Κρίνας Παναγιώτης. Παρνασσίδα: Σάλωνα - Ἀμφισσα.
22. Λεονάρδος Νικόλαος. Παρνασσίδα: Δεσφίνα.
23. Λιακόπουλος Παναγῆς. Δωρίδα: Ξυλογαϊδάρια - Καλλιθέα (Ἔπεσε στήν Ἑξοδο).
24. Λιαρογεωργόπουλος Ἀντώνης. Δωρίδα. Ἀρτοτίνα.
25. Μπαϊδάκης Κώστας. Παρνασσίδα: Σάλωνα - Ἀμφισσα.
26. Μπαλῆς Κώστας ἢ Κούτελος. Δωρίδα. Ἀρτοτίνα.
27. Μποζίκης Γεώργιος. Παρνασσίδα: Σάλωνα - Ἀμφισσα.
28. Μπομπότας Ἀνδρέας ἢ Ἀναγνώστου. Δωρίδα. Ἀρτοτίνα.
29. Ντορμαῖος Ἀθανάσιος. Παρνασσίδα: Χλωμό.
30. Ντορμαῖος Γιαννάκης. Παρνασσίδα: Χλωμό.
31. Παναγιώτης Γεώργιος. Παρνασσίδα: Δεσφίνα.
32. Περιφάνης Θεόδωρος. Παρνασσίδα: Σάλωνα - Ἀμφισσα.
33. Περιφάνης Τριαντάφυλλος. Παρνασσίδα: Σάλωνα - Ἀμφισσα.
34. Πλουμπάκης Κων/νος. Παρνασσίδα: Σερνικάκι.
35. Πολίτης Κων/νος. Παρνασσίδα: Καστριώτισσα.
36. Πολυζῶης Α. Παρνασσίδα: Τοπόλια - Ἐλαιών.
37. Ραΐκος Ἰωάννης. Δωρίδα - Ἀρτοτίνα (Ἔπεσε στήν Ἑξοδο).
38. Σάθας Γιάννης. Παρνασσίδα: Γαλαξειδί.
39. Σκορπιάς ... Παρνασσίδα: Χλωμό.
40. Σκορόπουλος Αὐγέρης. Δωρίδα: Κριάτσι - Κερασεά.
41. Στράτος ... Δωρίδα: Παλαιοκάτουνο - Κροκύλειο.
42. Τζόκας ἢ Τζίκας ... Παρνασσίδα: Καστέλλι.
43. Χαντζιχαράλαμπος Νικόλαος: Παρνασσίδα: Γαλαξειδί.

Καί νά τώρα τό ἐρώτημα καί τό πρόβλημα:

Ἔχουν ἐπιτακτική τήν ὑποχρέωση οἱ σημερινοί Δῆμοι τῆς Φωκίδας, ὁ τῶν Ἀμφισσαίων καί μάλιστα οἱ τῆς Δωρίδας Δῆμοι, νά παίρνουν μέρος στήν ἐορτή τῆς Ἑξόδου ἢ ν' ἀπουσιάζουν;

Και ἂν ναι, πότε σκέπτονται, νά τιμήσουν καί αὐτοί (κι ὄχι μόνο π.χ. οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Μυτιλήνης, τῆς Ρόδου καί ἄλλων ἀπόμακρων περιοχῶν τῆς πατρίδας μας, ὅπως εἶδαμε νά συμβαίνει στίς ἐκδηλώσεις τῆς Ἑξόδου τοῦ 1999), τό σύνολο τῶν ἀγωνιστῶν, ἀλλά καί τούς «δικούς» τους νεκρούς, τούς ἥρωες τῆς δημοτικῆς τους περιφέρειας, κατὰ τή μεγάλη καί ἱερή ὥρα τοῦ Ἑθνους καί τοῦ Πανελληνίου προσκυνήματος;

Δέν εἶναι πατριδοκαπηλία, ἀλλά πρῶτιστο χρέος τιμῆς καί ὕστερα διδασχῆς καί ὕστερα - γιατί ὄχι - καί προβολῆς δικαιοῦμενης τῆς περιοχῆς, τῆς γενέτειρας ἡρώων - ἀγωνιστῶν καί προμάχων τῆς Ἱερῆς Πόλης τοῦ Μεσολογίου.

Ποῦ εἶναι οἱ «Βαρδούσιοι»; Μήπως ἀπ' τίς κορφές τοῦ «Κόρα-κα», δέν φαίνονται οἱ φλόγες τοῦ Ὀλοκαυτώματος τοῦ Καψάλη καί τῶν συντρόφων του;

Μήπως ὁ «Βαρδουσιώτης» στρατηγός τοῦ Ἀγώνα, ὁ Δῆμος ὁ Σκαλτσᾶς, δέν ἔστειλε μέσα στό Μεσολόγγι τόν Κώστα Καλύβα μ' ἐκλεκτό ἀπόσπασμα παλικαριῶν τῆς περιοχῆς ἢ μήπως καί ὁ ἴδιος, μέ τίς κύριες δυνάμεις του, δέν μάτωσε πολλές φορές στά ὑψώματα τοῦ «Ζυγοῦ»;

Τό ἴδιο δέν ἔκαναν ὁ Ἀνδρίτσος Σιαφάκας καί τό ἐπίλεκτο τμήμα τοῦ Πιστιόλη Σιαφάκα;

Ποῦ νᾶναι, ἄραγε, οἱ δραστήριοι τῆς Ἀρτοτίνας, τοῦ Κροκυλείου, τοῦ Ζωριάνου, τῆς Πενταγιοῦς καί τῶν ἄλλων χωριῶν; Μή δέν ἔχουν «Ἐθνικές ἐνδυμασίες», νά στείλουν τμήμα τῆς νεολαίας τοῦ Δήμου στίς τελετές τοῦ «Πάνθεου τῶν Ἡρώων» τοῦ Μεσολογγιοῦ;

Ὁ Δῆμος τοῦ Λιδωρικοῦ, ἄφαντος! Προβλήματα μέ τή Λίμνη, στίς «φυλακές» στό Μαλανδρίνο κι ὁ Δῆμος Τολοφωνίων ξέμακρος...

Εἶναι ἀκόμα καί ὁ Δῆμος τῶν Εὐπαλιέων, ἡ περιοχή τοῦ ὁποίου, κατά τήν περίοδο τοῦ μεγάλου Ἀγώνα τοῦ 1821 - 1826, ἦταν ἓνα ἀπ' τά βασιικά στρατηγικά στηρίγματα τῶν ἀμυνομένων στό Μεσολόγγι.

Ἀγωνιστές τῆς περιοχῆς ἀπασχόλησαν σημαντικές ἐχθρικές δυνάμεις στό Φρούριο τῆς Ναυπάκτου καί τῆς γύρω ὀρεινῆς περιοχῆς του.

Ὁργανωμένο τμήμα ἐπίλεκτων παλικαριῶν, ἀποκλειστικά προερχόμενων, ἀπό τή σημερινή ἐδαφική περιφέρεια τοῦ Δήμου, μέ τήν ὁδηγία τοῦ Ἀποστόλη Ἀποκορίτη, μπῆκαν στό ἀποκλεισμένο Μεσολόγγι, ὕστερα ἀπό ἄριστα ἐκτελεσμένη καταδρομική ἐνέργεια καί ἔμειναν ἐκεῖ ἀγωνιζόμενοι μέχρι ἐσχάτων.

Ὁ ἡρωϊκός παπα-Πολίτης, ἀπ' τή Σεργούλα, ὁ φιλικός καί πρόμαχος, ὁ «Ἡσαΐας» τῶν ἐπαρχιῶν Λιδωρικοῦ - Μαλανδρίνου, πού εὐλόγησε τά ἐπαναστατικά ὄπλα τῆς περιοχῆς στίς 29 Μαρτίου τοῦ 1821, στήν «Ἀγία Παρασκευή τοῦ Λιδωρικοῦ», ἦταν ὁ ὑπεύθυνος «Τροφοδοσίας» τοῦ Μεσολογγιοῦ, στήν περιοχή τοῦ σημερινοῦ Δήμου τῶν Εὐπαλιέων.

Κι ἀκόμα ὁ ἴδιος ὁ γενικός Καπετάνιος τοῦ νότιου τομέα Λιδωρικοῦ - Μαλανδρίνου, ὁ ἀπό τό Πάνω Παλιοξάρι ὀρμώμενος Τριαντάφυλλος Ἀποκορίτης, μέ ἀξιόμαχο τμήμα του πολυτραυματίστηκε σ' ἀδιάκοπους ἀγῶνες ἔξω ἀπ' τ' ἀγῶνες τοῦ Μεσολογγιοῦ, εἰσέβαλλε ὕστερα στό Φρούριο, ἀμύνθηκε καί πῆρε μέρος στήν Ἑξοδο, πάντα ὁδηγώντας τούς ἀγωνιστές τῆς περιοχῆς του - τοῦ τωρινοῦ Δή-

μου τῶν Εὐπαλιέων.

Ρέκτη Δήμαρχε τῶν Εὐπαλιέων καί φίλε, κύριε Κώστα Τσιακούμη:

Ὁ Δῆμος μας δικαιούται νά λαβαίνει μέρος στίς ἐορτές τῆς Ἐξόδου, στό Μεσολόγγι, τουλάχιστον ὅσο καί ἄλλοι συμμετέχοντες Δῆμοι. Ὅχι μόνο μέ τήν κατάθεση δάφνινων στεφανιῶν στόν Τύμβο τῶν πεσόντων, ἀλλά καί μέ πολυπληθῆ παρουσία ἐκπροσώπων τῶν χωριῶν τοῦ Δήμου, μέ τήν παρέλαση ἀντιπροσωπευτικῶν ὁμάδων τῶν Σχολείων, τῶν Συλλόγων, τῶν χωριῶν. Καί μέ ψυχική προετοιμασία καί ἔξαρση τοῦ φρονήματος τοῦ Λαοῦ, μέ κάποιες τοπικές ἐκδηλώσεις μνήμης τῶν γεγονότων τοῦ Μεγάλου Ἀγώνα τοῦ 1821, πού τοῦ ὀφείλουμε τή Λευτεριά μας.

Ἡ πρωτοβουλία ἀνήκει στό Δῆμο, γιά συνεργασία μέ τοὺς ἄλλους Δήμους ἢ καί αὐτοτελῆ ἐνέργεια. Νά, ἔργο, γιά τήν «Πολιτιστική Ἐπιτροπή» τοῦ Δήμου τῶν Εὐπαλιέων. Ἡ νεολαία τοῦ Δήμου περιμένει κι ἐμεῖς οἱ δημότες ἐπικροτοῦμε.

Πέρα ἀπ' τήν Πανελλήνια καί Διεθνῇ προβολή τοῦ Δήμου (πού κάνουν σήμερα τά Μέσα Ἐνημέρωσης, καθῶς καταγράφουν καί προβάλλουν διεθνῶς τά διαδραματιζόμενα στίς ἐκδηλώσεις μνήμης τῆς ἡρωϊκῆς Ἐξόδου).

Ὁ Δῆμος ἔχει καί χρέος, νά τιμᾷ κατ' ἔτος τοὺς προγόνους ἀγωνιστές, πού κατάγονταν ἀπ' τό δῆμο του καί νά δείχνει στοὺς νέους τό δρόμο τῆς Ἀρετῆς καί τῆς Τιμῆς. Καί ἐδῶ δίδεται σπουδαία εὐκαιρία. Ὁ σωστός Ἐθνικός καί Ἠθικός φρονηματισμός τῆς νεολαίας, εἶναι καλό πρᾶγμα.

Ἄς ἔχουμε ὑπόψη καί τίς «πατρογονικές» μας ἐπιταγές:

«Δίχως Ἀρετή, Πατρίδα καί Θρησκεία, τά Ἕθνη δέν ὑπάρχουν». Καί τήν ἄλλη:

«Θέλει Ἀρετή καί Τόλμη ἡ Ἐλευθερία», γιά νά κερδηθεῖ καί νά διατηρηθεῖ.

Σημείωση:

Τό σύνολο σχεδόν τῶν ἀπό τήν Παρνασσίδα καταγομένων καί πεσόντων στό Μεσολόγγι ἀνῆκαν σέ ὀργανωμένο τμήμα τοῦ Πανουργιᾶ, πού ἐνίσχυσε τή Φρουρά τῆς Ἱερῆς Πόλης. Οἱ περισσότεροι ἦταν Σαλωνίτες. Τί κάνει γιά τήν προκείμενη περίπτωση ὁ Δῆμος τῶν Ἀμφισσαίων ἢ τί σκέπτεται νά κάνει στό μέλλον, δέν τό γνωρίζουμε.

Ἡ Τσέτουλα καί ἡ Φασούλα ὥς μετρικόν σύστημα τοῦ λαοῦ μας

Τοῦ Ζάχου Ξηροτύρη

Ἄν καί εἶναι ἄγνωστο πῶς καί πότε ἐφευρέθηκε ἡ γραφή, εἶναι ὁμως γνωστό καί βέβαιο ὅτι ὁ πολιτισμός ὀφείλει πολλά στήν ἐφεύρεση τῆς γραφῆς. Λέγεται ὅτι πατρίδα ἔχει τήν Αἴγυπτο καί Μέση Ἀνατολή καί προέλευσή της τήν Κεραμεική μέ τά σκαλίσματα καί λοιπά σχήματα καί σύμβολα πού ἀποτύπωναν μέ τά νύχια ἤ τά δάχτυλα ἀπάνω στόν πηλό. Τῇ γραφῇ αὐτῇ τοῦ εἵδους αὐτοῦ ἀκολούθησαν τά ἱερογλυφικά τῆς Κρήτης 2.500 χρόνια π.Χ., πού καί αὐτά στήν ἀρχή παρίσταναν ιδέες, κατόπιν συλλαβές καί κατέληξαν, σύν τῷ χρόνῳ, σέ Ἀλφάβητο. Καί ἔτσι ἐν ᾧ ἀρχικά μέ αἰχμηρή καί σφηνοειδῇ γλυφίδα χάραζαν διάφορες παραστάσεις, σύν τῷ χρόνῳ, συνέτασσαν καί ἔγγραφα καί δικαστικές ἀποφάσεις πάνω στόν πηλό.

Ὁ θυμόσοφος ὁμως λαός μας, καί ἰδίᾳ ὁ ποιμενικός κόσμος, ἐρημίτης καί ἀγράμματος ὅπως ἦταν, σκέφθηκε δική του λύση καί δικό του εἶδος γραφῆς καί μετρήσεως, τήν Τσέτουλα, πού ἀκόμα εἶναι ἐν ἰσχύει στόν ποιμενικό μας κόσμο καί σήμερα. Οἱ ποιμένες κάνουν ἀκόμη μεγάλη χρήση τῆς Τσέτουλας ὄχι μόνο μεταξύ τους καί μεταξύ σμικτῶν ποιμνίων, ἀλλά καί στό ἐμπόριο, συνηθίζοντας τοὔτέστιν ὁ γαλακτοπαραγωγός νά βάνει μέσα στό δοχεῖον τό ξυλαράκι μέ τίς ἐγκοπές πού ὑποκαθιστᾷ τό σύστημα γραφῆς καί μετρήσεως.

Ἡ Τσέτουλα κατασκευάζεται ἀπό κάθε εἶδους ξύλο, ἀλλά κυρίως ἀπό Κέδρο, γιατί ὁ κέδρος καί γερό καί ἀμετάβλητο ξύλο εἶναι καί πιό ἐμφανεῖς εἶναι οἱ ἐγκοπές πού χαράσσονται μέ τό ἀπαραίτητο ἐκεῖνο ποιμενικό μαχαίριδιο, τό «πινέλι», πού εἰδικότερα χρησιμεύει γιά τήν ξυλογλυπτική τῶν ποιμένων. Τό σχῆμα τῆς Τσέτουλας κατ' ἀρχήν εἶναι τετράγωνο, ἔτσι πού ἡ μία πλευρά ὑποδηλοῖ τίς καρδάρες τό γάλα, ἄλλη τούς Κοῦτλες τούς μεγάλους, τρίτη γιά τούς μικρούς Κοῦτλες καί ἡ ἄλλη γιά τίς ὀκάδες.

Δηλαδή, ἔλεγε ὁ Τσέλιγκας ἡ ὁ Τσοπάνος στό σμίκτη του, σοῦ χρωστῶ ἡ σοῦ δίνω 3 καρδάρες γάλα, 2 κοῦτλες μεγάλες καί 3 μικρούς ἡ στόν γαλατᾶ, σοῦ στέλνω τόσες καρδάρες ἡ τόσες ὀκάδες γάλα καί ὅλα αὐτά ἀπετυπώντο μέ ἐγκοπές χαραγμένες στήν Τσέτουλα πού ἀποτελοῦν ἰδιαίτερο γραφικό καί μετρικό σύστημα. Ἀπό

τούς σμίχτες Τσοπάνηδες καίτοι ἡ θέση τῆς Τσέτουλας ἦταν πάντα στὸν «Κρεμανταλᾶ» κανεῖς ποτέ δέν διανοήθηκε νά χαράξη κρυφά μιὰ ἐπὶ πλεόν ἐγκοπή, ὁπότε θά ἀλλοιώνετο ἡ ποσότης τοῦ γάλακτος. Ἐνα τέτοιο ἦταν ἀνεπίτρεπτο γιὰ τὰ ποιμενικά ἦθη πού ἐπικρατοῦσαν, ἀλλὰ καί ἐκ προκαταλήψεως, ὅτι μιὰ τέτοια πράξη θά ἔφερε κακό στό κοπάδι καί στό «βιό», στά ζωικά τους ὑπάρχοντα. Κανεῖς δέν ἔβαζε βέβηλο χέρι στήν Τσέτουλα, τήν θεωροῦσαν σάν κάτι τό ἱερό, τό ὅσιο τῆς στάνης καί ἃς ἦταν κρεμασμένη καί ἀφύλακτη στὸν Κρεμανταλᾶ. Εἶναι δέ ὁ Κρεμανταλᾶς μιὰ ἐλατοκορφὴ ξεφλουδισμένη - ἓνας κοντοέλατος πού κρέμονταν οἱ Καρδάρες, οἱ Κοῦτλες, ἡ Τσέτουλα, οἱ Τσαντῆλες, ὁ ἐξοπλισμός ἐν γένει καί τό συνεργεῖο τῆς στάνης. Καί ὅταν ὁ Τσέλιγκας συζητοῦσε γιὰ τή χειμερινή ἢ θερινή μίσθωση καί τότε ἡ τσέτουλα ἦταν σ' ἐνέργεια. Κουβεντιάζοντας γιὰ τό μίσθωμα, ἔξυνε ἀρχικά ἀραιὰ τό ξυλαράκι πού κρατοῦσε καί τό λεπτοπελέκαγε καί ὅταν ἔφθαναν στό τελικό σημεῖο συνεννοήσεως, ἡ σύμβαση ἐπεσφραγίζετο μέ μιὰ «φασούλα», ἔκανε τοὔτέστιν μιὰ μεγάλη ἐγκοπή καί ἡ συζήτηση ἐπεσφραγίζετο μέ τήν στερεότυπη φράση «κόψε φασούλα».

Φασούλα ἔκοβαν ὄχι μόνο οἱ Τσελιγκάδες σέ τέτοιες περιπτώσεις, ἀλλὰ καί οἱ ἄλλοι Βλάχοι καί Τσοπαναραῖοι, ὅταν γινόταν συμπεθεριό καί ρύθμιζαν τήν προίκα. Στά ποιμενικά συνοικέσια, ὅταν κατέληγαν στό Α. ποσόν, ἔκοβαν φασούλα πού ἐπεσφράγιζε τό ποσόν τῆς προίκας καί ἦταν τρόπον τινά τό προικοσύμφωνο. Ἡ μεγάλη σφραγὶς τοῦ διακανονισμοῦ τῆς προίκας, εἴτε σέ χρήματα εἴτε σέ βιός, ἐτίθετο μέ τό κόψιμο τῆς «φασούλας». Ὅταν ὁ ἓνας συμπέθερος ἔταξε, ὁ ἄλλος ἔκανε ξέσμα. Τά ἀπάνω στό ξυλαράκι, ὅταν ὁμως ἔφθανε ὁ πατέρας ἢ ὁ προξενητὴς συμπέθερος στό ἀνώτερο ὄριο οἰκονομικῆς ἀντοχῆς καί ὑποσχέσεως προίκας, ἔλεγε στὸν πατέρα ἢ προξενητὴ τοῦ γαμπροῦ, αὐτὴ εἶναι ἡ προίκα τοῦ κοριτσιοῦ μου «κόψε φασούλα, ἂν θέλεις νά γίνωμε συγγενεῖς». Ἄν ἔκοβε φασούλα ὁ συμπέθερος, ἐπεσφράγιζε καί τό αἴσιο πέρας τοῦ συνοικεσίου καί τό ποσόν τῆς προίκας, πού ὡς ἀνώτερο προσέφερε ὁ ἄλλος συμπέθερος. Οἱ γάμοι τῶν ποιμνίων ἐγίνοντο κατὰ κανόνα μεταξύ ποιμενικῶν οἰκογενειῶν, τοῦ συναφιοῦ καί ὡς ἐκ τούτου ἦταν καί περιορισμένος ὁ κύκλος, σπάνιοι οἱ γάμοι πέρα ἀπὸ τὸν ποιμενικὸ κύκλο, ἀλλὰ καί ἀποκλειστικά μέ συνοικέσιο. Οἱ σημερινοὶ ἐκ συμπαθείας γάμοι, ὄχι μόνο ἄγνωστοι ἦσαν, ἀλλὰ καί ἀνεπίτρεπτοι. Γιὰ νά γίνῃ ἓνας τέτοιος αἰσθηματικὸς γάμος ἔπρεπε νά προηγηθῇ ἀπαγωγή καί τήν ἀπαγωγή κατὰ τὰ ποιμενικά ἦθη, ἄλλοτε τήν διαδέχεται ὁ ὑμέναιος, συνήθως ὁμως ποιμενικὸς πόλεμος μέ ἀπρόβλεπτες αἱματηρὲς συνέπειες.

ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ

Ο ΓΚΙΩΝΗΣ

Τοῦ Γ. Ν. Κουτσοκλένη

Ἕνα πουλί, πού τό ἐπίσημο ὄνομά του εἶναι «σκύψ» ἤ καί «ἴυγ-γξ», πού τοῦ ἀρέσει ἡ νύχτα, μοιάζει λίγο μέ τήν κουκουβάγια καί περισσότερο μέ τόν Μπουφο, γιατί ἔχει κι' αὐτός, ὅπως καί ὁ Μπουφος, δύο λοφία ἀπό φτερά στό κεφάλι πού μοιάζουν μέ ἀφτιά ἢ κέρατα, αὐτός εἶναι ὁ Γ κ ι ώ ν η ς.

Εἶναι τό μικρότερο ἀπ' ὅλα τά νυκτόβια πουλιά.

Ὁ Γκιώνης φθάνει στήν Ἑλλάδα τήν Ἀνοιξη μαζί μέ τόν Κοῦκο, τό Ἀηδόνι καί τά ἄλλα ἀποδημητικά πουλιά, καί

«...Ὁ Γκιώνης μέ νανούρισε,

μέ ἐξύπνησε τ' Ἀηδόνι...»,

τραγουδᾷ ὁ ποιητής λαός μας.

Ἡ ταυτόχρονη παρουσία τοῦ Γκιώνη καί τοῦ Κούκου, ἔκανε τόν μυθομανή λαό μας νά πλάσει τήν πρώτη παραλλαγή τοῦ μύθου.

Ὁ Γκιώνης, λέει ὁ μύθος, ἦταν κάποτε ἄνθρωπος, πρὶν μεταμορφωθεῖ σέ πουλί.

Γιά νά βγάλει τό μεροκάματό του, ἔγινε ὑπηρέτης καί δούλευε στά κτήματα κάποιου κακοῦ ἀνθρώπου.

Ὅταν τελείωσε τό ρόγιασμά του, ζήτησε ἀπ' τό ἀφεντικό του νά τοῦ πληρώσει τή ρόγα του. Ἐκεῖνος ὅμως δέν τόν πλήρωσε καί ἄς ἔλεγε ὅτι ἦταν εὐχαριστημένος ἀπ' τήν προσφορά τοῦ Γκιώνη. Παρακάλεσε, ξαναπαρακάλεσε ὁ Γκιώνης, ἀλλά ὁ κακός ἐκεῖνος ἀφέντης καί πάλι ἀρνήθηκε. Ἔτσι πικραμένος, ἀηδιασμένος γιά τήν ἄθλια συμπεριφορά τοῦ ἀφεντικοῦ του, πῆρε τῶν ὀματιῶν του, ἔφυγε καί παρακάλεσε τό Θεό νά τόν κάνει πουλί.

Ὁ Θεός τόν λυπήθηκε καί τόν μεταμόρφωσε σέ πτηνό, στόν γνωστό μας Γκιώνη.

Ὅμως ὁ Γκιώνης δέν ξέχασε τήν ἀδικία πού τοῦ ἔκανε τό ἀφεντικό του καί κάθε βράδυ, γυρίζοντας, κατά κανόνα στά χαλάσματα, τόν ἀκοῦμε νά κλαίει μέ κείνη τήν μονότονη, τήν παραπονιάρικη, λυπητερή φωνή «Γκιών - Γκιών - Γκιών...».

Ἀπ' αὐτό τό θλιβερό κλάμα πῆρε καί τό ὄνομά του, μέ τό ὅποιο τόν ξέρουμε ἐμεῖς.

Παραλλαγή 2η

Υπάρχουν κι ἄλλα παραμύθια, σχετικά μέ τήν μεταμόρφωση τοῦ Γκιώνη. Βλέπετε, ὅτι ὁ λαός μας εἶναι ἀνεξάντλητος σέ τέτοια παραμύθια.

Ἄνθρωπος, λέει, ἦταν ὁ Γκιώνης πρίν γίνει πουλί καί εἶχε ἕνα ἀδελφό πού τόν λέγανε Ἀντώνη, τοῦ ὁποίου ἡ δουλειά ἦταν νά φυλάει πρόβατα.

Κάποια μέρα, κάποια ζαβατάρικα πρόβατα ξέκοψαν καί τράβηξαν τό δικό τους, ἀνεξάρτητο δρόμο. Ὁ Γκιώνης θεώρησε ὑπεύθυνον τόν ἀδελφό του Ἀντώνη γιά τόν χαμό τῶν ζαβατάρικων καί ἔτσι ὀξύθυμος πού ἦταν, σκότωσε τόν ἀδελφό του.

Ἄλλοι πιστεύουν πώς τά δύο ἀδέρφια ἐκεῖ πού συναγωνίζονταν γιά τό ποιός θά ρίξει μακρύτερα τό λιθάρι, ὁ Γκιώνης, κατά λάθος, κτύπησε μέ τήν πέτρα του στό κεφάλι τόν Ἀντώνη καί τόν σκότωσε.

Καί στή μιά καί στήν ἄλλη περίπτωση - ἐσεῖς διαλέξετε ὅποια θέλετε - ὁ Γκιώνης πικράθηκε πάρα πολύ καί μὴ ὑποφέροντας τόν μεγάλο πόνο του, παρακάλεσε τό Θεό καί κείνος ἄκουσε τήν παράκλησή του καί τόν μεταμόρφωσε σέ νυκτόβιο πουλί, σέ πουλί πού μόνο τή νύχτα δίνει τό παρόν καί τοῦτο γιατί ντρέπεται πολύ πού εἶναι ἀδερφοκτόνος.

Τώρα μέσα στήν νύχτα ἀναζητᾷ τόν ἀδελφό του καί μέ κείνο τό κλαψάριο, τό παραπονεμένο λάλημα, μετανιωμένος εἰλικρινά τόν φωνάζει μέ τό ὄνομά του: Ἀντών - Ἀντών, δηλαδή Γκιών - Γκιών.

Παραλλαγή 3η

Τοῦτος ὁ μῦθος θέλει τόν Γκιώνη καί τόν Δημήτρη νά εἶναι ἀδελφια. Δέν ξέρουμε γιατί ὁ Δημήτρης σκότωσε τόν ἀδελφό του.

Ἕνας ἄλλος μῦθος θέλει αὐτά τά δύο ἀδελφια νά εἶναι τσοπανόπουλα καί νά φυλάγουν πολλά γίδια. Μόνο πού σέ τοῦτο τό μῦθο τόν ἕνα ἀδελφό τόν ἔλεγαν Ἀντώνη καί ὄχι Δημήτρη.

Ἕνα βράδι, ἀφοῦ βύζαξαν τά κατσίκια καί τά χώρισαν, τά ἔβαλαν στό κατισκομάντρι καί τίς μανάδες τους στό μαντρί, ἔφαγαν καί ἔπεσαν γιά ὕπνο.

Κάποια στιγμή μέσα στόν ὕπνο του ἀκούει ἕνα βέλασμα μιᾶς γίδας. Πίστεψε πώς κάποια εἶχε μείνει ἔξω ἀπ' τό μαντρί καί οἱ λῦκοι

δέν ἀστειεύονταν. Ξυπνᾷ ἀμέσως τόν ἀδελφό του Γκιώνη καί τόν στέλνει νά βρεῖ τή γίδα, πού βέλαζε καί νά τή σιγουρέψει στό μανδρί. Ὁ Γκιώνης σηκώθηκε, πῆγε στό μαντρί, μά γίδα δέν βρῆκε καί γύρισε πίσω, νά συνεχίσει τόν ὕπνο του. Μόλις ξανακοιμήθηκε, τόν ξύπνησε πάλι ὁ ἀδελφός του:

– Βρέ, δέν ἀκοῦς τό βέλασμα; Τρέξε καί μή γυρίσεις πίσω, ἄν δέν τή βρεῖς.

– Μά, δέν ἀκούω τίποτα ἐγώ, ἀπόρησε ὁ ἀδελφός του.

– Τράβα καί μή κάνεις τόν κουφό! ἦταν ἡ ἀπάντηση τοῦ μεγάλου ἀδελφοῦ καί ὁ μικρός ξαναπῆγε στό μαντρί. Ἐψάξε, φώναξε, προσπάθησε, μά γίδα δέν βρῆκε καί γύρισε πίσω ξανά ἄπρακτος.

– Τή βρῆκες; ρώτησε ὁ μέγας.

– Ἄει, βρέ, κοιμήσου! Ὅνειρο βλέπεις!

Ἀλλά ἐκεῖνος νευρίασε καί πάνω στόν θυμό του κτύπησε τόν Ἀντώνη στό κεφάλι. Ὅμως... «ὅσα φέρνει ἡ κακή ὥρα, δέν τά φέρνει ὁ χρόνος» καί μή ξεχνᾶμε ὅτι... «ἡ ὀργή κατεβαίνει ἀπ' τά κεραμίδια».

Ὁ Ἀντώνης μέ τό κτύπημα αὐτό τοῦ ἀδελφοῦ του, ἔμεινε ξερός. Μόλις εἶδε τί κακό, πού ἄθελά του ἔκανε ὁ μέγας, νά γίνει ἀδελφοκτόνος γιά μιά παληογκιώσα, πνίγηκε στό κλάμα ἀπαρηγόρητος.

Τότε ὁ καλός Θεός τόν λυπήθηκε γιά τόν τόσο μεγάλο του πόνο καί τόν ἔκανε πουλί.

Ἀπό τότε, αὐτό τό πουλί, ψάχνει νά βρεῖ τόν ἀδελφό του ὅλη τή νύχτα, φωνάζοντάς του:

Ἀντών - Ἀντών καί μεῖς ἀκοῦμε τό γνωστό μας, Γκιών - Γκιών...

– Ἄκουσα τοῦ Γκιώνη τό παράπονο,
τοῦ ἔρμου πουλιοῦ τό κλάμα.

Ο ΚΟΥΚΟΣ

Εἶπαμε προηγούμενα ὅτι ὁ Γκιώνης, πρὶν γίνεи πουλί, ἦτανε ἄνθρωπος καὶ ὅτι αὐτός ἦταν ὑπηρέτης σ' ἓνα κακό ἀφεντικό τό ὁποῖο δέν πλήρωσε τόν φτωχό Γκιώνη γιά τήν προσφορά του. Καί ὅτι ὁ Γκιώνης πικραμένος καὶ ἀηδιασμένος παρακάλεσε τό Θεό νά τόν κάνει πουλί. Καί ὁ Θεός ἄκουσε τήν παράκληση τοῦ φτωχοῦ Γκιώνη, τόν μεταμόρφωσε σέ πουλί, ἀλλά δέν σταμάτησε ἐκεῖ. Μεταμόρφωσε καί τό κακό ἀφεντικό σέ πουλί. Τόν ἔκανε Κοῦκο καί τόν καταδίκασε νά τρώει μαλλιαρές κάμπιες, χωρίς νά ἔχει οἰκογένεια, ἀφοῦ οὔτε γυναίκα μόνιμη ἔχει, οὔτε φωλιά καί τά παιδιά του τά μεγαλώνουν ἄλλοι.

Εἶπαμε πιά πάνω ὅτι... τόν «καταδίκασε». Ἀλλά καταδίκη εἶναι τό νά εἶσαι... ἐλεύθερος ἀπ' ὅλα;

Στή Χάρμαινα πρίν χρόνια

Τῆς Ρούλας Λιάσκου

Τό δρόμο παίρνω γιά τή Χάρμαινα μέ τά ταμπάκια.

Ἀπ' τοῦ καιροῦ τίς ἀλλαγές καί τά γυρίσματα ἐρήμωσαν, τά πα-
ράθυρα χάσκουνε, βαρέλια καί καζάνια καί προβιές, σκόρπια στούς
δρόμους. Ἡ μυρουδιά βαριά, σκυλιά γαυγίζουνε, καί κάπου - κάπου
ἕνας ταμπάκος μοναχός, χτυπάει τά δέρματα, μ' ἕνα ρυθμό ἀργό,
σάν μοιρολόι...

Στά μαγαζιά, σκιάχτρα οἱ προβιές, ἄδειες οἱ κόγχες, πού λυχνά-
ρια καίγανε.

Στό ὑπόγειο σκοτάδι, μυρουδιά βαριά. Τή μάκενα δουλεύουνε,
τό καβαλέτο.

Ἀπ' τοὺς διακόσιους - τόσοι ἦταν μιά φορά - ἔντεκα μείνανε, μέ
τὴν ποδιά ὡς τόν ἀστράγαλο, τό σκουφο, τίς γαλότσες.

Τό κάλανο ἀμολάγανε στό Τολασίδι. Τομάρια πλένανε, γυναῖκες
τά μαδάγανε, οἱ ἄντρες ἀβεστῶναν.

Τά ρίχναν στίς ἀμμόλιμπες καί στίς σιδεροστιές. Βράζαν νερό
μέσ στά καζάνια.

Τίς νύχτες - μολογᾶνε οἱ γριές - μεσάνυχτα - ἀπ' τό λαγούμι τό
στοιχείο τῆς Χάρμαινας κατέβαινε, τίς ἄλυσίες σούρνοντας, τρα-
βοῦσε γιά τά ράμνα.

Ἀπ' ἔξω ἀπ' τὴν πηγή τῆς Χάρμαινας, κάτω ἀπ' τὸν Ἀη-Θανάση,
ὁ πλάτανος, θεριό. Καί κάπου - κάπου, ἕνας ταμπάκος μοναχός
χτυπάει τά δέρματα, μ' ἕνα ρυθμό ἀργό σά μοιρολόι.

Κάνω νά φύγω, τά κυπριά γλυκαίνουνε τή μυρουδιά, πού ξεθυ-
μαίνει.

Ἀντίκρυ μου στό γιασεμί, χορταριασμένα τά σκαλιά, καί ἡ μι-
κρούλα ἡ Χάϊδω, τό κοριτσάκι μέ κοιτᾷ μέ τά μεγάλα μάτια. Καί
κάπου ἐκεῖ, θαρρῶ, πῶς στέκει, μοῦ χαμογελᾷ, μέσ στοῦ καιροῦ τίς
ἀλλαγές καί τά γυρίσματα - παλιός μου γνώριμος - ὁ Σιούλας ὁ Τα-
μπάκος*!

* «Σιούλας ὁ Ταμπάκος»: Ἀπ' τὴ συλλογὴ τοῦ Δημήτρη Χατζῆ: «Τό
τέλος τῆς μικρῆς μας πόλης», 1963.

Πανέρι (Απ' τὰ ἐκθέματα τοῦ Λ.Μ.Φ.)

Ἡ χειραφέτηση τῆς γυναίκας

Τοῦ Γιώργου Παπαϊωάννου
Ψηλοχωρότη

Ὅσο ἄλλαξε ὁ κόσμος τόν 20ό αἰώνα (1900 - 2000), δέν εἶχε ἀλλάξει μήτε τά 1.000 προηγούμενα χρόνια. Θέλω νά πῶ ὅτι οἱ παπούληδές μας, ἰδίως στά χωριά, ζοῦσαν ὅπως οἱ πρόγονοί μας πρό χιλίων ἐτῶν. Π.χ. καλλιεργοῦσαν τή γῆ μέ ξύλινα ἀλέτρια, τά σκευή τους ἦταν ὅλα ξύλινα καί τά σκουτιά τους τά ὕφαιναν μόνοι τους.

Ὅμως στόν 20ό αἰώνα, νέος ἄνεμος φύσηξε καί πολλά ἄλλαξαν, ἄλλα πρός τό καλλίτερο καί ἄλλα πρός τό χειρότερο.

Πρός τό καλλίτερο ἦταν ἡ χειραφέτηση τῆς γυναίκας.

Ἄς ἀνατρέξουμε συνοπτικά στά κυριότερα γεγονότα τοῦ αἰῶνος τούτου καί πῶς ἔγινε ἡ χειραφέτηση αὐτή.

Τί ὅμως νά πρωτογράψει κανεῖς. Τίς νέες ἀνακαλύψεις καί ἐφευρέσεις, τίς τεράστιες βελτιώσεις αὐτῶν πού ὑπῆρχαν ἀπό τόν 19ο αἰώνα ἤ τίς κοσμογονικές μεταβολές στόν κόσμο, πού εἶδαν τά μάτια μας.

Ἀπό τίς νέες πρός τό καλό ἀνακαλύψεις, περιορίζομαι νά μνημονεύσω τά νέα φάρμακα πού ἐξαφάνισαν θανατηφόρες ἀρρώστιες, οἱ ὁποῖες ἀποδεκάτιζαν τήν ἀνθρωπότητα ἐπὶ αἰῶνες, ὅπως ἡ εὐλογιά, ἡ χολέρα, ἡ λέπρα, ἡ πανοῦκλα κ.ἄ.

Τά φάρμακα αὐτά καί πολλά ἄλλα, ἐν συνδυασμῷ μέ τίς νέες τεχνικές τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης καί τήν ἄνοδο τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ κόσμου, αὐξήσαν τή ζωή τῶν ἀνθρώπων καρά 20 - 30 χρόνια, ὅχι βέβαια παντοῦ.

Ἐπίσης, οἱ νέες ἐφευρέσεις, ὅπως τό ραδιόφωνο, ἡ τηλεόραση, ἡ πληροφορική μαζί μέ τή βελτίωση αὐτῶν πού ὑπῆρχαν ἀπό τόν 19ο αἰώνα, ὅπως οἱ τηλεπικοινωνίες, ὁ ἐξηλεκτρισμός τῶν πάντων, τά μέσα μεταφορᾶς καί καλλιέργειας, ἔφεραν ἐπανάσταση στή ζωή τῶν ἀνθρώπων.

Ἐκάναν ὅμως τούς ἀνθρώπους πιό εὐτυχισμένους; Ἰδού, τό ἐρώτημα.

Ἐχουμε ὅμως καί ἐφευρέσεις πού εἶναι ἔργα τοῦ διαβόλου. Ἀναφέρομαι στά ὅπλα μαζικῆς καταστροφῆς, ὅπως τά ἀτομικά καί

τά χημικά, πού ποτέ νά μὴν εἶχαν ἐφευρεθεῖ.

Ὁ αἰώνας πού ἀναφέρομαι (20ός) δέν ἦταν αἰώνας ἀνακαλύψεων καί ἐφευρέσεων, ἀλλὰ καί αἰώνας αἱμάτων καί πυρός.

Δυό παγκόσμιοι πόλεμοι καί πολλοί τοπικοί καί ἐμφύλιοι, ἄφησαν πίσω τους 196.000.000 νεκρούς, σύμφωνα μέ τὴν ἔκθεση τῆς Παγκοσμίου Ὁργανώσεως Ὑγείας, χῶρια οἱ σακατεμένοι.

Αὐτοκρατορίες κατέρρευσαν. Κράτη διασπάσθηκαν, ἄλλα προέκυψαν καί τεράστια πλήθη ἀνθρώπων μετακινήθηκαν ἀπὸ Κράτος σέ Κράτος γιὰ ψωμί ἢ ἐκδιώχθηκαν βιαίως ἀπὸ τὰ σπίτια τους, μέ τὴ φωτιά καί τό σίδερο.

Ὁ κόσμος χωρίστηκε στά δύο, σέ ἐλεύθερα καί ὀλοκληρωτικά κράτη καί στά ὀλοκληρωτικά πείνασαν οἱ ἄνθρωποι.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Πατρίδα μας, αὐτὴ, κατὰ τὸν ἐν λόγω αἰώνα, γνώρισε ἡμέρες δόξας ἀλλὰ καί συμφορῶν. Δόξας ὅταν μέ τοὺς ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνες τῆς ἀπελευθέρωσε τὰ ἀπὸ αἰώνων σκλαβωμένα παιδιὰ τῆς (Κρήτη, Δωδεκάνησα, Θεσσαλία, Μακεδονία, Θράκη, Ἡπειρος) καί τριπλασιάστηκε σχεδόν ἑδαφικά καί πληθυσμιακά. Καί συμφορές ὅμως, ὅπως τό ξερρίζωμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς Κωνσταντινούπολης, τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, τῆς Ρουμανίας, τῆς Αἰγύπτου κ.ἄ.

Εἶδε ἐπίσης τὸν ἐθνικὸ διχασμὸ τοῦ 1917 καί τὴ φοβερὴ ἀλληλοσφαγὴ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου 1946 - 1949, πού δέν ἄφησε λίθον ἐπὶ λίθου.

Ἀλλὰ ἄς ἐπανέλθουμε στὸ θέμα μας πού εἶναι ἡ χειραφέτηση τῆς γυναίκας καί πού ἔγινε καί αὐτὴ τὸν αἰώνα πού μόλις μᾶς πέρασε.

Ὅμως τί εἶναι χειραφέτηση τῆς γυναίκας;

Ἀπὸ κοινωνικῆς καί οἰκονομικῆς ἀπόψεως, εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσή τῆς ἀπὸ τὴν πατρικὴ ἀρχικὰ ἐξουσία καί κατόπιν ἀπὸ τὴν συζυγικὴ ἐξουσία. Ἀπὸ νομικῆς πλευρᾶς, εἶναι ἡ ἰσότης στὰ δικαιώματα καί τίς ὑποχρεώσεις.

Ἄς ἀναλύσουμε καλλιτέρα τό πρᾶγμα. Ἀπὸ κοινωνικῆς καί οἰκονομικῆς πλευρᾶς, οἱ γυναῖκες μέχρι τό 1950, ὡς ἀνύπαντρες ἦταν ὑπὸ τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία καί ὑποταγὴ τοῦ πατέρα καί ὡς παντρεμένη τοῦ συζύγου, ἀκόμη καί τῆς πεθερᾶς. Ἄλλο ἀπὸ ἓνα πιάτο φαῖ τίποτα δέν εἶχε δικό της. Ἐπρεπε νά ἐργάζεται ἀπὸ νύχτα σέ νύχτα στὸ σπίτι, στὰ χωράφια, στὰ πρόβατα, στὰ ἀγῶγια, στὸ μύλο, στὸ ἐργοστάσιο χωρὶς νά ἔχει στὴν τσέπη της οὔτε μιὰ δραχμὴ καί γιὰ τὴν ἐκκλησίαν ἔπρεπε νά ζητήσῃ ἀπὸ τὸν ἄντρα γιὰ ἓνα κερί.

Τό ποιόν θά παντρευτεῖ τό ἀποφάσιζε ὁ πατέρας καί λόγος δέν

τῆς ἔπεφτε. Κουτσός, στραβός αὐτός ἦταν καί ἔπρεπε νά τόν πάρει. Πλήρης ὑποταγή δηλαδή.

Καί ἀπό νομικῆς πλευρᾶς ἦταν πρόσωπο ἐνός κατώτερου θεοῦ.

– Δέν εἶχε δικαίωμα ψήφου.

– Δέν ἐδικαιοῦτο νά διαχειρίζεται τήν προίκα τῆς (π.χ. εἶχε προίκα ἕνα σπίτι, ὁ ἄντρας ἔπαιρνε τά ἐνοίκια).

– Δέν μπορούσε νά ἀνοίξει μαγαζί, χωρίς τήν ἄδεια τοῦ ἄντρα τῆς.

– Δέν τῆς ἐπετρέπετο νά γίνει Συμβολαιογράφος, Ὑποθηκοφύλακας, Δικαστικός κλητήρας, Δικηγόρος(ι), Δικαστής, Βουλευτής, Δήμαρχος, Νομάρχης, Αστυνομικός, Στρατιωτικός καί ὡς δημόσιος Ὑπάλληλος μόνο ὡς δακτυλογράφος γινόταν δεκτή.

– Δέν εἶχε δικαίωμα νά παραστεῖ ὡς μάρτυρας σέ Συμβόλαιο, διαθῆκες κ.λπ. κ.λπ.

Ὅλα ὅμως αὐτά κατέρρευσαν μερικῶς κατὰ τό δεύτερο ἡμισυ τοῦ περασμένου αἰῶνα καί ὁλοσχερῶς μέ τό Σύνταγμα τοῦ 1974 καί καθιερώθηκε πλήρης ἰσότης μέ τόν ἄντρα. Ἔτσι σήμερα μπορούμε νά δοῦμε γυναῖκα Στρατηγό, Πρόεδρο τοῦ Ἀρείου Πάγου ἤ καί Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας ἀκόμα. Πλήρης χειραφέτηση.

Πῶς ὅμως ἔγιναν ὅλα αὐτά; Πῶς ἀνετράπη ἕνα καθεστῶς αἰῶνων; Ἐδῶ ἔγινε μιᾶ εἰρηνική γυναικεία ἐπανάσταση. Ἀπό τό 1900 στήν Ἀθήνα ὑπῆρχαν Σύλλογοι γιά τά δικαιώματα τῆς γυναίκας, ἀλλά ποιός τίς ἄκουγε... Ὡσπου ἔγινε ὁ ἀνταρτοπόλεμος 1946 - 1949.

Ὁ Ἀρχιστράτηγος Παπάγος, γιά νά τελειώσει μιᾶ καί καλή μέ τόν ΕΛΑΣ, τό 1948 διέταξε τήν ἐκκένωση ὅλων τῶν χωριῶν ἀπό τούς κατοίκους. Ψυχή ζῶσα δέν ἔπρεπε νά μείνει στά χωριά. Ἔτσι τό σύνολο τῶν χωρικῶν μαζεύτηκαν στά ἀστικά κέντρα, κυρίως Ἀθήνα καί Θεσσαλονίκη. Οἱ ἄνθρωποι ὅμως ἔπρεπε νά ζήσουν καί ἄντρες - γυναῖκες ἔπιασαν δουλειές, ὅπου ἔβρισκαν.

Οἱ γυναῖκες, ὅταν πῆραν «τό πρῶτο βδομαδιάτικο...», «γλυκάθηκαν». Μπήκαν στό πρῶτο μαγαζί καί ψώνισαν μιᾶ ποδιά, ἕνα ζευγάρι παντόφλες. Στήν ἄλλη πληρωμή, παπούτσια, φουστανάκι κ.ἄ. χωρίς τήν ἄδεια τοῦ ἄντρα τους.

– «Τί καμῶματα εἶναι αὐτά, γυναῖκα!».

– «Αὐτά καί ἄλλα θά δεῖς, ἄντρα. Πάει ὁ καιρός πού σοῦ ζήταγα ἕνα δίφραγκο γιά τήν ἐκκλησιά καί σύ μου ἔδινες ἕνα πενηνταράκι!».

Ὅταν τήν ἀνοιξη τοῦ 1950 οἱ ἄντρες ζήτησαν οἱ γυναῖκες νά γυ-

ρίσουν πίσω στά χωριά τους, πήραν τήν ἀπάντηση:

– Δέ πάω πθινά! Ἰδῶ εἶν' τά πιδιά μ' κι τὰγγόνια μ'!

– Δέν πάου νά σκάβου τσ' ξυλάστρις, νά φουρτώνουμι σα γμάρ κούτσουρα κι σκούπα γιά τς γίδις. Ξιπακιάστικα νιά ζωή, σά ζω.

– Δε μ' χρειάστηκαν τριφύλλια κι' ρόβια.

– Ἄμα θέλεις, σύρει μοναχός, ἀπάν' πάει ἡ στράτα!

Καί ἔτσι βλέπουμε ὅτι ἀντεστράφηκαν τά πράγματα. Πρῶτα ἔφευγαν οἱ ἄντρες ἀπό τά χωριά καί ἄφηναν τίς γυναῖκες πίσω, τώρα πηγαίνουν μοναχοί τους οἱ ἄντρες καί οἱ γυναῖκες λίγες μέρες τό καλοκαίρι. (Ὑπάρχουν βέβαια καί ἐξαιρέσεις).

Τό 1952 ἐπρόκειτο νά γίνουν βουλευτικές ἐκλογές. Πρωθυπουργός ὁ Ν. Πλαστήρας καί Ὑπουργός Ἐξωτερικῶν ὁ Γεώργιος Παπανδρέου. Ἐπειδή προέβλεπαν ὅτι θά τίς χάσουν τίς ἐκλογές, καί μιὰ πού οἱ γυναῖκες «ἐστασίασαν», σκέφτηκαν, μέ νόμο νά τῆς δώσουν δικαίωμα ψήφου, ὅπως καί ἔγινε. Γιά τήν ἱστορία σημειώνω, ὅτι οἱ γυναῖκες τότε τούς... καταψήφισαν ἀγρίως!

Μέ τό Σύνταγμα τοῦ Γερο-Καραμανλῆ τοῦ 1974, κάθε διάκριση ἀνδρῶν καί γυναικῶν καταργήθηκε καί πλήρης ισότης ἰσχύει.

Κάνουν ὁμῶς χρήση καλή τῆς δοθείσης ισότητος οἱ γυναῖκες; Σέ γενικές γραμμές, ναί.

Ὑπάρχουν πολλές καί πολλές πού σήκωσαν «μύτη». Ἀρνοῦνται νά κάνουν πολλά παιδιά καί γιά τό παραμικρό ζητοῦν διαζύγιο.

Κακό τοῦ κεφαλιοῦ τους.

ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΛΛΑ;

ΤΟΥ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗ

Πέρασαν οἱ Δώδεκα μέρες, αὐτές τῶν Χριστουγέννων καί τοῦ Νέου Ἑτους, αὐτές τίς Ἁγίες. Αὐτές πού περίμεναν μικροί καί μεγάλοι, ὁ καθένας μέ τόν τρόπο του καί γιά τόν λόγο του.

Ἀκουστήκανε τά κάλαντα, σφαχτήκαν τ' ἀρνιά, κεντήθηκαν οἱ πρεβέντες, γίνανε ὅλες οἱ προετοιμασίες ἀπ' τίς νοικοκυρές, ἀνάψανε τά φωτάκια, χτυπήσανε χαρμόсуна οἱ καμπάνες, ἦλθε ὁ καινούργιος χρόνος - τό 2003 - καί, τελικά, φύγανε τά Καλικάτζουρια.

Ὅλες αὐτές τίς ἡμέρες δέν ἀκούστηκε τίποτα ἄλλο ἀπ' τό «Χρόνια Πολλά». Χρόνια Πολλά! Ἄραγε νά εἶναι σωστή αὐτή ἡ εὐχή; Τί νά τά κάνεις τά... πολλά ἂν δέν εἶναι καί καλά; Τί νά τά κάνεις, ἂν εἶναι βασανισμένα; Θά μοῦ πεῖς τό «...καί μέ τά χίλια βάσανα πάλι ἡ ζωὴ γλυκειά εἶναι».

Ὁ παπᾶς ὅμως σέ κάθε λειτουργία προσεύχεται καί παρακαλεῖ τό Θεό καί μάλιστα τρεῖς φορές νά εἶναι τά τέλη μας χριστιανά, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά καί καλήν ἀπολογία.

Τό νά ἔχουμε χριστιανά τέλη καί καλήν ἀπολογία ἀφορᾷ μόνο ἐμᾶς τοὺς Χριστιανούς καί ὄχι τοὺς ὁπαδούς ἄλλων θρησκευμάτων. Τά ἀνώδυνα, τά ἀνεπαίσχυντα καί τά εἰρηνικά ὅμως τέλη, ἀφοροῦν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀνεξάρτητα ἀπό τό χρῶμα τους, τό γένος τους, τήν ἡλικίαν τους, τό θρήσκευμά τους. Αὐτή, νομίζω, πῶς θά ἦταν ἡ καλύτερη εὐχή καί ὄχι τό ... «Χρόνια Πολλά».

Τήν ἀποψή μου αὐτή τήν ἐνισχύει καί ἡ περίπτωση τοῦ Τιθωνοῦ.

Ὅπως ὁ Ἥλιος εἶναι ἡ προσωποποίηση τοῦ ἄστρου τῆς ἡμέρας, ἔτσι καί ἡ Ἡώς εἶναι ἡ προσωποποίηση τῆς «ροδοδακτύλου» Αὐγῆς, θεά πάντοτε νέα καί ὠραία, ἡ ὁποία κάθε πρωΐ φέρνει τό φῶς στοὺς θεοὺς καί τοὺς ἀνθρώπους.

Ὁ Τιθωνός ἦταν ἓνας θνητός πού ἀγαπήθηκε ἀπ' τήν ἀθάνατη Ἡώ, ἡ ὁποία τόν ἀπῆγαγε καί ζήτησε ἀπ' τόν Οὐράνιο Δία νά τόν κάνει κι αὐτόν ἀθάνατο. Ὁ Ζεὺς δέχθηκε κι ὁ Τιθωνός ἔγινε ἀθάνατος. Ἡ Ἡώ ὅμως εἶχε ξεχάσει νά ζητήσει μαζί μέ τήν ἀθανασία τοῦ ἀγαπημένου της, τό νά μείνει αὐτός καί ἀγέραςτος. Ἐτσι τά χρόνια

περνοῦσαν, γίνανε «Χρόνια Πολλά», ἀλλά ὁ Τιθωνός, ὅπως ἦταν φυσικό, ἄρχισε νά γερνᾷ. Ὅσο ἦταν νέος, ἔμενε μέ τήν ἀγαπημένη του Ἡώ μαζί, σάν γέρασε ὅμως, ἐκείνη, πάντα φρέσκια καί ωραία, ἔπαψε νά κοιμᾶται μαζί του καί, τελικά, βρῆκε τή λύση νά τόν κλείσει σ' ἓνα διαμέρισμα τοῦ ἀνακτόρου της, ἀφοῦ πλέον οὔτε ὄρθιος δέν μπορεῖ νά σταθεῖ ἀπ' τά βαθειά του γεράματα.

Λοιπόν, ἔζησε καί ζεῖ ἀκόμα ὁ Τιθωνός τά «Χρόνια Πολλά», ἀλλά κατάκοιτος στά στρωσίδια του, κλεισμένος στήν κάμαρή του βλέπει κάθε πρωῒ ἐκείνη τή ματιά, τῆς πάντα πανέμορφης Ἡοῦς, τή γεμάτη οἶκτο, περιφρόνηση καί ἀηδία καί ἀκούει μόνο τήν ἀκατανόητη φωνή του.

Τί νά τά κάνει, λοιπόν, τά πολλά;

Ὅσα κι' ἂν εἶναι, νά εἶναι χαρούμενα κι εὐλογημένα, τά δέ τέλη ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα καί εἰρηνικά.

ΤΟ ΣΚΑΨΙΜΟ ΤΟΥ ΑΜΠΕΛΙΟΥ*

Τοῦ Γιάννη Α. Σαντάρμη

Τό λέει ὁ κοῦκος στίς λογγιές, ἡ πέρδικα στά πλάγια,
τό λέει ὁ πετροκότσυφας στό ξάγναντο λιθάρι,
τό λέει στ' ἀμπέλι κι ἡ ἀργατιά μέ τά σιδεροτσάπια,
κάτου ἀπ' τήν καταγάλανη μαρτιάτικη λιακάδα.
Ἀράδα - ἀράδα εἶν' οἱ σειρές, ἀράδα - ἀράδα οἱ ὄργοι,
ὅπου σειρά κι ἀπό 'νας νιός, ὅπου ὄργος καί μιὰ κόρη
κι ὁ κάθε νιός κι ἡ κάθε νιά κι ἓνα σκαφτήρι ἀρπάζει,
ἓνας πιάνει πλατύ τσαπί, κάποιος παίρνει ἀγουτσάπι,
ἄλλος, πού 'ναι θεριός αὐτός, τό κοφτοτσάπι ἀδράχνει,
μέ μυτοτσάπι ἄλλος ἐδῶ καί μαναρότσαπα ἄλλος
κι αὐτός ὁ πρῶτος ὁ σκαφτιάς κρατεῖ βαρύ μπικούνι.
Καί μέ τά πόδια ὀλάνοιχτα, μέ τά τσαπιά στά χέρια
βαροῦν τήν ἄσκαφτη τῇ γῇ, χτυπᾶν τό χέρσο χῶμα,
σκάβουν τ' ἀμπέλι τό παλιό, σκάβουν τ' ἀμπελοφύτι.
Κι εἶναι τ' ἀμπέλι διάπλατο κι εἶν' ἡ φυτειά μεγάλη,
πολλοί 'ναι κι οἱ ξελακκωτές, πολλοί 'ναι κι οἱ σχιστάδες,
πού ξελακκώνουνε τῇ γῇ, πού σχίζουνε τό χῶμα.
Ἀπάνω κάτου τά τσαπιά καί τά σκαφτήρια πᾶνε
κι ὅπως ὁ ἥλιος τά βαρεῖ καί τά φιλᾶνε οἱ ἀχτίδες,
λαμποκοπᾶν σάν μάλαμα, γυαλίζουν σάν ἀσήμι.
Ἀσπρολογάει τριγύρα ἡ γῇ, παρδαλοφέρνει ὁ τόπος
ἀπ' τά κεφαλομάντηλα κι ἀπ' τίς ριχτές μπαρέζες,
ὅπου φορᾶνε οἱ κορασιές, πού φέρνουν στό κεφάλι,
νά μήν τίς κάψει ἡ ἀντηλιά, μήν τίς μαυρίσει ὁ ἥλιος.
Τά σιδερένια τά τσαπιά, πού 'χουν φαρδύ τό στόμα,
τρῶνε τό χῶμα κι ἀπ' τῇ γῇ κομμάτια ἀνασηκώνουν,
σκάβουν βαθιά τά κλήματα, στή ρίζα τους τους τά σκάβουν,
κόβουν τ' ἀδράχτια τά λιανά, χοντρά ἄλλα ἀδράχτια ἀφήνουν,
πολλά νά γνέσουν λούλουδα, πολύ καρπό νά δέσουν.
Κάποιος βαρεῖ καί μπλάνες σπᾶ μέ τοῦ τσαπιοῦ τόν τσῶκο,
κάποιος πετᾷ ἀπ' τό σκάμμα του στόν ἀρμακά τίς πέτρες,
κάποιος ἀπ' τ' ἀγριοχόρτατα τόν ὄργο καθαρίζει
κι ἓνας σ' ἀλογοπατησιά βρίσκει νερό μιὰ στάλα

καί παίρνει ἀπό τή γούρνα της καί τό τσαπί τροχάει,
πού στόμωσε ἀπ' τό σκάψιμο, πού δέν τραβάει στόν ἔργο.
Οἱ δουλευτάδες κάποτε σφουγγίζουν τόν ἰδρώτα,
ὅπου σταλοβολάει στή γῇ, σάν δάκρυ λές καθάριο,
κι ἕνας, ὅπου ζεστάθηκε, πού παραπύρωσε ἕνας,
τόν κόρφο ξεθιλύκωσε, νά δροσιστεῖ μιά ψίχα.
Κι ὅσο ὁ ἔργος προχωρεῖ κι ὅσο διαβαίνει ἡ μέρα,
πίσω ἀπό τούς ξελακκωτές καί πίσω ἀπ' τούς σχιστάδες,
ἀράδα - ἀράδα οἱ αὐλακιές, ἀράδα - ἀράδα οἱ γοῦρνες,
ἀράδα - ἀράδα κι οἱ σωροί καί τά κουμούλια πᾶνε,
ἀχνάρι καί ξελάκκωμα, δρασκέλι καί κουμούλι.
Καί πότε - πότε στίς σειρές, στούς ὄργους πότε - πότε,
σέρνεται ἀπό τήν ἀργατιά φιλό - φιλό τραγούδι,
τραγούδι γιά τό σκάψιμο, τραγούδι γιά τ' ἀμπέλι,
κι ἀπ' τίς φωνές τίς ὁμορφες, τοῦ τραγουδιοῦ τά λόγια,
ἀντιλαλεῖ γλυκά ἡ φυτειά κι ἀχολογáει τ' ἀμπέλι.
Ἀπ' ἄλλα ἀμπέλια ὁλόγυρα κι ἀπ' ἄλλα ἀμπελοφύτια
κι ἄλλες φωνές ἀκούγονται κι ἄλλα τραγούδια ἀχοῦνε
κι ἄλλα τσαπιά πού σκάβουνε κι ἀντιβουίζει ὁ τόπος,
λές καί μελίσσια χύθηκαν μ' ἄπαυστο πολυβούι.
Ὅλοῦθε τώρα ὁ κάματος, τό σκάψιμο στ' ἀμπέλια,
σκάψιμο ἀπό τό χάραμα καί μέ τό πρῶτο ὀρνίθι,
καί τώρα, ὁ ἥλιος πού ψηλά τό μεσημέρι δείχνει,
κόβει τόν ἔργο ἡ ἀργατιά, γιά γιόμα ἀποτραβιέται.
Στούς ὄχτους γύρα οἱ νιοί κι οἱ νιές στρώνονται σκόρπιοι - σκόρπιοι,
ἄλλος σέ μπλάνα κάθετα, μέσ σ' αὐλακιά ἕνας ἄλλος,
ἄλλος γέρικο κούρβουνο προσκάμνι του ἔχει κάνει
κι ἄλλοι σέ κληματόβεργες σκαλώνουν στιβαγμένες.
Ἄπλό μπροστά τους τό φαγί, δροσάτο τό κρασί τους
κι ἐκεῖ πού τρῶν καί πίνουνε, γλυκά τούς συντροφεύουν
ὁ κατσουλιέρης πού λαλεῖ στά φωτερά τά οὐράνια,
τό κρασοπούλι τ' ὁμορφο πού κελαηδεῖ στό κλῆμα,
τό χιονιστάρι πού τό λέει κατάκορφα στήν κλάρα,
τό κιτρινάκι στή φραγή, στ' ἀγκάθι ἡ τουρκοπούλα,
ἡ παπαδούλα σέ λυγιά, σέ πέτρα ἡ ἀσπροκώλα
κι ἀπό βατιές καί χλωρασιές κι ἀπ' ἀνθισμένες τοῦφες
τό ἀπαλό τραγούδι του τ' ἀηδόνι ζευγαρώνει
στήν ποταμιά μέ τ' ἄκουσμα τῆς ὁμορφης βουργάρας.
Καί σάν οἱ ἀργάτες ἀποφᾶν, τά χέρια ξαναφτύνουν,

ἄδράχνουν πάλι τὰ τσαπιά, τ' ἄρόζοτα στυλάρια
καί μ' ἄλλα τότε ἀνάκαρα, μ' ἄλλα ἥπατα καινούρια
τὴν ἀμπελίσια σκάβουν γῆ, μέχρι νά 'ρθεῖ τό σοῦρπο.
Κι ἐκεῖ πού ἡ μέρα σώνεται, πού πέφτει γύρα ἀπόγειο,
πού παύει πιά ὁ κορυδαλλός καί τὰ πουλιά κουρνιάζουν,
τότε κι οἱ ἀργάτες σταματᾶν, σκορπᾶν κι οἱ δουλευτάδες.
Σηκώνεται κι ὁ ἀφέντης τους κι ὅπως σταυροκοπιέται,
πού τέλεσεν ὁ ἔργος τους, κι ὅπως κινάει καί φεύγει,
ρίχνει στερνή πίσω ματιά καί μέσ στό φῶς τ' ἀνάριο
θωρεῖ σωρούς μέσ στίς σειρές, κουμούλια μέσ στούς ὄργους,
σάν βουναλάκια χαμηλά καί σάν κοντές ραχοῦλες,
κι ὀνειρεύεται παράωρα, κρυφῇ χαρά τόν πιάνει
καί βλέπει τῇ φυτειά χλωρή, τ' ἀμπέλι φουντωμένο,
βλέπει κι ἀπό τὰ κλήματα νά κρέμονται σταφύλια,
καθάρια σάν τὰ κρούσταλλα, σάν πολυκάντηλα ἴδια.

Γλωσσάρι

ἀγουτσάπι, τό = εἶδος τσαπιοῦ μέ ἓνα στόμα, πιό στενό καί μακρὺ ἀπ' τὴν τσάπα, πού χρησιμοποιεῖται γιὰ τό ἄνοιγμα γουβῶν στ' ἀμπέλι, γι' αὐτὸ πῆρε τό ὄνομα ἀγουτσάπι, γουβοτσάπι.

ἄδράχτι (κλήματος), τό = τό ρίζωμα πού πετάει τό κλήμα κάθε δέκα ἑκατοστά, ὅπου ὑπάρχει κόμβος, κάτω ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους πού, κατὰ τό σκάψιμο τ' ἀμπελιοῦ, καθαρίζεται (μέχρι τρία ἄδράχτια) καί, ἀφοῦ κοπρισθεῖ ὁ λάκκος, σκεπάζεται πάλι μέ χῶμα καί ἐπιτυγχάνεται περισσότερη καρποφορία.

ἀμπελοφύτι, τό = νεοφυτευμένο ἀμπέλι δύο ἕως τριῶν χρόνων, φυτεία.

ἀνάκαρα, τὰ = σωματικές δυνάμεις, ψυχικὴ ἀντοχή, διάθεση.

ἀπόγειο, τό = δροσερός βραδινός ἀγέρας.

ἀρμακάς, ὁ = σωρός ἀπὸ πέτρες, χαλικιά, βομός.

ἄρόζοτο, τό = αὐτὸ πού δέν ἔχει ρόζους, σκληρά δηλαδή σαρκώματα σάν κάλοι.

ἄσπροκῶλα, ἡ = μικρὸ πουλί, μικρότερο ἀπ' τό σπουργίτι, ἀποδημητικό, πού ἔρχεται νωρίς τὴν ἄνοιξη, μέ διμορφισμό στό χρωματισμὸ του, δηλαδή τό ἀρσενικὸ ἔχει ἔντονα καί σαφῶς χωρισμένα χρώματα, μαῦρα καί ἄσπρα, μαῦρο στά φτερά καί ἄσπρο στὴν κοιλιά καί στὴν οὐρά, γι' αὐτὸ ὀνομάσθηκε ἄσπροκῶλα, ἀκόμα τό ἐπάνω μέρος τοῦ σώματός του εἶναι σταχτί μέ μία ἄσπρη ζώνη πρὸς τὴ βάση τῆς οὐρᾶς, ἐνῶ στό θηλυκὸ τὰ χρώματα εἶναι πιό σβησμένα καί γαιώδη, ἔχει κελάδημα, παρὰ τοῦ ὅτι δέν εἶναι συνεχές, εὐδιάθετο καί εὐχάριστο, οἱ δέ κινήσεις στό σῶμα του παιχνιδιάρικες, συχνάζει δέ σέ πετρωτὰ μέρη, ὅπου καί φτιάχνει τὴ φωλιά του, ἄσπρόκωλος.

ἀχνάρι, τό = τό διπλό σημάδι πού ἀφήνουν τ' ἀνοιγμένα σκέλη τοῦ ἐργά-
τη πού σκάβει στ' ἀμπέλι, ἀχναριά.

βατιά, ἡ = ὁ θάμνος, ὁ βάτος.

βουργάρα, ἡ = πουλί ἀποδημητικό (μέροψ), στό μέγεθος τῆς τσίχλας, ἔχει σῶμα σπαθάτο, ράμφος μακρύ, μυτερό καί λίγο γυρισμένο, τά πόδια του εἶναι κοντά, συγκαταλέγεται στά ὠραιότερα πουλιά τοῦ τόπου μας γιά τήν ποικιλία καί τή ζωηρότητα τῶν χρωμάτων τοῦ πε-
τρώματός του, στό ὁποῖο συνδυάζονται θαυμάσια τό κίτρινο, τό θα-
λασσί, τό πράσινο, τό ἄπρο καί τό μαῦρο, τό πέταγμά του εἶναι γρή-
γορο καί εὐέλικτο, πετᾷ συνήθως ψηλά στόν οὐρανό πρὶν ἀπό τή βρο-
χόπτωση, τό λάλημά του εἶναι ἓνα διακεκομμένο: βούρου - βούρου -
βούρου, ἀπ' ὅπου ὀνομάσθηκε βουργάρα, ζεῖ κατά ὁμάδες καί σκάβει
τή φωλιά του στίς ἀπόμενες χωμάτινες ὄχθες τῶν ποταμῶν, πού εἶναι
μία στοά ὀριζόντια μήκους 150 ἑκατοστῶν, τρέφεται μέ ἔντομα καί
ιδίως μέ μέλισσες, στίς ὁποῖες ὀφείλει τό δεύτερο ὄνομά του, διακρί-
νεται δέ γιά τό ἀνεπτυγμένο αἶσθημα ἀλληλοβοήθειας στούς ὁμοφύ-
λους του, μελισσοουργός, μελισσοφάγος, μελισσολόγος.

γνέθω = μεταβάλλω τό μαλλί ἢ τό βαμπάκι σέ νῆμα μέ τό χέρι ἢ τή μη-
χανή, κλώθω, νηματοποιῶ.

δρασκέλι, τό = ἡ ἀπόσταση τῶν ἀνοιγμένων σκελῶν.

ἔργος, ὁ = ἡ ἐπιτέλεση χειρωνακτικῆς ἢ πνευματικῆς ἐργασίας.

ἦπατα, τά = σωματικές δυνάμεις, σωθικά.

θεριός, ὁ = εὖσωμος, σωματώδης.

κατσουλιέρης, ὁ = τό πουλί ὁ κορυδαλλός, σποροφάγο, μικρότερο ἀπ' τή
γαλιάντρα, ἔχει φτέρωμα ἴδιο στό χρωματισμό του μέ τό ἔδαφος,
ξανθό, πού δύσκολα τό διακρίνει κανεῖς σ' αὐτό, τό χαρακτηριστικό
σημάδι του εἶναι μία μικρή φτεροδεσμίδα, σάν λοφίο (κατσούλα), πού
φέρνει ἐπάνω στό κεφάλι του, ζεῖ σέ ἀκάλυπτους κι ἐλεύθερους χώ-
ρους, ὅπου καί φωλιάζει, δίπλα συνήθως σ' ἓνα ἀγκάθι ἢ πλάγι σέ
κομμάτι χώματος (μπλάνα), πού σηκώνει τό ἀλέτρι, ἀνάμεσα στά
σπαρτά ἢ ἔξω στίς χορταριασμένες ἐκτάσεις, μετακινεῖται δέ περπα-
τητά, καί γρήγορα στό ἔδαφος καί, τέλος, νωρίς τό πρωί πού ξυπνᾷ,
ἀνεβαίνει ψηλά στόν οὐρανό καί χαιρετίζει τό πρώτο φῶς τῆς μέρας
μέ γλυκά καί χαρούμενα κελαδήματα, κατσιουλέτρας, κατσιουλάνι,
τσιτσιλιάγκος.

κιτρινάκι, τό = μικρό πουλί, ἀποδημητικό, ἐντομοφάγο, μέ χρῶμα στή
ράχη ἀνοιχτό λαδί, στό στήθος καί στήν οὐρά ἀνοιχτό σταχτί καί κί-
τρινο, μέ λεπτό, μονόφωνο κελάδημα, σύντομο, ζεῖ δέ κατά ζεύγη,
ὅπου πετᾷ τό ἓνα, ἔχει κοντά βρίσκειται καί τό ταίρι του, δέ φοβᾷται
τόν ἄνθρωπο, γι' αὐτό τό βλέπει κανεῖς στούς κήπους, στά μπαλκόν-
ια, στίς γλάστρες νά ψάχνει γιά ἔντομα καί γιά αὐγά ἐντόμων, μυ-
γούλι.

κουμούλι, τό = σωρός χώματος πού σχηματίζεται ἀνάμεσα στή σειρά τῶν κλημάτων, κατά τό σκάψιμο τοῦ ἀμπελιοῦ, γιά νά συγκρατεῖ τά βροχόνερα.

κούρβουλο, τό = ὁ ξερός κορμός καί συνήθως κυρτός τοῦ κλήματος.

κοφτοτσάπι, τό = τσάπα μέ πλατύ στόμα γιά τό σκάψιμο μαλακῶν χωμάτων.

κρασοπούλι, τό = ὁμορφο πουλί, λίγο πιό μεγάλο ἀπ' τό σπουργίτι, μέ κίτρινη κοιλιά, κιτρινόμαυρα φτερά, σταχτιά ράχη καί μαῦρο κεφάλι, πού ζεῖ στ' ἀμπέλια καί στά σιταροχώραφα, κελαδεῖ δέ μελωδικά καί ιδιόρρυθμα, ἀμπελουργός, κριθαράς, μεθύστρα, μπερβέλι, ἐμπέριζα, χοντρομύτης ὁ μελανοκέφαλος.

λυγιά, ἡ = θάμνος (λυγός ὁ ἀγνός), πού ἀπαντιέται στίς κοίτες καί στίς ὄχθες τῶν χειμάρρων καί σέ δροσερά ἐδάφη τοῦ κάμπου, ἔχει λεπτές, μακριές καί εὐλύγιστες βέργες (γι' αὐτό λέγεται λυγιά), κατάλληλες στήν καλαθοπλεκτική, τά φύλλα του μυρίζουν βαριά, τά δέ ἄνθη του εἶναι γκριζα, λιλά ἢ θαλασσί, ὀνομάζεται καί λυγαριά καί καναπίτσα.

μαναρότσαπα, ἡ = στενή τσάπα μέ μικρό τσεκούρι στό πίσω μέρος γιά τό κόψιμο τῶν ριζῶν.

μπαρέζα, ἡ = ἡ προεξοχή στό μπροστινό μέρος τῆς κεφαλῆς τοῦ γυναικείου κεφαλομάντηλου.

μπικούνι, τό = βαρὺ τσαπί γιά βαθύ σκάψιμο.

μπλάνα, ἡ = μεγάλο κομμάτι ἀπό στέρεο χῶμα, σύμπλεγμα ἀπό ἀγριάδες καί χώματα πού βγάξει τ' ἀλέτρι ἢ ἡ τσάπα, κατά τό ὄργωμα καί τό σκάψιμο.

μυτοτσάπι, τό = τσάπα μυτερή γιά χωράφια μέ χαλικῶδες ἔδαφος.

ξεθληκῶνων = ξεπιάνω κάτι ἀπό τή θηλιά, ξεμπουκῶνων.

ξελάκκωμα, τό = ἄνοιγμα λάκκου γύρω ἀπό τή ρίζα φυτοῦ ἢ δένδρου.

ξελακκῶνων = σκάβω γύρω ἀπό τή ρίζα τοῦ κλήματος, δημιουργώντας λάκκο.

ξελακκωτής, ὁ = ὁ ἐργάτης πού ἀνοίγει λάκκο γύρω ἀπό τή ρίζα τοῦ κλήματος καί δημιουργεῖ αὐλάκια ἀνάμεσα στά κουμούλια (σωρούς) τοῦ ἀμπελιοῦ.

ὄργος, ὁ = λωρίδα γῆς πού παίρνει ὁ ἐργάτης στ' ἀμπέλι ἢ στό σιταροχώραφο, γιά νά τή σκάψει ἢ νά τή θερίσει, ὀρδί.νι.

παπαδούλα, ἡ = ὁμορφο πολύχρωμο πουλί, ὁ αἰγίθαλος, πιό μικρότερο ἀπ' τό σπουργίτι, μέ χρῶμα κυανογκρί στό ἐπάνω μέρος τῶν φτερῶν, στό τέλος τῆς ράχης καί στήν οὐρά, τό στήθος του εἶναι κίτρινο, πού αὐλακώνεται ἀπό κάθετη μαύρη λωρίδα, ἔχει μαῦρο, στιλπνό κεφάλι καί λαϊμό, δύο ἄσπρες βούλες κάτω ἀπ' τ' αὐτιά καί λευκή ὀριζόντια ταινία ἐπάνω στά φτερά, εἶναι δέ ὁ καθαριστής τῶν δένδρων καί τῶν θάμνων ἀπ' τά ἔντομα, ὀνομάζεται καί παπαδίτσα καί τετετζιά, ἐπειδὴ μέ τό μονότονο κελάδημά του ἐπαναλαμβάνει: τετετζί, τετετζί, τετετζί.

παράωρα, ἐπίρρ. = σέ περασμένη ὥρα, ἀργά.

πετροκότσουφας, ὁ = εἶδος κοτσουφιῶ, ὅμοιο μέ τόν κότσουφα, μέ τή διαφορά ὅτι τό φτέρωμά του ἔχει ἀνοιχτά στίγματα, σάν πετράδια, δέν ἔχει κίτρινη μύτη καί συχνάζει ὅχι στά δάση καί στούς βάτους, σάν τόν κότσουφα, ἀλλά στούς γυμνότοπους καί στίς πέτρες καί στούς βράχους, στίς σχισμές τῶν ὁποίων κτίζει τή φωλιά του, ἐραστής δέ τοῦ τραγουδιοῦ, κάθετα ὥρες ἐπάνω στίς πέτρες καί κελαδεῖ μέ τή γλυκιά φωνή του, μελωδικά ἐπίσης τραγουδεῖ, καθισμένος πλάγι στή φωλιά του, κατά τήν περίοδο πού μέσα σ' αὐτή ἡ συντρόφισσά του κλωσσᾷ τ' αὐγά, κόσσυφας ὁ κυανοῦς.

προσκάμνι, τό = σκαμνί.

σκαλώνω = ἀνεβαίνω, ἀναρριχιέμαι.

στιβαγμένη, ἡ = σωριασμένη.

στομώνω = ἐλαττώνω τήν ὀξύτητα κοπτεροῦ ἀντικειμένου, ἀνακόπτω, ἀναχαιτίζω.

στυλιάρι, τό = χοντρό καί μακρύ ξύλο, δυνατό στήν ἀντοχή του, στή μία ἄκρη τοῦ ὁποίου εἶναι περασμένη ἡ τσάπα.

σχίστης, ὁ = ὁ ἐργάτης πού ἀνοίγει (σχίζει) τό χέρσο χῶμα τοῦ ἀμπελιοῦ, κατά τό σκάψιμό του.

τελεύω = φέρνω σέ τέλος κάτι, τελειώνω, ἀποκάμνω, ἐξαντλοῦμαι.

τουρκοπούλα, ἡ = τό ὠραιότατο πουλί ἡ καρδερίνα, παίρνοντας τήν προσωμία αὐτή ἀπό τό κόκκινο χρῶμα, πού ἔχει στό κεφάλι του καί μοιάζει μέ τό πορφυρό τουρκικό φέσι, ἀγκαθοπούλι, σπίζα ἡ ἀκανθοφάγος.

τροχῶ = περνῶ ἀπό τό ἀκόνι κοπτερό ἢ μυτερό ἀντικείμενο γιά νά κόβει, ἀκονίζω, ὀξύνω.

τσῶκος, ὁ = τό πίσω μέρος τοῦ τσεκουριοῦ ἢ τῆς τσάπας.

φραγή, ἡ = φράχτη.

φυτεία, ἡ = ἀμπέλι μέ νέα κλήματα, ἀμπελοφύτι.

χέρσο, τό = στεῖρο, ἄγονο.

χιονιστάρι, τό = τό πουλί ὁ σπίνος, πού συγγενεύει μέ τό σπουργίτι, τό χρῶμα του εἶναι κοκκινοπράσινο μέ ἄσπρες ταινίες στά φτερά του, ἔχει ράμφος κοντό καί δυνατό, ζεῖ στά δάση, στά χωράφια καί σέ κατοικημένους χώρους, ὁ δέ ἐρχομός του τό φθινόπωρο καί ἡ μονοσύλλαβη λαλιά του: τσιόν - τσιόν, προαναγγέλλει τό χειμῶνα, ἔχει ὅμως κι ἄλλο κελάδημα, πού τό ἐκδηλώνει σέ ὥρες εὐφορίας, πάρα πολύ μελωδικό, τσιόνι, βλαχότσιονο, χειμωνιάς, χιονάδα.

ψίχα, ἡ = ἐλάχιστη ποσότητα ἀπό ἓνα σύνολο, λίγο.

* Ἀπό τήν ἀνέκδοτη ποιητική συλλογή τοῦ Γιάννη Ἀ. Σαντάρμη: «Στά Χωράφια καί στ' Ἀμπέλια»

ΤΑ ΔΥΟ ΛΑΓΟΥΔΑΚΙΑ

Τοῦ Ἀποστόλη Παντέλη (Βαρδουσιώτη)

Νότια στούς πρόποδες τῶν Βαρδουσιῶν, ἐκεῖ πού τελειώνουν τὰ ἔλατα, ἐκτείνεται μιά μέτρια ἔκταση γῆς, πού λέγεται Πλάτανος, μέ ποτιστικά χωράφια. Ἐκεῖ ἔχει χωράφι, ἓνα στρέμμα, καί ὁ γεῖτονάς μου στό χωριό Γιάννης. Τό 'σπειρε φέτο τό μισό καλαμπόκι καί φασόλια, γιά καρπό τοῦ σπιτιοῦ του, καί τ' ἄλλο μισό τριφύλλι, γιά τροφή τῶν ζώων του. Τούς καλοκαιρινούς μῆνες, κάθε δέκα μέρες, ἔρχεται ἡ ἀράδα του νά ποτίσει τόν ἀγρό του. Μιά βραδιά, ἀρχές τοῦ Ἰούλη, πότιζε μέ τό γιό του Βασίλη κι ἀπάνω στό σούρουπο ἄκουσαν ἓνα ἰδιόρρυθμο καί γνώριμο ἦχο, τή φωνή μιᾶς λαγίνας, πού καλοῦσε τά παιδιά της νά πᾶνε σ' αὐτήν νά βυζᾶξουν. Ὁ λαγός γεννάει τά μικρά του γύρω ἀπό τριφύλλια, ὥστε νά βρίσκουν εὐκολα τροφή, ὅταν ἀρχίσουν νά τρῶνε. Ὁ πατέρας Γιάννης μέ τό παιδί του Βασίλη, ἀκούγοντας τό κράξιμο τῆς μάνας λαγίνας, ἔμειναν ἀσάλευτοι, κρυμμένοι μέσ στίς καλαμποκιές καί κατάλαβαν πώς γύρω ἀπ' τό τριφύλλι θά ὑπάρχουν λαγουδάκια. Καί δέν ἔπεσαν ἔξω. Καί ἐνῶ ἡ λαγίνα συνέχιζε τό κάλεσμα πρὸς τά μικρά της, βλέπουν ἓνα λαγουδάκι νά τρέχει, μᾶλλον νά περπατάει, ὅσο γρήγορα μποροῦσε, πρὸς τή μάνα του. Ἀμέσως πετάχθηκε κι ἄλλο ἀπό ἄλλη ἄκρη τοῦ χωραφιοῦ. Ὡς γνωστό, ὁ λαγός γεννάει τρία περίπου παιδιά, ἀφήνοντάς τα σέ διαφορετικά μέρη, σέ κοντινὴ ἀπόσταση τό ἓνα ἀπὸ τό ἄλλο, γιά λόγους ἀσφάλειας, ὥστε ἂν κινδυνεύσει ἓνα ἢ περισσότερα, κάποιο νά γλυτώσει, νά 'χει ἡ μάνα παρηγοριά.

Βλέποντας ὁ μικρός Βασίλης νά προχωροῦν τὰ λαγουδάκια πρὸς τή μάνα τους, τρέχει καί χωρὶς αὐτὰ νά φέρουν καμιά ἀντίσταση, τὰ πιάνει καί τὰ δυό. Καί τί ἀντίδραση νά φέρουν πού ἦταν μιᾶς ἐβδομάδας ζωάκια, ἀδύναμα καί νηστικά, κάνοντας πρὶν ἀπὸ ἀρκετές ὥρες τό τελευταῖο τους βύζασμα.

Τελειώνοντας τό πότισμα τοῦ χωραφιοῦ, ὁ Γιάννης μέ τό παιδί του φόρτωσαν τὰ πράγματά τους στό γαϊδούρι, πῆραν μαζί τους καί τὰ λαγουδάκια καί μέ τό φεγγάρι γιά λυχνάρι, πού ἔφεγγε σάν μέρα, κίνησαν γιά τό χωριό, τὴν Κάτω Μουσουνίτσα, ἐνῶ ἡ λαγίνα πί-

σω θά συνέχιζε νά καλεῖ τὰ παιδιά της καί θά παρηγοριόταν πού τῆς ἀπόμεινε ἔστω καί τό ἕνα.

Σέ μιά ἄκρη τῆς αὐλῆς τοῦ σπιτιοῦ του καί σ' εὐρύχωρο μέρος στέγαζε ὁ Γιάννης μιά κουνέλα μέ τά τέσσερα μικρά της καί τήν ἄλλη μέρα τό πρωί ἔρριξε ἐκεῖ τά μικρά λαγουδάκια καί παρακολούθησε γιά κάμποση ὥρα τίς ἀμοιβαῖες ἀντιδράσεις κουνελιῶν καί λαγουδιῶν. Ὅλα πῆγαν καλά. Ἡ κουνέλα δέν ἀντέδρασε, ἀλλά καί τά κουνελάκια δέχθηκαν μέ χαρά τά ξαδερφάκια τους τά λαγουδάκια.

Στά μέσα τοῦ Ἰούλη πῆγα, γιά τίς καλοκαιρινές διακοπές, κι ἐγώ μέ τή γυναίκα μου στό παραπάνω χωριό. Ὁ Γιάννης εἶναι ξάδερφός μου καί γείτονάς μου καί ἐπισκέπτοντάς τον εἶδα μ' ἐκπληξη καί χαρά τ' ἀδερφωμένα κουνελάκια μέ τά λαγουδάκια καί μοῦ ἐξήγησε πῶς βρέθηκαν τά τελευταῖα μέσα στά κουνέλια.

— Ἐγώ, ξάδερφε Γιάννη, εἶμαι, κατά κάποιον τρόπο, τουρίστας καί δέ θά 'χω ἐδῶ στό χωριό καμιά συγκεκριμένη δουλειά· ἂν θέλεις, μπορῶ νά τρέφω καί νά φροντίζω τά οἰκόσιτά σου, τά κουνέλια καί τά λαγουδάκια.

— Ναί, Ἀποστολή, ἀφοῦ ἡ περιποίησή τους θά σ' εὐχαριστήσῃ, ἀνάλαβέ τα.

Ἀπό τήν ἄλλη μέρα, τούς ἔφερνα χλωρό τριφύλλι, χορταράκι τρυφερό καί φύλλα ἀπο μαρούλι. Διαπιστώνοντας τήν ἰδιαίτερη προτίμηση πού εἶχαν τά ζωάκια στά μαρούλια, δέν τά 'ριχνα κάμω νά τά φᾶνε, ὅπως τ' ἄλλα φαγητά, ἀλλά τά κρατοῦσα στά χέρια μου. Στήν ἀρχή φοβόνταν καί στέκονταν μακριά, ἀλλά σιγά - σιγά ξεθάρρεψαν κι ἔρχονταν τρέχοντας νά πάρουν τό μερδικό τους ἀπ' τά μαρούλια. Ἐγώ μέ τό 'να χέρι βαστοῦσα τά μαρουλόφυλλα καί μέ τ' ἄλλο χεῖρ δευσά τά κεφαλάκια τους. Τί γλυκιά, μυστική χαρά κι εὐχαρίστηση ἐνιωθα μέσα μου μέ τό νά περιποιέμαι τά κουνελάκια καί τά ἡμεραπιά λαγουδάκια. Τό καλοκαίρι ἐκεῖνο θά τό θυμᾶμαι, ὅσο θά ζῶ. Σκεφτόμουν πῶς τά λαγουδάκια ξέχασαν τήν ἄγρια ζωή τους, γιατί ξεκίνησαν ἀπό μικρά νά ζοῦν μέ ἡμερα πλάσματα κι ἔγιναν κι αὐτά ἡμερα.

Περνώντας οἱ μέρες, τά λαγουδάκια ἔγιναν κανονικοί λαγοί, διαφέροντας στό μέγεθος ἀπ' τά κουνέλια ἢ ἐξ αἰτίας τοῦ σογιοῦ τους ἢ ἀπ' τήν ὑπερτροφία πού τούς ἔκανα, ἐπειδή, ἐξομολογῶ τήν ἁμαρτία μου, ἔδινά περισσότερη τροφή σ' αὐτά, θέλοντας νά μεγαλώσουν ὅσο γίνεται πιό γρηγορότερα, σκεφτόμενος νά εἶναι ἱκανά στήν ἀτομική τους διαβίωση. Ἐγιναν τώρα 40 ἡμερῶν κι ἐνδιαφερόμουν γιά τό μέλλον τους.

– Τί σχέδιο ἔχεις, Γιάννη, τόν ρωτῶ μιά μέρα, γιά τούς λαγούς, πού μεγάλωσαν πιά;

– Νά τρανέψουν λίγο ἀκόμα, μοῦ ἀποκρίνεται, νά γίνουν δυό μηνῶν καί τότε βλέπουμε... Καί γέλασε πονηρά.

Μπήκα στό νόημα. Εἶχα ἀκόμα ἓνα δεκαπενθήμερο στήν παραθεριστική μου διάθεση γιά νά ἐνεργήσω ὅπως ἐγώ θεωροῦσα σωστά. Ἕνα ἀπό τ' ἀπογεύματα τότε βγῆκα περίπατο στήν ὁμορφη ράχη τοῦ Κακοδοῦκα καί συλλογιζόμουν πῶς θά καταφέρω νά γλυτώσω μέ κάθε θυσία τούς λαγούς καί νά τούς στείλω πάλι στό φυσικό τόπο τῆς ζωῆς τους, στή μάνα φύση.

Τήν ἄλλη μέρα βρίσκω τό μικρό Βασίλη, ἓνα ἔξυπνο καί συναισθηματικό παιδί, ἃς ἦταν σέ μικρή ἡλικία, καί τόν ρωτῶ:

– Δέ μοῦ λές, Βασιλάκη, ἅμα τά λαγουδάκια γίνουν δυό μηνῶν, τί σκοπεύετε νά τά κάνετε;

– Ὅ,τι κάναμε καί τ' ἄλλα, μπάρμπα!

– Ποιά ἄλλα;

– Τόν Ἀπρίλη, πού μᾶς πέρασε, πιάσαμε ἄλλα δυό λαγουδάκια κι ὅταν γίνηκαν δυομηνίτικα, τά κάναμε ὅ,τι κάνουν τούς λαγούς· τά μαγειρέψαμε.

– Τοῦτα ὅμως, Βασιλάκη, τοῦ εἶπα μέ καλωσύνη, πού ἔχουμε τά κουνέλια, δέν πρέπει νά τά κάνουμε ὅπως κάνατε αὐτά πού πιάσατε τόν Ἀπρίλη, ἀλλά πρέπει νά τά πᾶμε στό τριφύλλι σας, νά τ' ἀφήσουμε λεύτερα, νά βροῦν τή μάνα τους, πού ἀκόμα ἡ καημένη θά τά περιμένει, κλαίγοντας.

– Τί, κλαῖνε καί οἱ λαγοί, μπάρμπα; μέ ρώτησε τό παιδί σκεπτικῶς.

– Καί βέβαια κλαῖνε, καλό μου παιδί· πλάσματα τοῦ Θεοῦ εἶναι κι αὐτά καί πονᾶνε ὅπως ὅλοι μας. Ὅταν πιάσατε τά λαγουδάκια καί τά βάλατε στό ταγαράκι καί μεῖναν ἐκεῖ κλεισμένα δυό ὥρες, μέχρι νά τελειώσει τό πότισμα τοῦ χωραφιοῦ, ἡ λαγίνα ἐξακολούθουσε νά καλεῖ τά παιδιὰ της, ἀλλά βλέποντας πῶς αὐτά δέν πᾶνε κοντά της, κατάλαβε πῶς κάτι κακό τούς συνέβηκε καί ἡ φωνή της θά ἦταν κλάμα, θά ἦταν μοιρολόι μιᾶς μάνας, πού ἔχασε τά παιδιὰ της. Ἀπ' τή μιά μεριά ἔκλαιγε ἡ μάνα κι ἀπ' τήν ἄλλη τά λαγουδάκια, ἀπό κεῖ πού ἦταν κλεισμένα, ἄκουγαν τή μάνα τους πού ἔκλαιγε κι ἔκλαιγαν κι αὐτά, μήν μπορώντας τίποτα νά κάνουν. Ἐνῶ, Βασίλη, ἄν, τότε πού τελειώσατε τό πότισμα καί ξεκινήσατε νά γυρίσετε στό χωριό, ἄνοιγες τό ταγαράκι κι ἐπιανες τά λαγουδάκια στά χέρια σου, θα ἔβλεπες ὅτι τά ματάκια τους ἦταν ὑγρά ἀπ' τό βουβό

κλάμα πού ἔκαναν, ἀκούγοντας τόν κλάμα τῆς μάνας τους.

– Μπάρμπα, μή μοῦ λές ἄλλα, γιατί θ' ἀρχίσω τώρα κι ἐγώ νά κλαίω. Δέν ἤξερα, σοῦ λέω, πώς κι οἱ λαγοί καί τά λαγόπουλα κλαίνε... Αὐτά τά λόγια πού μοῦ εἶπες, δέν τ' ἄκουσα οὔτε ἀπ' τόν πατέρα μου, ἀλλ' οὔτε κι ἀπό κανέναν ἄλλον. Ἄκουσέ με τώρα καί μένα. Σοῦ ὑπόσχομαι ὅτι λαγόπουλα δέ θά ξαναπιάσω κι αὐτά πού ἔχουμε στό σπίτι, τά παίρνουμε, ἂν θέλεις καί τώρα, καί τά πᾶμε στό λόγγο νά τ' ἀπολύσουμε.

Λέγοντας αὐτά, τό παιδί ἔδειχνε στό πρόσωπό του μετανιωμένο πού πιάσανε τά λαγουδάκια.

– Σ' εὐχαριστῶ, Βασίλη, γιά τήν κατανόηση πού ἔδειξες γιά τά λαγουδάκια. Ἄν κι εἶσαι μικρός στήν ἡλικία, μίλησες σάν μεγάλος ἄνθρωπος, μυαλωμένος, καί πολύ σπλαχνικά. Κι εὐχομαι τοῦτες τίς καλές σκέψεις σου, νά τίς ἔχεις σ' ὅλη τή ζωή σου, γιά τό δικό σου καλό, τήν οἰκογένειά σου μεθαύριο καί γιά τήν κοινωνία πού θά ζεῖς. Νά 'σαι καλά, παιδί μου.

Τήν ἄλλη μέρα ἔπιασα τόν πατέρα τοῦ παιδιοῦ καί τόν πληροφορήσα ὅτι ὁ Βασιλάκης του συμφωνεῖ γιά τήν ἀπελευθέρωση τῶν λαγουδιῶν. Ἡ ἀντίδρασή του ἦταν ἥπια. Κάποια ὅμως ἔννοια τόν βασάνιζε.

– Πῶς θά τό πάρουν, Ἀποστόλη, οἱ χωριανοί, ὅταν μάθουν ὅτι ὁ Γιάννης ἀμόλησε τούς λαγούς, πού μέρωσε; Ἄλλ' ἀφοῦ ἐπιμένεις τόσο πολύ νά τούς λευτερώσουμε, πᾶμε ν' ἀνοίξουμε τήν πόρτα τῆς κούρνιας τους, νά φύγουν μονάχοι τους καί ὅπου θέλουν ὕστερα ἄς πᾶνε. Θά ποῦμε πώς ἀνοίξαν τρύπα στήν κλούβα καί λάκησαν. Κι ἔτσι γλυτώνουμε καί τό ρεζίλημα.

Σ' αὐτή τήν πρότασή του, ἀντέδρασα ἔντονα.

– Ἄν ἀνοίξουμε τήν πόρτα, τά λαγούδια, σάν ἡμερα πού εἶναι, θά τριγυρίζουν μέσ στό χωριό, μήν ξέροντας ποῦ νά πᾶνε νά μήν κινδυνεύουν. Καί τό χειρότερο γι' αὐτά, Γιάννη, ἐπειδὴ ἔχετε ὅλοι σας στό χωριό δίκαννα, κάποιος θά τά δεῖ καί θά τά σκοτώσει. Αὐτό εἶναι δολοφονία κι οὔτε ἡ δική σου συνείδηση τό ἐπιτρέπει, οὔτε κι ἡ δική μου. Μά ὅταν ἐσύ ἀποφασίσεις τή λευτεριά τῶν λαγῶν, θά τά πᾶμε νά τ' ἀφήσουμε στό τριφύλλι σου, στόν Πλάτανο, ἐκεῖ πού βρέθηκαν.

– Καλά, Ἀποστόλη, ἀφοῦ τό θέλεις τόσο, στό τέλος Αὐγούστου πού ἔχω σειρά γιά πότισμα στό χωράφι μου, παίρνουμε τούς λαγούς καί τούς ἀφήνουμε λεύτερους στό λόγγο, ἐκεῖ πού τούς αἰχμαλωτίσαμε μικρούς.

Ἐγώ, στήν ἀνθρώπινη ἀπόφασή του γιά τ' ἀθῶα ζῶακια, κατα-

χάρηκα καί βούρκωσα ἀπό ἀνέκφραστη γλυκιὰ συγκίνηση.

— Γιάννη, σ' εὐχαριστῶ, γιά λογαριασμό τῶν ζώων, ἀπό καρδιᾶς γιά τή σωστή ἀπόφασή σου καί ὁ Θεός νά σοῦ μακροημερεύει τή ζωή σου, ὅπως ἐσύ χαρίζεις τή ζωή τῶν πλασμάτων Του.

Ἀλλά τούτη τή μεγάλη μου χαρά τή σκοτείνιασε ἕνα σύννεφο πού φάνηκε. Ἕνας παλιός γνώριμος τοῦ Γιάννη, ὁ Ἀντώνης, γεωργοκτηνοτρόφος κι αὐτός, πού καταγόταν ἀπό γειτονικό χωριό, κυνηγός μάλιστα, πέρασε μιά μέρα ἀπό τό σπίτι τοῦ φίλου του μέ τά κουνέλια καί τούς λαγούς. Ἦταν πρὶν ἀπ' τό μεσημέρι, κι ὁ Ἀντώνης περιεργαζόταν τήν ἀσυνήθιστη συντροφιά τῶν ζώων στό κατάλυμα. Τότε παρουσιάσθηκα κι ἐγώ μέ τίς συνηθισμένες ζωοτροφές.

— Μπά, τί βλέπω, λέει ὁ Ἀντώνης στό Γιάννη, θρέφετε μέ τά κουνέλια καί τούς λαγούς;

Ὁ Γιάννης τόν πληροφόρησε πῶς βρέθηκαν οἱ λαγοὶ στήν αὐλή του. Ἐγώ πλησίασα τήν κλούβα καί τάιζα τά ζωντανά.

— Πόσων ἡμερῶν εἶναι; ρωτάει ὁ Ἀντώνης πού λιμπίσθηκε τούς λαγούς.

— Κοντεύουν δυό μηνῶν.

— Ὅ,τι πρέπει εἶναι, μονολόγησε ὁ Ἀντώνης κι ἀμέσως συμπληρώνει.

— Μοῦ ἤρθε στό νοῦ μου, τούτη τή στιγμή, μιά καλή ιδέα.

— Νά τήν ἀκούσουμε, τοῦ ἀπαντᾷμε.

— Αὐτά τά δυό λαγουδάκια, τί λαγουδάκια, πού εἶναι λαγοὶ κανονικοί, νά τά βάλουμε στό ταψί κι ἀπό 'κεῖ στή γάστρα, γιά νά πιοῦμε κᾶνα κρασί. Ἔμαθα ὅτι ὁ μπακάλης ἐδῶ τοῦ χωριοῦ σας ἔχει καλό κρασί, κανιανίτικο (ὀνομαστό κρασί τοῦ χωριοῦ Κάνιανη τῆς Δωρίδας).

Ὁ Γιάννης δέν τοῦ ἀπάντησε ἀμέσως.

— Γιάννη, ἄκουσες τί σοῦ εἶπα;

— Ἄκουσα, Ἀντώνη, ἀλλ' αὐτό πού ζήτησες, δέ γίνεται.

— Γιατί, ὦρέ;

— Γιατί τούς λαγούς αὐτούς θά πᾶμε νά τούς λευτερώσουμε στὸν τόπο πού τούς αἰχμαλωτίσαμε.

— Ἐ, λέει ὁ Ἀντώνης στό Γιάννη, τέτοια χαζομάρα δέν ξανάκουσα ἀπὸ κυνηγό· βρέ, θά σέ περιλάβουν τά στόματα τοῦ κόσμου καί θά ρεζίλευτεῖς, θά λένε ὅτι ἕνας κυνηγός ἔπιασε δυό λαγουδάκια, τά 'κανε ἡμερα, τά περιποιήθηκε καί ἀφοῦ ἔγιναν ἑτοιμα γιά φαῖ, τά πῆγε στό λόγγο καί τά 'φησε λεύτερα! Ὁ Σύλλογος τῶν κυνηγῶν, ἅμα τό μάθει, θά σέ διαγράψει ἀπὸ μέλος του γι' αὐτὴ τή ζαβολιά.

Ἐνῶ τό καταστατικό τῶν κυνηγῶν λέει πῶς πρέπει νά πράξει ἄλλα ἕνας κυνηγός, ὅταν πιάσει λαγό.

— Ἀντώνη, μήν προσπαθεῖς νά μέ κάνεις ν' ἀλλάξω γνώμη, γιατί τήν ἀπόφαση γιά τούς λαγούς τήν πῆρα μέ τόν Ἀποστόλη ἀπό δῶ. Τά λαγουδάκια, πάει, θά τ' ἀφήσουμε σέ λίγες μέρες λεύτερα. Τώρα, ὅσο γιά τό ρεζίλεμα, πού λές ὅτι θά ὑποστῶ, σέ πληροφοροῦ πῶς ἐγώ θά ἔχω τή συνειδήσή μου ἡσυχη, πού ἔπραξα ἐκεῖνο πού ἔπρεπε νά κάμω ἀπέναντι στ' ἄδολα αὐτά πλασματάκια, πού δυό μῆνες τώρα τά φιλοξένησα μέ τή θέλησή μου στό σπίτι μου, γνωρίστηκα μαζί τους, δέθηκα μ' αὐτά συναισθηματικά καί δέ μοῦ πάει νά τούς βάλω δολοφονικό μαχαίρι στό λαιμό. Τώρα, ἴσως ὀρισμένοι, ὦρα καλή σάν ἐσένα, σκεφτοῦν ὅτι δέν ἔκανα καλά, ἴσως ὅμως κάποιοι ἄλλοι μᾶς ἐπαινέσουν γιά τήν ἐνέργειά μας αὐτή τήν ἀνθρώπινη.

— Ἀκουσε, Ἀντώνη, νά σοῦ πῶ κι ἐγώ δυό λόγια.

— Ὅριστε, Ἀποστόλη.

— Εἶπες πῶς χάνεις τό φάγωμα τῶν λαγῶν ἀπό τήν ἀνοησία μας. Ὅχι, δέν τούς ἔχασες. Ἐμεῖς θά τούς λευτερώσουμε στό δάσος κι ἐσύ, ὅταν ἀρχίσει τό κυνήγι, βγές μέ τό τουφέκι στό βουνό κι ἂν πετύχεις κανέναν ἀπ' αὐτούς τούς λαγούς, χαλάλι σου. Ἡ προστασία μας στούς λαγούς ἦταν μέχρις ἐδῶ· δέν μπορούμε νά τή συνεχίσουμε καί στό ρουμάνι. Δυό μῆνες τώρα, δέ κουρασθήκαμε νά τά θρέψουμε, νά σοῦ τά δώσουμε γιά φαῖ.

Στό τέλος Αὐγούστου, ἔβαλα τούς λαγούς σ' ἕνα χαρτοκούτι μέ τρυπες καί μαζί μέ τά σύνεργα τοῦ ποτίσματος τούς φορτώσαμε πανωσάμαρα στό γαῖδουρι κι ὕστερα ἀπό μιὰ μίση ὥρα ἀπόσταση φθάσαμε στόν Πλάτανο, στό χωράφι. Κατεβάζοντας τό χάρτινο κουτί, τό ἄνοιξα, χωρίς νά βγάλω ἀπό μέσα τούς λαγούς, σκεπτόμενος πῶς θά βγοῦν μονάχοι τους ἀπ' τό κουτί κι ἀμέσως θά τό βάλουν στά πόδια. Ὅμως δέ συνέβη κάτι τέτοιο. Βγῆκαν μέν ἀπ' τό κουτί, χασμουρίσθηκαν λίγο, τέντωσαν τά ποδάρια τους νά ξεμουδιάσουν, ἐπειδὴ ἦταν κλεισμένα κι ἀδρανοποιημένα τόσες ὥρες κι ὕστερα στάθηκαν γιά λίγο ἀσάλευτα καί περιεργάζονταν τόν τόπο πού τώρα βρέθηκαν. Ὁ Γιάννης ξεκίνησε τό πότισμα στό καλαμπόκι καί στό νιόκοπο τριφύλλι, πού στά καινούρια τρυφερά βλασταράκια καί φύλλα του βοσκοῦσαν οἱ δυό λαγοί καί κατόπιν ἤπιαν δροσερό νερό στό ποτιστικό αὐλάκι τοῦ χωραφιοῦ. Στή συνέχεια, ἤρθαν καί κάθισαν πλάγι μου, κοντά στήν πέτρα πού καθόμουν ἐγώ. Σηκώθηκαν μετά ξαφνικά καί ἔτρεχαν τό ἕνα δίπλα στό ἄλλο καί εἶπα τόσο ἦταν τώρα, μᾶς ἀφήνουν γειά. Πῆγαν τρέχοντας καμιὰ ἑκατοσταριά μέ-

τρα καί πιλαλώντας ξαναγύρισαν σ' ἐμένα. Δυό μῆνες κλεισμένα στὸν περιορισμένο χῶρο, δέν μπορούσαν νά τρέξουν καί τώρα χαίρονταν τὴν ὑπαίθρια ζωή. Ἐξακολουθοῦσαν νά στέκονται σιμά μου.

— Βρέ Γιάννη, λέω στοῦ ξάδερφό μου, τοῦτα τὰ λαγούδια δέ θέλουν ν' ἀπομακρυνθοῦν. Τί θά τὰ κάνουμε, ἂν δέ φύγουν μέχρι νά τελειώσεις τό πότισμα;

— Ὡς τότε βλέπουμε· εἶναι δυό ὥρες τό πότισμα.

Τὴν ἀμνηχανία μου γιὰ τοὺς διστακτικούς λαγούς τὴν ἔλυσε ἓνα τσομπανόσκυλο, πού κατέβαινε, σέ κάμποση ἀπόσταση, στοῦ ριζοῦ τοῦ δάσους Βατιά, ἀπ' τὸ δρόμο πού ἔρχεται ἀπ' τὰ Βαρδούσια. Τό βλαχόσκυλο προπορευόταν, ἀνιχνευτὴς λές, καμιά δεκαπενταριά μέτρα μπροστά ἀπ' τὸν τσοπάνη καί βλέποντάς μας, ἐμένα καί τό Γιάννη, πού στεκόμασταν ὄρθιοι, ἄρχισε ν' ἀλυχτάει, εἰδοποιώντας μέ τὰ γαυγίσματά του τ' ἀφεντικό του ὅτι μπροστά του κάτι συνάνησε. Μέ τό γαύγισμα τοῦ σκυλιοῦ, ἄλλαξε ἀπότομα τό σκηνικό ἐδῶ στοῦ τριφύλλι. Ἐκεῖ πού βοσκοῦσαν ἀμέριμνοι οἱ λαγοί, ἔτρεξαν κι ἤρθαν σ' ἐμένα, ζητώντας προφανῶς προστασία. Ἐφυγε ἐκείνη ἡ ἡμεράδα πού εἶχαν, ἔγιναν ἀνήσυχτοι, σήκωσαν τ' αὐτιά τους κάθετα καί κοιτοῦσε τώρα ὁ ἓνας λαγός τὸν ἄλλον. Νά ξύπνησε μέσα τους ἡ παλιά ἔχθρα πού ὑπάρχει μεταξύ σκυλιῶν καί λαγῶν; Σχετικὰ μέ τὴν ἀντιπαλότητα αὐτή, ὁ Αἴσωπος σ' ἓνα μῦθο του λέει πῶς κάποτε ἔκαναν συνέδριο ἀντιπροσωπεῖες ἀπ' ὅλα τὰ ζῶα τῆς πανίδας καί τῆς χλωρίδας κι ὁ πρόεδρος τοῦ συνεδρίου δίψασε κι εἶπε στοῦ λαγοῦ νά πάει νά τοῦ φέρει νερό, μά ὁ λαγός δικαιολογήθηκε ὅτι δέν ἔχει παπούτσια. Προστάζει ὁ πρόεδρος τό σκύλο νά δώσει στοῦ λαγοῦ τὰ παπούτσια του, φορώντας τα αὐτός ξεκίνησε γιὰ τό σκοπὸ του, ἀλλὰ μέχρι νά γυρίσει, διαλύθηκε τό συνέδριο, γιατί παρουσιάσθηκε ἐχθρός. Κι ἀπὸ τότε τό σκυλί κυνηγáει τό λαγόν, ὅχι νά τοῦ κάνει κακό, ἀλλὰ νά τοῦ πάρει τὰ παπούτσια του. Φαίνεται, ὅτι ὅταν ἡ λαγίνα γεννάει τὰ λαγουδάκια τῆς, πάει στ' αὐτάκι τους καί τοὺς λέει νά φυλάγονται ἀπὸ σκύλους. Ἡ συμβουλή τοῦτη ρίζωσε στοῦ μυαλουδάκι τους. Καί τώρα τό γαύγισμα τοῦ σκυλιοῦ ἀφύπνισε μέσα τους τὴν ἐντολή τῆς μάνας τους. Μέ τὴ μυστικὴ γλώσσα τους θά συνεννοήθηκαν, θά εἶπε τό ἓνα.

— Καλὰ περάσαμε τόσον καιρό σ' ἐτούτους τοὺς ἀνθρώπους, τώρα ὅμως πού παρουσιάστηκε τό σκυλί, τί θά κάνουμε;

— Ἄν ξανακούσουμε γαύγισμα, θ' ἀπάντησε τ' ἄλλο, φαίνεται πῶς ζυγώνει τό σκυλί καί τότε πρέπει νά τό βάλουμε στά πόδια, νά γίνουμε λαγοί.

Προχωρώντας ὁ σκύλος μέ τόν ἀφέντη του, συνάντησαν κάποιον πού ἔβγαζε πατάτες στό χωράφι του. Τό σκυλί, ἴσως εἶχε προηγούμενα μ' ἐκεῖνον, ἄρχισε νά τόν γαυγίζει δαιμονισμένα.

Ἦ, αὐτό ἦταν! Οἱ λαγοί ἐξαφανίσθηκαν ἀπό μπροστά μου, καταφοβισμένοι ἀπ' τό ζωηρό γαύγισμα, πού ἦταν τώρα πολύ κοντινό.

— Βρέ παιδιά, τούς φώναξα ἀπό πίσω, οὔτε ἓνα γειά σου νά μοῦ πεῖτε, πῶς φεύγετε τόσο γρήγορα καί δέν ἀποχαιρετᾶτε τό φίλο σας;

Σέ μικρή ἀπόσταση ἀπό τό χωράφι μέ τό τριφύλλι ἦταν τό δάσος μέ τά ἔλατα, πίσω ἀπ' τό δάσος ἀπλωνόταν ἓνα μεγάλο κάπως ξέλακκο. Ἀπ' τήν κατεύθυνση πού πῆραν οἱ λαγοί, κατάλαβα ὅτι θά περνοῦσαν ἀπ' τόν γυμνόν ἐκεῖνον τόπο. Καί πράγματι, σέ λίγο βλέπω τούς δυό λαγούς νά φεύγουν στόν ἀνήφορο τῆς λάκκας. Πήγαιναν ὁ ἓνας πλάι στόν ἄλλον. Λένε, ὅτι ὁ λαγός τρέχει πιά γρηγόρα στόν ἀνήφορο, παρά στόν κατήφορο, λόγω τῶν μεγάλων πίσω ποδιῶν του. Σήκωσα τό χέρι μου καί τούς ἀποχαιρέτησα.

— Νά πᾶτε στό καλό, καλά μου ζωάκια. Σᾶς εὐχαριστοῦμε πού μᾶς δώσατε τή χαρά νά σᾶς ἡμερέψουμε καί νά σᾶς περιποιηθοῦμε. Τώρα ξαναγυρίζετε στό φυσικό στοιχεῖο ζωῆς καί θ' ἀκολουθήσετε τή μοίρα σας. Σᾶς εὐχόμαστε καλή τύχη.

Ποιός ξέρεי ἄραγε, στήν περίπτωσι πού ἀνταμώθηκαν, ἂν ἡ ἡ λαγίνα γνώρισε τά παιδιά της κι ἐκεῖνα τή μάνα τους.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ Γ. ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Τοῦ Γεωργίου Θ. Χαρίτου

Ἐκδόθηκε τό 2002 τό βιβλίό τοῦ Γεωργίου Θεμ. Χαρίτου, γεωπό-
νου, συγγραφέα πολλῶν ἱστορικῶν βιβλίων, πού προλογίζεται ἀπό
τόν καθηγητή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Θανάση Δ. Χρήστου. Ὁ
συγγραφέας παραθέτει κείμενα πού πολλά δημοσιεύονται γιά πρῶ-
τη φορά, πού ἀντλήσε, ὕστερα ἀπό πολύχρονη καί προσεκτική ἔρευ-
να, ἀπό τά Ἱστορικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. Παρελαύνουν στό βιβλίό
αὐτόπτες μάρτυρες καί συμπολεμιστές τοῦ ἐπιφανοῦς ἥρωα καί
ἱστορικές μαρτυρίες καί ἐπιστολές καί καταρρίπτονται τά ὅσα γρά-
φθηκαν μέχρι τώρα γιά τό θανατηφόρο τραυματισμό τοῦ Καραϊσκά-
κη ἀπό δῆθεν ἑλληνικό βόλι.

Παραθέτουμε ἐδῶ τά Προλεγόμενά (σελ. 9-10) καί τή Νεότερη
Ἑρευνα (σελ. 40-55), κεφάλαια τοῦ βιβλίου «Ὁ Θάνατος τοῦ Γ. Κα-
ραϊσκάκη. Μιά Νεώτερη Ἀνακάλυψις».

Γιάννης Ἀ. Σαντάρης

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἀπό τά παλιά χρόνια, δηλαδή τήν ἐποχή τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως
τοῦ 1821 καί ἰδιαίτερα μετά τό 1826, πού ἐγίνε ἡ μάχη τῆς Ἀράκωβας ὑπό τόν
Γ. Καραϊσκάκη, ὅλες οἱ γενιές τῶν Ἀρακωβιτῶν μέχρι καί τώρα ἀκόμα, ἔχουν
τοποθετήσει μέσα στήν καρδιά τους τήν μορφή τοῦ Στρατηλάτη τῆς Ρούμελης
καί ἔχουν ἀνεπτυγμένη κάθε εὐαισθησία σχετικά μέ τά θέματα καί τά γεγονό-
τα πού τόν ἀφοροῦν.

Ἀπό εὐγνωμοσύνη γιά τή λευτεριά πού χάρισε στήν Ἀράκωβα μ' ἐκείνη τή
μάχη, ἔχουν στίσει οἱ Ἀρακωβίτες τήν προτομή τοῦ Καραϊσκάκη σέ μιᾷ πλα-
τεῖα τοῦ χωριοῦ, γιά νά τόν θυμοῦνται, νά τόν τιμοῦν καί νά τόν εὐγνωμονοῦν,
καθώς ἐπίσης καί γιά νά τόν προβάλλουν, τόσο στά παιδιά τους, ὅσο καί σέ
κάθε διερχόμενο ἀπ' τό χωριό τους, γιά τή μεγάλη δόξα καί τή λευτεριά πού
χάρισε στόν τόπο μέ τους ἀγῶνες, τή στρατηγική του καί τήν παλληκαριά του.
Ἀκόμα στήν ἐορτή τοῦ Ἀγ. Γεωργίου κατ' ἔτος, ἐορτάζουν ἐπί τριήμερον πρὸς
τιμὴν, τόσο τοῦ Ἀγίου ὅσο καί τοῦ Καραϊσκάκη, καί τήν τρίτη ἡμέρα γίνεται
καί μνημόσυνο στόν περίβολο τῆς ἐκκλησίας, ὅπου ἐγίνε ἡ μάχη, πρὸ τοῦ
ἡρώου τοῦ Στρατάρχη εἰς μνήμην του καί σέ μνήμη τῶν ἀγωνιστῶν πού ἔπесαν
κατά τήν μάχη αὐτή.

Ἔτσι κάθε τί πού λέγεται, ἢ γράφεται γιά τόν ἥρωά μας, ἐπειδὴ τόν θεω-
ροῦμε δικό μας ἄνθρωπο, μᾶς ἐνδιαφέρει καί μᾶς συγκινεῖ ἰδιαίτερα, θέλουμε
δέ νά τό μαθαῖνουμε καί προσπαθοῦμε πάντοτε νά εἶναι σωστό καί νά φανε-

ρώνει τήν πραγματική ἀλήθεια, γιά τίς πράξεις καί τά ἔργα του, καθώς καί γιά τή ζωή του ὁλόκληρη μέχρι καί τό θάνατό του.

Μ' αὐτή τήν ἐπιθυμία καί τήν προοπτική ξεκίνησα λοιπόν κι ἐγώ αὐτήν τήν ἐργασία, ψάχνοντας ἀρκετά χρόνια μέσα στά παλιά καρτιά, ἀρχεῖα καί ἱστορίες, γιά νά βρῶ τήν ἀλήθεια σχετικά μέ τόν θάνατο τοῦ Ἀθανάτου Καραϊσκάκη.

Γιά τόν θάνατο αὐτόν, γράφτηκαν μέχρι σήμερα πολλὰ καί διάφορα, καί πολλοί, ἰδίως νεώτεροι συγγραφεῖς-ἱστοριογράφοι, διειτύπωσαν διαφορετικές ἀπόψεις σχετικά με τόν θανάσιμο τραυματισμό του στήν μάχη τοῦ Φαλήρου στίς 22/4/1827.

Ἔτσι, ἐνῶ μέχρι τα μέσα τοῦ 20οῦ αἰῶνος (δηλαδή το 1950), ὅλοι οἱ συγγραφεῖς καί ὅλοι μας πιστεύαμε ἀπ' τίς διηγήσεις τῶν παλιῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821 καί τῶν παλαιῶν συγγραφέων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὅτι ὁ Καραϊσκάκης πυροβολήθηκε στήν παραπάνω ἀψιμαχία τοῦ Φαλήρου ἀπό Τοῦρκο, πού βρέθηκε στή μάνδρα ὀχυρώματος τῶν ἀμπελώνων πού κρατοῦσαν οἱ Τοῦρκοι, καί βρισκόταν σέ ὑψηλότερο ὑψομετρικά ἐπίπεδο ἀπ' τήν πεδιάδα τοῦ Φαλήρου στήν ὁποία βρισκόντουσαν οἱ Ἕλληνες καί ὅπου βρέθηκε κατά τήν ἀψιμαχία ἐκεῖνη καί ὁ Καραϊσκάκης ἔφιππος.

Ἔρχονται ἤδη νεώτεροι ἱστορικοί (Φωτιάδης, Σταμέλος, κ.λ.π.) οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται ὅτι βάσει νεωτέρων στοιχείων, ὁ Στρατάρχης πυροβολήθηκε ἀπό Ἕλληνα καί ὄχι ἀπό Τοῦρκο. Στήρίζουν δέ τά συμπεράσματά των αὐτά:

1/ Στό λεχθέν ἀπό τόν ἴδιο τόν Καραϊσκάκη, κατά τήν ὥρα πού βρισκόταν ἀκόμα ζωντανός, ὑποφέρων ἀπό τό τραῦμα του, στή γολέτα «Σπαρτιάτης» τοῦ Στρατηγοῦ Τζώρτζ, πρὸς τόν Χριστόδουλο Χατζηπέτρο καί τόν Γαρδικιώτη Γρίβα ὅτι: «γνωρίζω τόν αἴτιο καί ἂν ζήσω θά σᾶς τόν ἀποκαλύψω μπροστά σε ὅλο τό στρατόπεδο καί τότε παίρνομεν χάκι, ἂν πεθάνω τότε κλ..... τόν π..... κι' αὐτός τί ἐκέρδισε;»

2/ Στή μαρτυρία τοῦ ἀγωνιστοῦ Ἰωάννου Σταυριανοῦ πού ἀναφέρει στό χειρόγραφο του «Πραγματεῖα τῶν περιπετειῶν τοῦ βίου μου», ὅτι ὁ σύντροφός του (χωρίς νά τόν κατονομάζει) τοῦ εἶπε: πῶς εἶδε τόν στρατιώτη ὁ ὁποῖος τόν πυροβόλησε καί μετὰ τόν πυροβολισμόν ἀνεμίσθη εἰς τό πλῆθος τῶν στρατιωτῶν πού ἦσαν ἐκεῖ.

3/ Στή μαρτυρία τοῦ ἰδίου ἀγωνιστοῦ Ἰ. Σταυριανοῦ, «ὅτι μετὰ διετίαν εὕρισκόμενος ὡς διοικητής τοῦ φρουρίου τῆς Ἀκροκορίνθου καί εὕρεθείς ἕνα πρῶϊνό παρέα μέ ἕναν ἱερέα, ἐξομολόγον τοῦ φρουρίου, ἤκουσε ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὅτι ἕνας στρατιώτης ἀγωνιστής εὕρισκόμενος εἰς τά τελευταῖα του, τοῦ εἶκεν ἐξομολογηθῆ, ὅτι τοῦ ἔδωσαν 70.....» καί σταματᾷ ἐκεῖ ἡ διήγησις. (δῆθεν γιά νά τόν σκοτώσῃ.)

4/ Ἐπειδή ἦταν γνωστή ἡ διαμάχη καί ἡ δυσἀρέσκεια τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τόν Ἀρχιναύαρχο Κόχραν καί τόν Ἀρχιστράτηγο Τζώρτζ, Ἀγγλούς καί τούς δύο, καί πρὸς τόν Μαυροκορδάτο, καί ὅτι δῆθεν ὅλοι αὐτοὶ συνεννοήθηκαν καί συνήργησαν -χωρίς ν' ἀναφέρεται πῶς ἀκριβῶς- στόν κατατρογμό καί τήν δολοφονία του.

Ἡ διαφορετική αὐτή ἄποψη, πού ἀμφισβητεῖ τά μέχρι πρό 50ετίας πιστευόμενα, μᾶς ἀνάγκασε ν' ἀποδυσθούμε σέ μιά πιό βαθεῖα ἐρευνα τοῦ θέματος καί ν' ἀσχοληθούμε μέ αὐτό.

ΚΔ'. ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΡΕΥΝΑ

Ἀπό τὴν μακρὰ ἔρευνά μας, ἐπὶ ἄρκετά ἔτη εἰς τὰ ἀρχεῖα ἀγνιστῶν τοῦ 1821, σπὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη καὶ εἰς τὸν φάκελλον τοῦ ἀγωνιστοῦ Ἰωάννου Γεωργ. Μπλούκα, ἀγωνιστοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως, φθάσαντος εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ταγματάρχου, ὅστις ἐγεννήθη εἰς τὴν Τήνον καὶ κατώκησε μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1844 εἰς τὴν πόλιν Καγούλιον τῆς Βεσσαραβίας, ἀνεύρομεν ἐπιστολὴν - αἵτησιν τούτου, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 18 Μαΐου 1865 πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος Ἐξεταστικὴν Ἐπιτροπὴν ἔκουσαν ὡς ἀκολουθῶς:

«Πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος Ἐξεταστικὴν Ἐπιτροπὴν»

«Ἐχων ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 2026 διακήρυξιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν περὶ τῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος ἐκθέτω τὰ ἀκόλουθα:

Κύριοι,

Εἶμαι καταγωγῆς Κρής, γέννημα τῆς νήσου Τήνου, δημότης Ναυπλίας, νυμφευμένος τὴν θυγατέρα τοῦ Χρήστου Βλάση καὶ κατοικῶ εἰς Βεσσαραβίαν ἀπὸ τὸ 1844 εἰς τὴν πόλιν τοῦ Καγουλίου, πρῶτον ὑπὸ τὴν Ρωσσίαν καὶ νῦν ὑπὸ τὴν Δακίαν ὑπαγομένην. Εἰμί ἡλικίας 61 ἔτους καὶ φέρω ἐπὶ τοῦ σώματός μου 7 ἐντίμους πληγὰς τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος. Δέν ἐπιχειρίζομαι ἐνταῦθα ν' ἀποδείξω ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως κατὰ τί συνεμέθεξα διότι τότε ὡς καλῶς γνωρίζετε οὔτε τάξις ὑπῆρχεν ἀλλ' οὔτε ἀρχή. Λέγω μόνον πρὸς ἀπλὴν νῆξιν ὅτι ἤμην εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Καρύστου ὑπὸ τὸν Ἀρχιερέα, εἰς τὴν ἀλωσιν τῶν Ἀθηνῶν μέ τινας στρατιώτας καὶ μετὰ τοῦ θείου μου Γεωργίου τοῦ Τσελεπῆ Δασκαλογιάννη εἰς Κρήτην ἕως ὅτου ἐφονεύθη.

«Ἐπομένως κατὰ σειρὰν ὑπηρετήσα ὑπὸ τὸν μακαρίτην Καραϊσκάκην μέ 15 ἰδικούς μου στρατιώτας ὅταν ἐξήλθομεν ἐκ Ναυπλίας ἕως τὰ 1827, ὅπου ὁ στρατὸς μετεκομίσθη εἰς Σαλαμίναν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῆς Καλλιρρόης. Παρευρέθην εἰς τὴν συμπλοκὴν τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ. Εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς Ἀραχώβης μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Μουσταμπεν, εἰς ὅλας τὰς μάχας τοῦ Διοτόμου ἀφοῦ διήλθομεν διὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου μέ τὸν Καραϊσκάκην εἰς τὴν μάχην τοῦ πρώτην φοράν φανέντος Τουρκικοῦ

τακτικοῦ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ Κανέλας μέχρι τῆς διαλύσεως τοῦ στρατοῦ τοῦ Ὁμέρ Πασᾶ Εὐβοίας, εἰς τὰς μάχας Χαϊδαρίου καὶ Δαφνίου ὅπου καὶ ἐπληρώθη, εἰς ὅλους τοὺς ἀκροβολισμοὺς τοῦ Πειραιῶς ὅπου δευτέραν φορὰν ἐπληρώθη, ὅταν ἐβγάλαμεν ἀπὸ τὰ ὑπόγεια τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, τοὺς Τουρκομακεδόνας, καὶ ἐφονεύσαμεν τοὺς περισσοτέρους ἐκ περιστατικοῦ τινός, ὅταν τοὺς ἐσυνδροφεύομεν μέ τὸν Καραϊσκάκη διὰ νὰ τοὺς πέμψωμεν εἰς τοὺς Ἀρχηγούς των.»

«Ἦμιν πληγωμένος καὶ αὐτόπτης τοῦ τραύματος τοῦ Καραϊσκού, ὁποῦ ἱππεῖς τινές Ὁθωμανοί, ὑπὸ πλινθοτοίχου τῶν ἀμπελώνων ἐτουφέκισαν. Καὶ βλασφημοῦν ὅσοι λέγουν ὅτι διὰ συμβουλῆς τοῦ Κίτσου Τζαβέλα τὸν ἐπυροβόλησαν Ἕλληνες. Ψεῦμα αἰσχότατον. Εἶδα ὀφθαλμοφανῶς τοὺς Τούρκους φεύγοντας ἐκ τοῦ ἀμπελῶνος (καὶ τοὺς ἐτουφέκισεν ὁ Κλήμακας ἂν δέν λανθάνω), ὅταν ὁ μακαρίτης Καραϊσκάκης μᾶς εἶπεν, «παιδιά πᾶμε εἰς τὴν καλύβαν νὰ ἰδοῦμεν τί ψάρια ἐπιάσαμεν». Εἶχα πάρει ἄδειαν τοῦ Καραϊσκάκη νὰ ὑπάγω πρὸς θεραπείαν ἀλλ' ἤμην ἀκόμη ἐκεῖ, δέν εὐρέθη εἰς τὴν μάχην τῆς Καλλιρρόης ἔνεκα τῆς πληγῆς μου, εἶχα μείνει εἰς τὴν Καστέλαν πλησίον τοῦ Φαληρικοῦ ὁποῦ ἦτον τὸ στρατόπεδον, καὶ ἀφοῦ ὁ στρατὸς μετεκομίσθη εἰς Σαλαμίνα ἀπῆλθον πρὸς θεραπείαν.»

«Ἐπανῆλθον εἰς Σαλαμίναν καὶ μετέβην εἰς Ἐλευσίναν ὅταν ἐδιοργανίσθησαν αἱ Χιλιαρχίαι ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην ὁποῦ ἔκανα κατὰ δυστυχίαν μέρος τῆς μὴ πληρωθείσης Χιλιαρχίας τοῦ Λιακοπούλου ἕως ὅτου ἀπῆλθομεν εἰς Θήβας ὅπου ὁ Λιακόπουλος ἐπληρώθη καὶ ἀπέθανεν καὶ ἐγὼ ἐκινδύνευσαν νὰ πέσω εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν. Τοῦτο τὸ γνωρίζει καὶ ὁ Στρατηγὸς Χατζηπέτρος, ὁ Σκυλοδῆμος καὶ ὁ Εὐαγγέλης Φωκᾶς, ὁποῦ καὶ τὸ ἀποδεικτικόν μου ὑπέγραψαν. Ἐπομένως εὐρέθη εἰς τὰς μάχας τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου καὶ τὰς δύο τοῦ Μαρτίνου καθὼς καὶ εἰς τὴν τελευταίαν ἐκείνην τῆς Πέτρας ὅπου ἐπεσφραγίσσαμεν τὴν Ἐθνικὴν μᾶς ὑπαρξιν διὰ τῆς συνθήκης μετὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τοῦ Ἀγᾶ πασᾶ ἐκλείσαμεν, καὶ ὁ Κύριος Ἰωάννης Φιλλήμων ἐνδόξως ἔφερεν αὐτὴν τὴν νύχτα ἐπιστρέψας ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου ὁποῦ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἶχεν ὑπάγει.»

Τότε ἐπέστρεψα εἰς Ναύπλιον καὶ γνωρισθεὶς μετὰ τοῦ μακαρίτου Ἀρχιστράτηγου τότε τῆς Πελοποννήσου Θ. Κολοκοτρώνη μ' ἐπαρακίνησεν νὰ ὑπάγω εἰς Κρανίδιον ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ Γραμματέως τῆς Δημογεροντίας καὶ Μυστικὸς Ἀστυνόμος διὰ νὰ παρατηρῶ τὰ τῆς Ὑδρας καὶ Ἑρμιονίδος καὶ νὰ εἰδοποιῶ τὴν Κυβέρνησιν. Ἐκεῖ ὁ μακαρίτης Κυβερνήτης δι' αὐτογράφου μ' ἔδωσεν τὸν Βαθμόν τοῦ Ταγματάρχου. Ἐπομένως ἔκαμα μέρος εἰς πολλὰ συμ-

βεβηκότα τῆς τότε ἀναρχίας (ὅπου διὰ συντομίαν παρασιωπῶ) μέχρι τῆς ἐλευσεως τοῦ Ὁθωνος ὅπου μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν στρατευμάτων ἰδιωτεύω, καὶ νομίζω ὅτι ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Κράτους ἔφερα τιμὴν τοῦ Ἐθνικοῦ ὀνόματος καὶ δέν ἔλειψα νὰ παρακινῶ καὶ πολλοὺς ἄλλους νὰ μέ μιμοῦνται. Εἰς ἀπόδειξιν τῶν ἀνωτέρω δέν ἔχω ὅλα τὰ ἐγγράφα εἰς χεῖρας μου διότι ὡς γνωρίζει ἡ Ση Ἐπιτροπὴ ἐπὶ Ὁθωνος μᾶς ἐζήτησαν τὰ πρωτότυπα τὰ ὁποῖα ἐστείλαμεν εἰς τὴν τότε εἰς Ἀθήνας συστηθεῖσαν Ἐπιτροπὴν, διότι εἰς τὴν τῆς Ναυπλίας, ἐδόσαμεν ἀντίγραφα προλαβόντως.»

«Ἐγὼ δέν ἐδέχθην κανένα βαθμὸν ἀλλ' οὔτε ἀποζημίωσιν ἐνεκα ὅπου ἠθέλησαν νὰ μοί καταβιβάσουν τὸν βαθμὸν. Ἀποδεικτικά εὐρίσκονται εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Ἐπιτροπῆς πρωτότυπα ἂν θέλῃ νὰ τὰ ἐξετάσῃ, ἐκ τούτων εἰσὶν ἡ ἄδεια τοῦ μακαρίτου Καραῖσκου (χρονολογημένη 20 Ἀπριλίου 1827) ὅταν ἐπληγώθην καὶ ἤθελα ν' ἀναχωρήσω κ' ἄφησα τοὺς 15 στρατιώτας μου ὅπου εἶχα φέρεי με ἐξοδᾶ μου. Ἔτερον τοῦ μακαρίτου Νικηταρᾶ, τοῦ Κόλια Γκίκα, Λάμπρου Ἀναγνώστου Λέκα καὶ Σταματίου Μίτσα χρονολογούμενον 1834 διὰ τὰς εἰς Πειραιᾶν ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην ἐκδουλεύσεών μου καὶ τρίτον ὑπὸ χρονολογίαν 1834 ὑπογεγραμμένον ἀπὸ τὸν Στρατηγὸν Χριστόδουλον Χατζηπέτρον, Εὐαγγέλην Φωκᾶν καὶ Σκυλοδῆμον διὰ τὰς εἰς Θήβας κ.λ.π. ὑπὸ τὸν Στρατάρχην Ὑψηλάντην ἐκδουλεύσεών μου. Ἐγκλείω ἐνταῦθα ἀντίγραφον τοῦ αὐτογράφου τοῦ Κυβερνήτου ἀπὸ ἐπίσημον ἀντίγραφον τοῦ Ὑποπροξενείου Ἰσμαηλίου καὶ ἐξ ἀπλοῦ ἀντιγράφου τὴν ἄδειαν τοῦ Καραῖσκου καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ Βασιλικοῦ Διατάγματος τοῦ Ἀργυροῦ Ἀριστείου καὶ τοῦ Στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ τῆς πρωτεύουσας διὰ τὸ Ἀριστεῖον τοῦ Συντάγματος.»

«Δέν ζητῶ καμμίαν ἀποζημίωσιν οὔτε διὰ τὰ στρατιωτικά ὅπου 4 ἔτη ἐκρατῆσα 15 στρατιώτας ἀλλ' οὔτε διὰ τὰ πολιτικά ὅπου δέν ἐπληρώθην κ' ἔχω ἐπίσημον ἀπόδειξιν τοῦ Διοικητοῦ Ναυπλίου, δι' ὅσα ἐπεράσθησαν εἰς λογαριασμόν τῆς Κυβερνήσεως κ' ἔχω νὰ λάβω διότι ἡ Πατρίς δέν ἔχει πόθεν νὰ δώσῃ εἰς ὅλους καὶ μάλιστα λυποῦμαι ὅπου δέν ἔχω νὰ προσφέρω. Ζητῶ μόνον τὴν τακτικὴν ἐπικύρωσιν τοῦ βαθμοῦ μου (ἂν καὶ ἐνταῦθα αἱ ἀρχαὶ Ρωσσικαὶ καὶ Δακικαὶ καθὼς καὶ τὰ προξενεῖα μέ γνωρίζουν μέ αὐτόν τὸν Βαθμόν). Καὶ τοῦλάχιστον τὸν Σταυρόν τοῦ Σωτήρος ὅπου κατὰ τὴν ἔννοια τοῦ Διατάγματος τοῦ Τάγματος τούτου ἔπρεπε νὰ ἔχω κατὰ ἀνώτερον τώρα παρὰ τὸν πρῶτον βαθμόν, ἡ αἰτία ὅμως τῆς ἀποστάσεως. Ἐλπίζων εἰς τὸ φιλοδίκαιον τῆς Ἐπιτροπῆς ἀφιερῶ τελευταῖον διὰ παντός τὰ δίκαια ζητήματά μου. Ἄν ἤμην πλησίον ἡδυνάμην νὰ φέρω εἰς ἐνθύμησιν τῶν ἰδίων μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ νὰ μέ ἐνθυμηθοῦν ἐάν μέ ἐλυσμένησαν. Πρῶτον τοῦ Κυρίου Φιλήμονος ὅπου μέ τὴν

Ἀσιατικὴν τοῦ προφορὰν μ' εἶπεν ὅταν ἐνδόξως ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πέτραν ἀπὸ τοῦ Τουρκικόν στρατόπεδον «Χαῖρε Μπλουκε ἐπετύχαμεν καθ' ὁλοκληρίαν πλὴν πολὺ ἐκοπίασα,» καὶ δεύτερον ὅταν διὰ συμβουλῆς τοῦ μακαρίτου Ἀρχιστρατήγου Θ. Κολοκοιτρώνη ἐνήργησα τὴν συνέντευξιν τῶν Ὑδραίων εἰς Ἑρμιονίδα ὅπου ὁ Βούλγαρης μετὰ τοῦ Γρηγοριάδου κ.λ.π. ὤμίλησαν περὶ συμβιβασμοῦ. Ἡ μακρὰ ἀπουσία φέρει εἰς λήθην πολλὰ πράγματα.»

«Τὸ ἔγγραφον τῆς Γραμματείας τῶν Στρατιωτικῶν καθ' ὑψηλὴν διαταγὴν τῆς Α.Μ. διὰ τὸ Ἀργυροῦν Ἀριστεῖον φέρει ἡμερομηνίαν 9 Φεβρουαρίου 1843 καὶ ἀριθμὸν 1176. Τὸ ἔγγραφον τοῦ Στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ τῆς πρωτευούσης φέρει ἡμερομηνίαν 14 Μαρτίου 1844 καὶ ἀριθμὸν 1014 διὰ τὸ Ἀριστεῖον τοῦ Συντάγματος.

Γνωρίζων ὅτι παρῆλθον αἱ ἐποχαὶ τῶν ἀδικιῶν καὶ ὅτι τὰ Σεβαστά μέλη γνωρίζουν προσωπικῶς τὰ περισσότερα ὑποσημειοῦμαι.

Τῇ 18 Μαΐου 1865 Καγούλιον
τῆς Βεσσαραβίας

Ὁ Ταγματάρχης
Ἰωάννης Γ. Μπλουκος

Εἰς τὸν φάκελόν τοῦ ὑπάρχουν ἀντίγραφα τῶν ἀναφερομένων ἐγγράφων.
Κατωτέρω παρατίθενται.

- 1/ ἀντίγραφον τῆς ἀδείας τοῦ ἰδίου τοῦ Καραϊσκάκη καὶ
- 2/ ἀντίγραφον τῆς ἀποφάσεως τοῦ Κυβερνήτου Ἰ. Καποδίστρια περὶ προαγωγῆς τοῦ σέ Ταγματάρχην.

Ἡ ἄδεια ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ὁ καπετάν Γιαννάκης Μπλούκας ἐπειδὴ ἐπληρώθη ἀναχωρεῖ διὰ τὴν πατρίδα τοῦ νὰ ἱατρευθῇ καὶ ν' ἀναλάβῃ καὶ ἄφησεν τοὺς δεκαπέντε στρατιώτας τοῦ ὅπου ἔφερεν μ' ἐξοδὰ τοῦ εἰς τὴν ὁδηγίαν μου. Παρακαλοῦμεν νὰ τοῦ δοθῇ συνδρομὴ ἀπ' ὅπου περάσει ἕως νὰ πάγῃ στὴν πατρίδα τοῦ.

Ἐν Πειραιᾷ τῇ 20 Ἀπριλίου 1827

Ὁ Ἀρχηγός

Καραϊσκάκης

Τὸ ἔγγραφον προαγωγῆς ἔχει ὡς ἐξῆς:

Πληροφορηθέντες παρὰ τοῦ Διοικητοῦ Ναυπλίας τὸν πρὸς τὰ καθε-

στῶτα ζῆλον σας, τὴν πρὸς τοὺς Νόμους εὐπείθειάν σας, καὶ λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐγγραφά σας, διὰ τὰς πρὸς τὴν Πατρίδα ἐκδουλεύσεις σας, σᾶς προβιβάζομεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ταγματάρχου, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ σᾶς βάλωμεν εἰς τὴν ἐνέργειαν εἰς τὰ ἐλαφρά σώματα, τυχοῦσης εὐκαιρίας.

Τό παρὸν θέλει σᾶς χρησιμεύσει μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ τακτικοῦ Διπλώματος.

Εἴμεθα βέβαιοι ὡς ὁ ὑμέτερος Διοικητὴς μᾶς ἐπληροφόρησαν, ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Κρανιδίου, θέλετε σταθεῖ ἱκανὸς νὰ διατηρηθῇ ἡ ἥσυχία μέχρι τέλους.

Ἐν Ναυπλίου τὴν 28 Αὐγούστου 1831

Ι. Λ. Καποδίστριας

Πρὸς τὸν Κύριον Ἰωάννην Μπλοῦκον
Γραμματέα τῆς Ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας
Κάτω Ναχαϊά καὶ Μυστικὸν Ἀστυνόμον

Ἵσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ
τῇ 29 Αὐγούστου 1841 ἐν Ναυπλίῳ

Ὁ Διοικητὴς

Κωνσταντῆς Ἀξιώτης

Ὅτι ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ
καταχωρηθέντι εἰς τὸ βιβλίον πραξ. ὑπ' ἀριθμ. 69
καὶ ἐπιστραφέντι τῷ ἰδίῳ Κω Ἰωάννῃ Μπλούκῳ

Ἰσμαήλιον τὴν 7 Μαΐου 1865

Ὁ Ὑποπρόξενος

Δ. Ἀναστασόπουλος

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς

τῇ 18 Μαΐου 1865

Ὁ Ταγματάρχης

Ἰωάννης Γ. Μπλούκας

ΚΕ'. Τί πιστεύουν μερικοί νεώτεροι συγγραφείς.

Ἄς δοῦμε τώρα καί τούς νεώτερους συγγραφείς, οἱ ὅποιοι πιστεύουν ὅτι ὁ Καραϊσκάκης πυροβολήθηκε ἀπό Ἑλληνα καί ὄχι ἀπό Τοῦρκο.

Ἀπό αὐτούς Α'. ὁ Δημήτριος Φωτιάδης στό βιβλίο του «Καραϊσκάκης», Ἀθήνα 1959 ἔκδοσις Κέδρου, στή σελίδα 434 καί παρακάτω γράφει γιά τήν ἔναρξη τῆς μάχης στό Φάληρο καί πῶς ἔτρεξε ὁ Καραϊσκάκης σ' αὐτήν καί περὶ τό τέλος τῆς σελίδος σημειώνει:

«Ὁ Καραϊσκάκης βρισκόταν στό κέντρο τῆς καβαλαρίας μας, περιπυρριγμένος ὁλοῦθε ἀπό δικούς μας. Καί νά, τρώει ἓνα βόλι στό βουβῶνα ἀπό τὰ πλάγια κι' ὀμπρός, ἀπό τ' ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιά καί ἀπό πάνω πρὸς τὰ κάτω. Πέφτει ἀπό τ' ἄλογο. Τρέχουν οἱ καβαλάρηδες μας νά τόν συντρέξουν.»

Καί συνεχίζει περιγράφοντας τὰ παραπέρα γεγονότα, ὅπως σχεδόν τὰ περιγράφουν καί παλαιότεροι συγγραφείς - ἀγωνιστές.

Στὴ σελ. 436 «Τὸν ἀνεβάσανε στή γολέτα «Σπαρτιάτης» ὅπου βρισκόταν ὁ Τζώρτζ Τὸν κατεβάζουν στὴν κάμαρα, στρώνουν ἓνα τσοῦλι κατὰ γῆς καί τὸν ξαπλώνουν. Βλέπουν τὴν πληγὴ του οἱ γιατροί, ἓνας ἀπ' αὐτούς ἦταν καί ὁ Ἑλβετός GOSSE, καί καταλαβαίνουν πῶς δέν ἔχει γιατρεία. Ἀπὸ τοὺς πρώτους πού πῆγαν νά τὸν δοῦν ἦταν ὁ Τζώρτζ καί ὁ Κόχραν.»

Καί συνεχίζει γράφοντας ἴδια σχεδόν μέ ὅσα γράφουν καί οἱ ἄλλοι παλαιοὶ ἱστορικοὶ χωρὶς κρίσεις, γιά τό συμβάν τοῦ τραυματισμοῦ.

Β'. Ἄλλος ἱστορικός - συγγραφέας, ὁ Δημ. Σταμέλος στό βιβλίο του «Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη», ἔκδοσις τοῦ βιβλιοπωλείου «Ἑστία», στή σελίδα 54 ἐπαναλαμβάνει ὅσα ὁ Αἰνιάν ἔγραψε περὶ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο ὁ Καραϊσκάκης πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης τοῦ Φαλήρου καί συνεχίζει με τὰ γεγονότα αὐτῆς, ἀναφέρων μάλιστα καί τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Λάμπρου Κουτσουνίκα.

Πιὸ κάτω στή σελίδα 60 γράφει ὅτι:

Λέγουν ὅτι ἐν παρόδῳ (κατὰ τὴν ὁμιλίαν του πρὸς τοὺς ὀπλαρχηγούς πού τὸν ἐπεσκέφθησαν) τρόπον τινά ἀνέφερεν εἰς αὐτούς ὅτι ἐπληρώθη ἀπὸ τό μέρος τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἐγνώριζε τὸν αἵτιον καί ὅτι, ἂν ἤθελε ζήσει ἤθελε τό κάμει γνωστόν εἰς τό στρατόπεδον.»

Τό ἴδιον ἐπαναλαμβάνει καί στή σελίδα 94. Στή σελίδα ὅμως 95 γράφει ὅτι ὁ Κασομούλης ἐκφράζει προσωπική του ἀποψη ὅταν λέγῃ ὅτι δέν ἐκτυπήθη ἀπὸ Ἑλλήνες καί δέν μπορεῖ νά θεωρηθῇ πειστική, καθὼς καί ὅτι οἱ ἰππεῖς πού τὸν

συνόδευαν τόν ἐλάτρευαν ὡς θεό, ὅτι καί αὐτό δέν εἶναι ἱκανοποιητική δικαιολογία. Γιατί ἂν ὑποθέσουμε, λέγει, πὼς οἱ ὀργανωτές τῆς δολοφονίας ἤθελαν νά σιγουρευτοῦν γιά τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ τους, τότε ἴσως θᾶπρεπε ν' ἀναζητήσουν τὸ ἐκτελεστικό τους ὄργανο σέ ἀνθρώπους στούς ὁποίους ὁ Καραϊσκάκης εἶχε ξεχωριστή ἐμπιστοσύνη.»

Ἀπλάδη μᾶς λέγει ὁ κ. Σταμέλος, κάμνοντας ὑποθετικές σκέψεις ὅτι εἶχεν ἐκ προοιμίου σχεδιασθῇ δολοφονία καί προσθέτει ὅτι ὁ δολοφόνος ἦταν κατὰ τὴν γνώμη του, ἀπὸ τὸ στενὸ περιβάλλον τοῦ ἀρχηγοῦ.

Ἡ προσωπική μας ὁμως γνώμη εἶναι ὅτι: Ἡ ἱστορική ἀλήθεια εἶναι ξεκάθαρα γραμμένη ἀπὸ ὅλους τοὺς παλαιούς ἱστορικούς καί δέν στηρίζεται σέ ὑποθέσεις ἀλλὰ στὰ γνωστά πλέον πραγματικά στοιχεῖα πού οἱ περισσότεροί των ἐζησαν καί ἐρεύνησαν.

Δέν εἶναι δυνατόν ἐμεῖς οἱ νεώτεροι ἐρευνηταί τῆς Ἱστορίας μας, νά στηρίζουμε τὰ γραφόμενά μας σέ δικές μας ὑποθέσεις, ἀφοῦ οὔτε κἂν ἔχουμε προσωπική παρουσία στὰ γεγονότα, οὔτε ποτέ συζητήσαμε μέ τοὺς τότε ζήσαντας τὰ γεγονότα γιά τὰ ὁποῖα ἐκείνοι ἔγραψαν.

Στὶς σελίδες 96 καί 97 γράφει ὁ συγγραφεὺς ὅτι ὁ γραμματικός τοῦ Καραϊσκάκη Γεωργ. Γαζῆς σπῆ συνοποτική βιογραφία τοῦ Μπότσαρη καί τοῦ Καραϊσκάκη, πού κυκλοφόρησε ἓνα χρόνο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν στρατευμάτων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, γράφει: «...εἰς 22 Ἀπριλίου μάχης συγκροτηθείσης εἰς τὸν κάμπον τῶν Ἀθηνῶν, ἐκτυπήθη, καί μεθ' ὧρας ὀλίγας ἔδωκε τὸ μακάριον τέλος τῆς ζωῆς του». Δέν ἀναφέρει οὔτε τίς συνθήκες τοῦ τραυματισμοῦ του, οὔτε καί διατυπώνει κάποιες ὑποψίες γιά δολοφονία του. Χρόνια ἀργότερα ὁμως, ἀναφερόμενος σέ πρόσωπα καί πράγματα τοῦ Ἀγῶνα, μιλῶντας γιά τὸν Καραϊσκάκη, «τόν περίφημο ἥρωα τῆς Ἑλλάδος», ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ, λέει πὼς «ἐγένινεν ὁ μεγαλουργὸς ἀνὴρ τῆς Ἑλλάδος, θριαμβεύσας ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ τῆς ἐσχάτης πολιορκίας, εἰς τὴν Ἀράχωβαν, φονεύσας τὸν τρομερόν Οὐστάμπεην, καί τελευταῖον εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου συγκέντρωσε ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του ὅλα τὰ στρατεύματα τῆς Ἑλλάδος, ἔδειξε θαυμαστά καί ἐξαισία κατορθώματα, φονευθεὶς ἤ, ὡς λέγουσι, δολοφονηθεὶς εἰς τὰς 22 τοῦ Ἀπριλίου ἐν μιά μικρᾷ καί αἰφνιδία μάχῃ εἰς τὰ 1827 ἐν Πειραιῶς τῷ πεδίῳ.»

«Κι' ἀναρωτιέται δικαιολογημένα ὁ ἐρευνητής γιατί ἓνα χρόνο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Καραϊσκάκη ὁ Γαζῆς δέν μιλᾷ καθόλου ποιὸς τὸν πυροβόλησε, Ἕλληνας ἢ Τούρκος, καί ἀργότερα δέν ἀποκλείει καί ὁ ἴδιος τὸ ἐνδεχόμενο νά δολο-

φονήθηκε; Ἡ ἀπάντηση (κατά τόν γράφοντα ἱστορικό) ἔρχεται ἀπό μονάχη της. Ὅσο πιά κοντά στά γεγονότα τόσο καί πιά ἐπιφυλακτικός γιά νά μή δημιουργηθοῦν περιπλοκές πού καί ὁ ἴδιος ὁ Καραϊσκάκης τίς ἀπέτρεψε, μέσα στή μεγαλοψυχία του καί τήν πίστη του στό καλό τῆς πατρίδας καί τή διασφάλιση τῆς ἐνότητας καί τῆς ὁμονοίας, πεθαίνοντας χωρίς νά κατονομάσει τόν ἀνθρώπο πού εἶδε νά τόν πυροβολῇ καί σέ προέκταση ἐκεῖνον πού τόν ἐξουσιοδότησε γι' αὐτό. Ἀκόμα καί ἀργότερα, μέσα στή θολούρα τῆς μεταπελευθερωτικῆς περιόδου μέ τόν διωγμό τῶν ἀγωνιστῶν ὁ Γαζῆς γράφοντας «ὡς λέγουσι δολοφονηθεῖς», δέν παίρνει συγκεκριμένη θέση, ἴσως ἀπό κάποιο δισταγμό. Ἡ ἀπόσταση ὁμως ἀπό τό συγκλονιστικό γεγονός τόν ὑποχρεώνει σέ κάποια ἐπαναποθέτηση τοῦ προβλήματος, ἔστω καί μέ κάποια φανερά ἐπιφύλαξη.»

Στήν τελευταία αὐτή παράγραφο, διακρίνεται καθαρά ὅτι ὁ ἱστορικός ὑπείσχεταί ὅταν ἐρευνητής, στά γραφόμενα ἀπό τόν Γαζῆ καί ἐκφράζει ἀπορίες γιατί ὁ τελευταῖος ἔνα χρόνο μετά τό θάνατο τοῦ Καραϊσκάκη, δέν μιλά καθόλου γιά τό ποίός τόν πυροβόλησε, παραθέτων κατωτέρω τήν ἀπάντηση πού ὁ ἴδιος πιστεύει.

Ὅμως τό πιθανότερο καί περισσότερο φυσιολογικό εἶναι ὅτι ὁ Γαζῆς δέν ἀναφέρει γιά τό θέμα αὐτό ὅχι γιατί φοβᾶται ὅ,τιδήποτε, ἀλλά γιατί ὅσα γράφει, τά γράφει ἐκ πληροφοριῶν (ὡς λέγουσι τινές), ἀφοῦ ὁ ἴδιος δέν διατείνεται ὅτι ἦταν παρών σ' ἕνα τόσο μεγάλης σημασίας γεγονός. Ἔτσι δέν παίρνει ὁ ἴδιος καμμία εὐθύνη ἐξακριβώσεως, ὕστερα ἀπό ὅσα τότε ἐλέγοντο καί ὁ ἴδιος δέν μπορεῖ νά τά βεβαιώσῃ.

Στήν ἴδια αὐτή σελίδα (97) συνεχίζει ὁ ἱστορικός ὅτι:

«Ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος γράφει πώς ὅταν πῆγαν, μετά τόν τραυματισμό του, νά τόν δοῦν ὁ Χατζηπέτρος καί ὁ Γρίβας, ὁ Καραϊσκάκης τούς εἶπε: «Γνωρίζω ἀπό πληγές, καί δέν εἶναι ἡ πρώτη φορά ὅπου ἐλαβώθην. Δέν μέ μέλει βαστάτε μονάχα στά ταμπούρια, νά μή σᾶς πνίξουν οἱ Τούρκοι. Αὖριον ἂν εἶμαι ζωντανός ἀκόμη, ἐλᾶτε νά σᾶς πῶ ἕνα μυστικόν» ἂν ξεψυχήσω, ἐλᾶτε νά μέ θάψετε μέ τά χέρια σας σεῖς οἱ ἴδιοι, μέ τούς ὁποίους τόσες φορές ἐνίκησα τόν ἐχθρόν.» (Καί ὁ Ζαμπέλιος σχολιάζων τή φράση αὐτή τοῦ Καραϊσκάκη «ἐλᾶτε νά σᾶς πῶ ἕνα μυστικόν», σημειώνει: «Ὅποῖον μυστικόν ἦτον τοῦτο δέν γνωρίζει κανείς, διότι ὁ θάνατος ἐπρόλαβε νά θερίσῃ τήν ζωήν τοῦ Ἡρώος. Ἀλλά τίς ἀμφιβάλῃ ὅτι θά ὑπέκρυπτε μέγα τι καί ἐνδιαφέρον τό μυστικόν τοῦτο, τό ὁποῖον ὁμως παρεξηγήθη κατά δυστυχίαν τόσον ἀνοήτως ἀπό τινάς Κάλχαντας τοῦ αἵωνος μας.»).

«Ἐνῶ ὁ Κ. Μαργαρίτης γράφει πὼς ὁ Καραϊσκάκης ἀκούσας τοὺς πυροβολισμούς καὶ τοὺς ἀλαλαγμούς τῶν στρατιωτῶν τρέχει ἔφιππος, διὰ νὰ πληροφορηθῇ τί τρέχει, καὶ παρατηρήσῃ τὰς θέσεις, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ὄλου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, περιφερόμενος πληγώνεται θανατηφόρως εἰς τὴν κάτω κοιλιάν ἀπὸ ἓν βόλι, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄδηλον πόθεν ἐρρίφθη· πολλοὶ φρονοῦσι ὅτι ἐρρίφθη ἀπὸ τοὺς ἀντιζήλους του.»

Στὴ σελίδα (98) ἀναφέρει ὁ ἱστορικός ὅτι:

«Ὁ Βλαχογιάννης στὸ προλογικὸ τοῦ κατατόπισμα μιᾶς μελέτης τοῦ γιὰ τὸν Καραϊσκάκη, πού δέν πρόλαβε νὰ ὁλοκληρώσῃ, γράφει πὼς «τριγύρω στὸ στρατόπεδο τοῦ Πειραιᾶ καὶ γύρω στὴ σκηνή τοῦ πολέμαρχου νικητὴ παίχθηκε καταχθόνιο παιχνίδι, πού εἶχε τέλος τραγικὸ τοῦ στρατοπέδου τὴν καταστροφή καὶ τοῦ στρατηγοῦ τὸ θάνατο. Ἡ τραγωδία αὐτὴ θά φανῇ στὸν τόπο πού τῆς πρέπει καὶ διάπλατα θ' ἀφηγηθῇ.»

Καὶ ἀπὸ τὰ παρακάτω παρατιθέμενα σπὴν ἴδια παράγραφο, τὴν ὁποία ἀναφέρουμε αὐτούσια, ὁ ἱστορικός συμπεραίνει, προεξοφλώντας τὴ γνώμη τοῦ Βλαχογιάννη ὅτι:

«Ἄν λογαριάσουμε, πὼς ὁ Βλαχογιάννης εἶχε διεξοδικὰ ἀσχοληθῇ μέ τὴν ζωὴ τοῦ Καραϊσκάκη κ' εἶχε συγκεντρώσει πλούσιο ὕλικό, πρέπει νὰ εἶχε, μέ βάση τίς πηγές πού κι' ἐδῶ καταγράφουμε, κατασταλάξει στὴ στέρεη πεποίθησιν πὼς ὁ πολέμαρχος δολοφονήθηκε.»

«Αἰτία τῆς δολοφονίας του, γράφει ὁ ἱστορικός, ὁ Βλαχογιάννης θεωρεῖ τὸν Μαυροκορδάτο πού σέ ὁλόκληρη τὴν πολιτικὴ του δραστηριότητα κυνήγησε μέ κάθε μέσο, μέ φανατισμό πού ἔφθανε ὥς τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀγριότητα, τὸν Καραϊσκάκη. «Ὁ Μαυροκορδάτος —γράφει— μετὰ τὴν δίκη τοῦ Καραϊσκάκη δέν ἐπιθύμησε μονάχα τὸ θάνατό του, δέν τὸν κήρυξε μοναχὰ χρήσιμο στὸ συμφέρον τῆς πατρίδας, ἀλλὰ ὀργάνωσε καταχθόνιο σχέδιο γιὰ τὸ θάνατό του. Ἡ ἀπόδειξη θά φανεῖ ἐκεῖ πού πρέπει.... καὶ γι' αὐτὸ ἅμα ἔπεφτε (ὁ Μαυροκορδάτος) πάνω σ' ἄνθρωπο ἀνυπόταχτο κι' ἀνίκανο νὰ πέσῃ καὶ νὰ προσκυνήσῃ, ἔχανε τὰ λογικά του καὶ γινόταν ὄξιος ἀκόμα καὶ τοῦ φόνου, τὸ μεγάλο του κακὸ νὰ βάλῃ ἐμπρὸς καὶ νὰ τελέψῃ, καθὼς τῷκανε μέ τὸν αὐτο Καραϊσκάκη.»

Κατὰ τὴ γνώμη μας ὅμως, ὅλα τ' ἀνωτέρω εἶπε τὰ γράφει εἴτε ὅχι ὁ Βλαχογιάννης, ἀποτελοῦν ὑποθέσεις του, τίς ὁποῖες υἱοθετεῖ ὁ ἱστορικός Δ. Σταμέλος, γιὰ νὰ καταλήξῃ σπὴν τελικὴ γνώμη του ὅτι: «τὸν Καραϊσκάκη τὸν δολοφόνησαν Ἕλληνες», (σελ.99) πράγμα πού δέν βγαίνει μετὰ βεβαιότητας ἀπὸ καμιά ἄλλη πηγή, ἀλ' οὔτε ἀπὸ τὸν Βλαχογιάννη, ὁ ὁποῖος ἐκφράζει ἀπλῶς ὑποψίες.

Ὅσον ἀφορᾷ τή μαρτυρία τοῦ Ἱ. Σταυριανοῦ πού ἦταν στό στρατόπεδο τῆς Ἀττικῆς, ἀλλά ὅπως καί ὁ ἴδιος γράφει, «*ἦταν λίγο πιά πέρα ἀπό τή θέσι πού τραυματίστηκε ὁ Καραϊσκάκης σέ κοντινό ταμπούρι μέ ἐκεῖνο ἀπό τό ὁποῖο οἱ Κρητικοί ἄρχισαν τό ντουφεκίδι*» (Σταμέλος σελ.99), καθαρά ἀναφέρει ὅτι ὁ ἴδιος δέν εἶδε μέ τά μάτια του τόν τραυματισμό. Τοῦ εἶπε, λέγει, ὁ σύντροφός του ὅτι ἀπό τή θέσι πού βρισκόντουσαν εἶδε μιά ἐκπυρσοκρότηση προερχόμενη ἀπό τόν στρατόν, σπίν ὁποίαν ἀπέδωσεν στό ὅτι ἀπ' αὐτήν τραυματίστηκε ὁ ἀρχηγός. Καί συμπληρώνει, ὅτι ὁ πυροβολήσας ἀνεμίχθη εἰς τόν στρατόν, καί λέγει ἐπακριβῶς (στίχοι 952-954).» *Ὁ Καραϊσκάκης ἅμα διέταξεν τόν ὑπασπιστήν του νά καταδιώξη τούς δύο ἵππεῖς, ἔστρεψεν ὀπίσω ἀπομακρυνθεῖς τῆς μάνδρας ἱκανόν διάστημα.*»

Δέν μᾶς λέγει ὅμως στό σημεῖον αὐτό, πόσο μακριά ἀπό τήν μάνδρα ἦταν, γιατί ἄλλος ἱστορικός μᾶς γράφει ὅτι εὐρίσκετο εἰς ἀπόστασιν μισοῦ τίρου πιστολιοῦ (δηλαδή 50μ. περίπου).

Καί συνεχίζει (στίχοι 954-967). «*τότε εἶδομεν ἐκπυρσοκρότησιν ὀπλου ἀπό τόν ἡμέτερον στρατόν καί εὐθύς ὁ πυροβολήσας ἀνεμίχθη εἰς τόν στρατόν. Αὐτός ἦτον ὁ ἐπικατάρατος δολοφόνος τοῦ Καραϊσκού. Οἱ ὀφθαλμοί τοῦ συντρόφου μου ἐν ριπῇ διέτρεξαν τόν δολοφόνον καί τόν ἀρχηγόν καί:*

— Φρικτόν μέ λέγει, ἐχάθημεν.

— Πῶς, πῶς, τόν ἀπαντῶ.

— *Εἶδες τό ὄπλον πού ἔπεσεν πλησίον τοῦ Καραϊσκού; Ἐκεῖνος ὁπού ἔφευγε τόν ἐβάρεσεν.*

— *Τόν εἶδα, εἶπον, καί στρέφω τούς ὀφθαλμούς μου. Εἶδα τόν Καραϊσκον κρατῶντα τόν δύο ἐκ δεξιῶν καί δύο ἐξ ἀριστερῶν, καί τόν μετέφερον εἰς τό στρατοπεδαρχεῖον.*»

Παραλείπει ἐδῶ ὁ Ἱ. Σταυριανός ν' ἀναφέρῃ τά διατρέξαντα —τά ὁποῖα ἄλλοι ἀναφέρουν λεπτομερῶς— ἀπό τή στιγμή τοῦ τραυματισμοῦ μέχρι τῆς μεταφορᾶς του καί τά ὁποῖα μᾶς δίδουν μίαν πληρεστέραν εἰκόνα τῶν γεγονότων.

Ἀλλά καί εἰς τούς στίχους 1660 - 1675 τοῦ κειμένου τοῦ Σταυριανοῦ, εἰς τούς ὁποίους οὗτος ἐπιχειρεῖ νά ἀνατρέψῃ τά γραφέντα ἀπό ἄλλους, περί τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ Καραϊσκάκη, ὑποστηρίζων ὅτι τόν ἐπυροβόλησεν Ἕλληνας, γράφει σχετικῶς:

«*Ὁ τραυματισμός τοῦ Καραϊσκού ἐγένετο ὄχι πολύ μακράν ἀπό ἐμέ καί τόν σύντροφόν μου, ὡς προεῖπα (Οὐδάμου ὁ Σταυριανός κατονομάζει τόν συντρο-*

φόν του. Δέν εἶναι περίεργον;). Τό τραῦμα ἐγένετο ἀπ' ἐμπρός καί ὄχι ἀπό πίσω.»

Δηλαδή δέν χτυπήθηκε φεύγων, ἀπό πίσω, ἀλλά ἀπό μπροστά, ἄρα επιτιθέμενος.

«Οἱ Τοῦρκοι ἀπό τήν μάνδραν δέν ἐξῆλθον, καί ὄχι μόνον αὐτήν τήν φοράν, ἀλλ' εἰκοσάκις προσβάλαμεν τήν μάνδραν αὐτήν οἱ τακτικοί ἀνά 30 καί 40 στρατιῶται καί ποτέ Τοῦρκος δέν ἐξῆλθεν, καί ὄχι ὅταν περιέζωσαν τήν μάνδραν πλέον τῶν δισχιλίων νά τολμήσῃ Τοῦρκος νά ἐξέλθῃ διά νά πολεμήσῃ, ὡς διατείνονται τινές, καί ἐπομένως οἱ Ἕλληνες ἦσαν παρά πλησίον τῆς μάνδρας καί ὁ Καραῖσκος ἦτο τότε ἔνδοθεν τῆς μάνδρας πρὸς τόν Πειραιᾶ. Ὁ Τοῦρκος ποῦ εὔρεθῃ; Ἐρωτῶμεν.»

Ἐδῶ ὁ Σταυριανός δέν μᾶς λέγει ὅτι οἱ Τοῦρκοι εὐρίσκοντο ὠκυρωμένοι ἐντός τῆς μάνδρας καί πυροβολοῦσαν πολεμῶντας ἀπό ἐκεῖ, γι' αὐτό καί οἱ Ἕλληνες παρά τίς ἐπιθέσεις τῶν δέν εἶχαν καταρθῶσαι νά καταλάβουν τήν μάνδραν καί τό Τουρκικό αὐτό ὀχύρωμα. Καί συνεχίζει:

«Ὁ ὑπασπιστής του Γ. Κακλαμᾶνος διατείνεται καί οὗτος ὅτι Τοῦρκος ἐτραυμάτισε τόν Καραῖσμον, ἐνῶ ὁ ὑπασπιστής κατεδίωξεν δύο ἵππεις Τούρκους πέραν τῆς μάνδρας καί ἐπιστρέφων τοῦ φονεύεται ὁ ἵππος καί ταυτοχρόνως μύδρον τοῦ ἀποκόπτει τήν δεξιάν χεῖρα. Ἀνθίσταται κατά δύο ἐπιδραμόντων Τούρκων νά τόν ζωγρίσουν, (δηλαδή ἐνῶ ὁ Σταυριανός ὁμολογεῖ ὅτι Τοῦρκοι ἦσαν καί πολεμοῦσαν ἀπό τήν μάνδραν, καί πιθανῶς καί ἔξω ἀπ' αὐτήν, πυροβολοῦντες. Ἐπιβεβαιώνει δέ τοῦτο καί ὁ ἴδιος λέγων ὅτι δύο ἐπιδραμόντες Τοῦρκοι προσεπάθησαν νά τόν ζωγρήσουν (τόν Κακλαμᾶνον) καί συνεχίζει:

«καί ὁ Καραῖσκος, μακράν αὐτοῦ 500 (διορθώνεται βραδύτερον σέ 200) περίπου βήματα, τραυματίζεται χωρίς νά τόν ἰδῇ ὁ Κακλαμᾶνος.»

Τοῦτο εἶναι πιθανόν, ἀφοῦ ὁ Κακλαμᾶνος ἠσχολεῖτο μέ τήν σωτηρίαν τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ἐπάρκει ὁμως καί μία ἄλλη ἀπορία ὡς πρὸς τά γραφόμενα ὑπό τοῦ Σταυριανοῦ:

Καθαρά ὁμολογεῖται ὅτι ὁ ὑποτιθέμενος καί πυροβολήσας Ἕλληνας πού ἀνέμικθῃ στό στρατό ἦταν ἀσφαλέστατα πεζός, πρῶτον διότι οἱ ὀλίγοι ἵππεις ἦσαν γύρω ἀπό τόν Καραῖσκάκην καί ἦσαν ἀπασχολημένοι μέ τήν προάσπισιν τῶν ἀποχωρούντων πεζῶν, καί δεύτερον διότι ὁ ἀναμικθὴς εἰς τόν στρατόν οὐδαμῶς ἀναφέρεται καθαρά ὅτι ἦταν πεζός, ἀφοῦ οἱ στρατιῶται τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Καλέργη ἦσαν ὅλοι πεζοί.

Εἶναι ὁμως διαπιστωμένον ἀπό ὄλους, ἰατρούς, ὀπλαραχηγούς καί ἀπό τόν Ἀρχιστράτηγον Τζώρτζ, ὅτι τό τραῦμα εἶχε διεύθυνσιν ἀπό ἄνω ἀριστερά πρὸς τὰ κάτω δεξιά εἰς τόν βουβώνα. Ἄρα ὁ πυροβολήσας πρέπει νά εὑρίσκετο εἰς ὑψηλότερον σημεῖον τῆς θέσεως τοῦ Καραϊσκάκη. Εἶναι δέ γνωστόν ὅτι οἱ Τοῦρκοι τῆς μάχης εὑρίσκοντο ὑψηλότερον τοῦ Καραϊσκάκη, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἦσαν πεζοί καί εὑρίσκοντο εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Φαλήρου. Πῶς λοιπόν ἀφοῦ κατὰ τοὺς ἰσχυρισμούς τοῦ Ἱ. Σταυριανοῦ ἐπυροβολήθη ἀπὸ Ἑλλήνα πού ἦταν πεζός, ἐβλήθη ἐκ τῶν ἄνω; Τό λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Σταυριανοῦ «ὅτι εἶδον ἐκπυρσοκρότησιν ὀπλου ἀπὸ τόν Ἑλληνικόν στρατόν», εἶναι φυσικόν ἀφοῦ οἱ ἀποσυρόμενοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης Ἕλληνες (ἅτακτοι κατὰ τό πλεῖστον) ἐπυροβόλουν ἀκόμη καί ἀπερχόμενοι. Ἦσαν ὁμως ὄλοι τῶν πεζοί καί σέ κατώτερο ἐπίπεδο τοῦ ἐπιπέδου τοῦ Στρατάρχου, ἱππευμένου ὄντος.

Ἀλλά καί ἡ ἑτέρα ἀπόδειξις τὴν ὁποίαν ἐπικαλεῖται διὰ τόν θάνατόν τοῦ Καραϊσκάκη ὁ Σταυριανός (στίχοι 1692 - 1707), δέν δύναται νά θεωρηθῇ ἐπαρκής καί πειστική διότι δέν εἶναι τεκμηριωμένη ἐπάνω σέ γεγονότα ἰδίας αὐτοῦ ἀντιλήψεως. Τοῦ εἶπεν, μᾶς λέγει, ὁ ἱερέας τοῦ φρουρίου τῆς Ἀκροκορίνθου χωρὶς νά μᾶς τὸν κατονομάζει, καί αὐτό δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στρατάρχου. Ὅποτε δέν ὑπῆρχε θέμα ἀναταραχῆς εἰς τό στράτευμα.

Ὅμως καί ἡ διήγησις τοῦ ἐξομολόγου ἱερέως τοῦ φρουρίου δέν εἶναι ὁλοκληρωμένη καί ἀδύνατον νά ἐρευνηθῇ, ἀφοῦ ὁ ἱερέας δέν ἀνέφερε τό ὄνομα τοῦ στρατιώτου τὸν ὁποῖον ἐξομολόγησε καί ἄκουσε τὰ περὶ τοῦ συμβάντος τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη.

Στούς στίχους 1702 - 1707 γράφει ὅσα ὁ ἱερεὺς ἐκεῖνος τοῦ εἶπεν:

«Ὅταν ἐχάλασαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, μέρος τοῦ στρατοῦ ἐκείνου ἐκατάλαβαν τό φρούριον. Ἐνας ἀπὸ τοὺς στρατιώτας εἶκον καταντήσει παράλυτος καί τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ζωῆς του μέ προσεκάλεσαν νά τὸν ἐξομολογήσῃ, καί τί μέ λέγει ὁ ἐπάρατος, ὅτι τοῦ ἔδωσαν 70...»

Δηλαδή οὔτε ὁλοκληρώσις ὑπάρχει, οὔτε ὄνομα, οὔτε ἄλλη τις ἀξιόλογος πληροφορία.

Πῶς λοιπόν εἶναι δυνατόν νά σπριχθῇ ἡ γνώμη τοῦ Ἱ. Σταυριανοῦ ἐπὶ ὑποθέσεων, ἐλλειπῶν πληροφοριῶν καί μὴ ἐπιβεβαιουμένων γεγονότων;

Κατόπιν ὄλων τῶν ἀναφερθέντων ἀναλυτικῶς ἀνωτέρω, φρονοῦμεν ὅτι ἡ γνώμη τοῦ ἱστορικοῦ Ἱ. Σταυριανοῦ καί τοῦ νεωτέρου Δ. Σταμέλου, ὁ ὁποῖος ἐστηρίχθη ἐν πολλοῖς εἰς τὸν πρῶτον, δέν εἶναι δυνατόν νά θεωρηθῇ πειστική καί στηριζόμενη σε πραγματικά γεγονότα. Προέρχεται καί αὐτὴ ἀπὸ πληροφορίες, ὅπως καί τῶν ἄλλων οἱ ὁποῖοι τὴν ὑπεστήριξαν.

ΚΣΤ'. Ἦδη ὁμως καιρός εἶναι νά γραφοῦν, ὅσα ἡ νεωτέρα ἔρευνά μας εἰς Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην, Ἱστορικόν Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν 21, ἔφερεν εἰς φῶς καὶ ἤδη δημοσιεύομεν. Καὶ αὐτά προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν - αἴτησιν τοῦ ἀγωνιστοῦ - Ταγματάρχου τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 Ἰ. Μπλούκα, γεννηθέντος σπὴν Τῆνο καὶ ἐγκατασταθέντος καὶ διαβιοῦντος σπὴν πόλιν Καγούλιον τῆς Βεσσαραβίας μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν.

Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ δημοσιεύεται ἐν φωτοτυπία κατωτέρω μαζὺ μὲ ὅλα τὰ λοιπὰ δικαιολογητικά τοῦ Ἰ. Μπλούκα γιὰ τὸ ἀδιάβλητον τῆς ὑποθέσεως. Ἔχει χρονολογίαν 18 - 5 - 1844 καὶ ἀπεστάλη ἀπὸ τὴν πόλιν διαμονῆς τοῦ ἀνωτέρω εἰς τὴν Βεσσαραβίαν, ὁμοῦ μὲ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ πιστοποιοῦντα τὴν ἀλήθειαν τῶν διαλαμβανομένων εἰς αὐτήν.

Ἀφοῦ λοιπόν ἐν ἀρχῇ ὁ Ἰωάν. Γ. Μπλούκας (Α.Μ. 2283) περιγράφει τὰ τῆς ζωῆς τοῦ καὶ τὰ τῆς δράσεώς του κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ὑπὸ τὸν Γ. Καραϊσκάκην ἐπὶ κεφαλῇ 15 ἀνδρῶν τροφοδοτουμένων ὑπὸ τοῦ ἰδίου, φθάνει εἰς τὸ σημεῖον ποῦ ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τῆς Βοιωτίας, τοῦ Πειραιῶς κ.λ.π. καὶ λέγει:

«Παρευρέθην εἰς τὴν συμπλοκὴν τοῦ Ὀσίου Λουκά, εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς Ἀράχωβας μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Μουστάμπεη, εἰς ὅλας τὰς μάχας τοῦ Διστόμου, ἀφοῦ διήλθομεν διὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου μὲ τὸν Καραϊσκάκην, εἰς τὴν μάχην τοῦ πρώτῃν φοράν φανέντος Τουρκικοῦ τακτικοῦ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ Κανέλας μέχρι τῆς διαλύσεως τοῦ στρατοῦ τοῦ Ὁμέρ Πασᾶ τῆς Εὐβοίας, εἰς τὰς μάχας Χαϊδαρίου καὶ Δαφνίου ὅπου καὶ ἐπληγώθην. Εἰς ὅλους τοὺς ἀκροβολισμοὺς τοῦ Πειραιῶς, ὅπου δευτέραν φοράν ἐπληγώθην, ὅταν ἐβγάλαμεν ἀπὸ τὰ ὑπόγεια τοῦ Ἀγ. Σπυρίδωνος, τοὺς Τουρκομακεδόνας, καὶ ἐφονεύσαμεν τοὺς περισσότερους ἐκ περιστατικοῦ τινός, ὅταν τοὺς ἐσυνδροφεύομεν μὲ τὸν Καραϊσκάκην, διὰ νὰ τοὺς πέμψωμεν εἰς τοὺς Ἀρχηγούς των.»

«Ἦμην πληγώμενος καὶ αὐτόπτης τοῦ τραύματος τοῦ Καραϊσκού, ὅπου ἵππεῖς τινές Ὡθωμανοί, ὑπὸ πλινθοτοίχου τῶν ἀμπελώνων ἐτουφέκισαν. Καὶ βλασφημοῦν ὅσοι λέγουν ὅτι διὰ συμβουλῆς τοῦ Κίτσου Τζαβέλα τὸν ἐπυρόβλησαν Ἕλληνες. Ψεῦμα αἰσχρότατον. Εἶδα ὀφθαλμοφανῶς τοὺς Τούρκους φεύγοντας ἐκ τοῦ ἀμπελώνος (καὶ τοὺς ἐτουφέκισεν ὁ Κλήμακας ἂν δὲν λανθάνω) ὅταν ὁ Μακαρίτης Καραϊσκάκης μᾶς εἶπεν, «παιδιά πᾶμε εἰς τὴν καλύβαν νὰ ἰδοῦμεν τί ψάρια ἐπιάσαμεν.»

«Εἶχα πάρει ἄδειαν τοῦ Καραϊσκάκη νά ὑπάγω πρὸς θεραπείαν ἀλλ' ἤμην ἀκόμη ἐκεῖ, (ἐννοεῖ τό Φάληρον), δέν εὐρέθην εἰς τήν μάχην τῆς Καλλιρρόης ἔνεκα τῆς πληγῆς μου, εἶχα μείνει εἰς τήν Καστέλαν πλησίον τοῦ Φαληρικοῦ ὅπου ἦτο τό στρατόπεδον, καί ἀφοῦ ὁ στρατός μετεκομίσθη εἰς Σαλαμίναν ἀπῆλθον πρὸς θεραπείαν.»

Καί συνεχίζει ὁ Ἰ. Μπλούκας γράφων διά τήν περαιτέρω δράσιν καί τās ὑπηρεσίας του. Εἰς ἐπίρρωσιν τῶν ὄσων γράφει ἐπισυνάπτει καί ὅσα ἀντίγραφα ἐγγράφων ἔχει, καθὼς καί τό ἀντίγραφον τῆς ἀδείας ἀπομακρύνσεώς του ἐκ τοῦ στρατοπέδου λόγῳ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ ὑπογεγραμμένον ἀπό τόν ἴδιον τόν Καραϊσκάκην.

Κατόπιν λοιπόν τῆς ἀνωτέρω σαφοῦς μαρτυρίας τοῦ Ταγματάρχου Ἰ. Μπλούκα, ἡ ὁποία ὡς πρὸς τά λοιπά στοιχεῖα τῆς διά τά γεγονότα, ταυτίζεται σχεδόν μέ τά γραφόμενα περί τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ Γ. Καραϊσκάκη καί ὑπό τῶν κυριωτέρων ἱστοριογράφων συναγωνιστῶν του καί τῶν ἱστοριογράφων τῆς τότε ἐποχῆς, οἱ ὁποῖοι μή παρευρεθέντες κατά τήν ὥραν τοῦ τραυματισμοῦ ὑπό Ἑλληνας, ἐπιφυλάσσονται, καί γράφουν ὅσα γράφουν ἐκ πληροφοριῶν των καί ἐκ φημῶν τās ὁποίας ἤκουσαν ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπό διαφόρους, κατά τās συζητήσεις αἱ ὁποῖαι ἐγένετο μετὰ τόν θάνατο τοῦ ἀρχηγοῦ.

Οἱ ὀλίγιστοι παρευρεθέντες εἰς τόν τόπον τοῦ τραυματισμοῦ, κατά τήν ὥραν καθ' ἣν ἐγένετο οὗτος (Ἰ. Κλήμακας κ.λ.π.) βεβαιώνουν ὅτι τόν ἐπυροβόλησαν Τοῦρκοι φεύγοντες ἀπό τήν μάνδρα τοῦ ἀμπελῶνος (ἡ ὁποία σημειωτέον εὐρίσκετο εἰς ὑψηλότερον σημεῖον τῆς θέσεως εἰς τήν ὁποίαν εὐρίσκετο ὁ Καραϊσκάκης ἔφιππος).

Ἀλλά καί ὅσα γράφουν ἕτεροι συγγραφεῖς περί τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ Καραϊσκάκη, θά πρέπει κατά τήν γνώμη μας καί ἐν συντομία, νά συνεκτιμηθοῦν μέ τό γεγονός ὅτι οὗτοι, οὔτε εἶδον ποτέ, οὔτε ἀκριβῶς ἤκουσαν οἱ ἴδιοι, ἀλλ' οὔτε καί ἔγνων τὰ γεγονότα, ἀποκομίσαντες περί αὐτῶν σταθεράν ἰδίαν γνώμην. Συνεργρανίζοντο δέ γράφοντες γνώμες καί συμπεράσματα ἄλλων, οἱ ὁποῖοι καί οὗτοι δέν ὑπῆρξαν αὐτόπτες μάρτυρες ἐν τῷ τόπῳ καί κατά τήν στιγμὴν κατά τήν ὁποίαν ἐγένετο ὁ τραυματισμός τοῦ ἀρχηγοῦ.

Ἀπό ὄσους δέ λέγουν ὅτι παρευρέθησαν πλησίον τοῦ Καραϊσκάκη, οὐδεὶς ἐβεβαίωσεν ὅτι εἶδε τόν πυροβολισμόν ριφθέντα ἐκ τῶν συνοδευόντων ἢ παρευρισκομένων εἰς τόν τόπον τοῦ τραυματισμοῦ Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν ἢ στρατιωτῶν.

Ὅλοι λέγουν ὅτι ἤκουσαν ἢ ἐπληροφορήθησαν περί τοῦ συμβάντος, ἐνῶ

ἄλλοι γράφοντες γι' αὐτό δέν λαμβάνουν θέσιν ἐπ' αὐτοῦ, εἴτε ἀποφεύγουν ν' ἀναφέρουν ἰδικήν των γνώμην σχετικά μέ αὐτό.

Ὶπάρχει ὁμως καί ἡ πραγματικῶς μεγάλης ἱστορικῆς ἀξίας καί ἀληθείας ἐπιστολή αἴτησις τοῦ ἀγωνιστοῦ Μπλούκα, εἰς τήν ὁποίαν ρητῶς ἀναφέρονται δύο τινά οὐσιώδη καί μή ἀμφισβητούμενα γεγονότα:

Πρῶτον, εἰς τό ὅτι εἶναι ψευδές ὅτι ὁ πυροβολισμός προῆλθεν ἀπό ἀνθρώπο τοῦ Τζαβέλα, (ὅπως τινές ὑποννοῦσι καί ἕτεροι γράφουσι), ἐκθροῦ δῆθεν τοῦ Καραϊσκάκη, καί

Δεύτερον, ὁμιλεῖ καθαρώς, ἀνεπιφυλάκτως καί ἀνενδοιάστως ὅτι ὁ πυροβολισμός ἔπεσεν ἀπό Τοῦρκον εὐρισκόμενον εἰς τήν μάνδραν (ἐννοῶν τήν περίφραξιν τοῦ ἀμπελῶνος).

Ὶὸ ἴδιος γράφει εἰς τήν ἐπιστολήν του, ὅτι: Αὐτός εὐρίσκετο πλησίον τοῦ Καραϊσκάκη κατὰ τήν ὥραν τοῦ τραυματισμοῦ καί εἶδεν ἰδίους ὁμμασι τά γενόμενα.

Εἰς τήν ἐπιστολήν του ὁ Μπλούκας ἐπεξηγεῖ ἀκόμη πῶς εὐρέθη τήν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τό στρατόπεδον, ἐπισυνάπτων καί τήν γραπτήν ἀδειαν τοῦ ἀρχηγοῦ του διά πενθήμερον ἀπουσίαν πρὸς θεραπείαν του εἰς Αἰῖνιναν καί ἐξηγεῖ ὅτι καθυστέρησε τήν ἀναχώρησίν του (πιθανῶς διά νά τακτοποιήσῃ θέματα τῶν ὑπ' αὐτόν στρατιωτῶν τοὺς ὁποίους ἀνέθεσε μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του εἰς τό σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη). Ὶτσι ὅταν ἔγινε ἡ συμπλοκή παρευρέθη καί αὐτός πλησίον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ.

Ὶκ τῆς παρατιθεμένης ἐν φωτιοτυπία ἀδείας ἀπομακρύνσεώς του ἐκ τοῦ στρατοπέδου, καί τῆς ἐπιστολῆς του, ἀποδεικνύονται καθαρά τά ἀκόλουθα:

Πρῶτον, ὅτι δέν εἶχε λόγον νά ψευσθῇ ὥς πρὸς τά γεγονότα εἰς τά ὁποῖα ὁ ἴδιος παρευρέθη καί ἔζησε καί δεύτερον, ὅτι δέν εἶχε κανένα λόγον νά καλύψῃ τινά, ψευδόμενος περί τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ του τόν ὁποῖον ὑπεραγάπα ὅπως ἦτο γνωστόν. Αὐτό ἄλλως τε ἀποδεικνύεται καί ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τό μικρόν τμήμα στρατιωτῶν του, πού ἐμισθοτροφοδοτεῖ ὁ ἴδιος, τό ἀνέθεσεν εἰς τόν Καραϊσκάκην καί ὄχι εἰς ἄλλον τινά ὀπληρχηγόν.

Ὶλλά καί ὁ Ὶ. Κλήμακας εὐρισκόμενος τότε πλησίον τοῦ ἀρχηγοῦ καί πολεμῶν, εἶπεν ἐκ τῶν ὑστέρων ὅτι ὁ Καραϊσκάκης ἐπυροβολήθη ἀπό Τοῦρκον εὐρισκόμενον εἰς τήν μάνδραν τοῦ ἀμπελῶνος, πρᾶγμα πού ἐπιβεβαιώνει ὅτι τοῦ εἶχεν εἰπεῖ ὁ ἴδιος ὁ ἀρχηγός, «ὅτι Τοῦρκος ἀπό τήν μάνδραν τόν ὁποῖον δέν ἐπρόσεξεν τόν ἐπυροβόλησεν».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατόπιν ὅλων τῶν ἀνωτέρω ἀναλυτικῶς παρατεθέντων, θέλω νά πιστεύω ὅτι οὐδεὶς καλοπροαίρετος ἄνθρωπος, ἔτι δέ Ἑλλήν ἱστοριογράφος, δέν θά ἀμφιβάλλῃ ὅτι ὁ τραυματισμός τοῦ Στρατάρκου Γ. Καραϊσκάκη προῆλθεν ἀπό Τουρκικήν καί ὄχι ἀπό Ἑλληνικήν βολήν.

Ὅσον καί ἂν θέλουμε νά συσχετίσωμε τό γεγονός τοῦ ὑποτιθεμένου μίσους τοῦ Μαυροκορδάτου μετὰ τῶν Ἀγγλῶν Ἀρχιναύαρχου καί Ἀρχιστρατήγου τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων ἐναντίον τοῦ Καραϊσκάκη, εἶναι δυσκολώτατον ἂν μή ἀδύνατον νά πιστεύσῃ κανεὶς ὅτι οἱ παράγοντες αὐτοὶ εἶχον ἐπακριβῶς σχεδιάσει τήν κατά τόν ἄνω τρόπον δολοφονίαν τοῦ Στρατάρκου καί εἶχον ὀργανώσει ἔτσι τὰ γεγονότα ὥστε νά παρασύρουν αὐτόν εἰς τήν μάχην καί τόν ὄλεθρον. Βεβαίως ὑπῆρχε διαμάχη μετὰ τῶν ἀνωτέρω καί τοῦ Ἀρχηγοῦ, ἀλλά ὀργανώσεις καί ἐκτέλεσις τῶν γεγονότων καθ' ὃν τρόπον ταῦτα ἐξελίχθησαν, εἶναι ἀδιανόητον νά πειστεύσωμεν ὅτι εἶναι δυνατόν νά ἐπιτευχθῇ.

Καθάρᾳ φαίνεται ὅτι τὰ γεγονότα ἦσαν τυχαῖα καί βεβαίως τοιαῦτα ἦσαν καί ὅσα ἐπικολούθησαν κατά τήν διεξαγωγὴν τῶν.

Ἄς μὴ σπεύδωμεν, λοιπόν, νά λέγωμεν ὅτι Ἕλληνες ἐδολοφόνησαν τόν Καραϊσκάκην, ἀλλὰ Τοῦρκοι καί μόνον Τοῦρκοι. Γιατί μιά τέτοια πραγματικά ἀναγνώρισις μεγαλώνει τή μνήμην τοῦ Ἡρώα καί ἐξυψώνει τό πνεῦμα τοῦ ὑπέρ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐλευθερίας ἀγῶνος, τόν ὁποῖον ἐκεῖνοι πού τότε ἐπολέμησαν καί ἐθυσίασθησαν διεξήγαγον πιστεύοντες εἰς αὐτόν καί εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ δέ τήν ἐπιστολήν - αἴτησιν τοῦ Ταγματάρκου Ἰ. Μπλούκα ἔχω νά πῶ τὰ ἑξῆς:

Μία ἐπιστολή εἶναι «εἰκόνα ψυχῆς» καί ἐκφράζει τίς πραγματικές σκέψεις ἢ τουλάχιστον ὅσες θέλει νά ἐκφράσῃ ὁ ἀποστολέας τῆς σπὴ συγκεκριμένη ἐκείνῃ χρονικῇ στιγμῇ, τῇ σύγχρονῃ μὲ τὰ γεγονότα πού ἐκεῖνος ἔζησε καί περιγράφει.

Οἱ ἐπιστολῆς ἔχουν καί τοῦτο τό πλεονέκτημα σὰν ἱστορικές πηγές: Ἀποδίδουν τήν ἐπικαιρότητα καί τήν ψυχικὴ διάθεση τοῦ ἀτόμου πού τίς γράφει, ἀλλὰ καί τὰ γεγονότα. Γιατί τό ἀπομνημόνευμα ἢ τό ἱστορικό ἔργο, γραμμένα καί τὰ δύο σέ μεταγενέστερη ἐποχὴ τῶν γεγονότων καί ἀπὸ πληροφορίες, ἀσφαλῶς εἶναι ἐπηρεασμένα ἀπὸ τήν μετέπειτα ἐκβασθ τῶν γεγονότων αὐτῶν ἢ τήν διαφορετικὴν ψυχικὴν διάθεση τοῦ γράφοντος ἀτόμου, ἐνῶ ἐκεῖνος πού τὰ ἔζησε καί εἶναι βαθιά χαραγμένα στή μνήμην του, ὅσο καί ἂν ἐπηρεάζεται ἀπὸ προσωπικὲς ἀντιλήψεις, ὅπωςδῆποτε περιγράφει ἀκριβέστερα τὰ γεγονότα αὐτά, ἐναντι τῶν ἄλλων πού τὰ περιγράφουν ἀπὸ πληροφορίες τρίτων.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ὁ Δῆμος Ἀμφίσσης, ἔπειτα ἀπό ὁμόφωνη ἀπόφαση τοῦ Δ. Συμβουλίου του, ἐξέδωσε μέ δαπάνη του τό βιβλίο του Γ. Κουτσοκλένη, τό «ΦΘΙΝΟΝΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ - ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΠΟΥ ΞΕΧΑΣΤΗΚΑΝ - ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ».

Πάρα πολλά καί πάρα πολύ καλά εἶναι τά σχόλια πού λαμβάνονται καθημερινά.

Δημοσιεύουμε μερικά χαρακτηριστικά:

α) Ἱερά Κοινοβιακή Σκήτη Πρ. Ἡλιοῦ Ἀγ. Ὁρους

ΙΕΡΑ ΚΟΙΝΟΒΙΑΚΗ ΣΚΗΤΗ

ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΟΥ

630 86 ΚΑΡΥΕΣ - ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

Τ.Θ. 68 ΤΗΛ. 23770 - 23340

Ἅγιον Ὅρος, Ἰανουάριος τοῦ 2003

Πρός

τόν Ἀξιότιμον

κ. Γεώργιον Ν. Κουτσοκλένην

Εἰς Ἅγιον Γεώργιον Ἀμφίσσης

Ἀξιότιμε κ. Κουτσοκλένη, χαίρετε ἐν Κυρίῳ.

Τό ἐκλεκτό πόνημά σας «ΦΘΙΝΟΝΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ - ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΠΟΥ ΞΕΧΑΣΤΗΚΑΝ - ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ», πού ἔλαβα τιμητικά καί πού περιλαμβάνει τούς ἀγλαούς καρπούς τῶν φιλότιμων συγγραφικῶν κόπων σας, μπορεῖ νά χαρακτηριθεῖ ὡς ἓνας πνευματικός ἄθλος. Εἶναι μία ἀξιόλογη καί πρωτότυπη ἐργασία καί εἶναι μία μαρτυρία τῆς ἐργατικότητάς σας. Τά ἄφθονα στοιχεῖα, πού μέ κόπο καί ἐπιμέλεια συγκεντρώσατε, ἀποδεικνύουν τήν «ὕπομονή, τήν τόλμη καί τό μεράκι» σας, ἀποδεικνύουν τήν ἀγάπη σας γιά τά λαογραφικά ἐκεῖνα στοιχεῖα, πού χαρακτηρισρίζαν τή ζωή στήν πατρίδα μας, πρὶν ἀπό λίγες μόνο δεκαετίες.

Καταφέρνετε ἔτσι νά ζωντανέψετε τίς μνῆμες τῶν παλαιότερων, ἀναμοχλεύοντας τά συναισθήματά τους. Ὁ ἀγώνας τῆς ζωῆς, τῆς ἐπιβίωσης, τῆς προόδου, τῆς τέχνης, τῆς καθημερινῆς βιοπάλης, ἦταν συνυφασμένος μ' αὐτά τά ξεχασμένα ἴσως ἐπαγγέλματα καί μέ τά

μέσα ἐκεῖνα, τὰ ἐργαλεῖα δηλαδή, πού χρησιμοποιοῦσαν καί πού σήμερα φαντάζουιν στούς πολλούς ὡς πρωτόγονα, συγκρίνοντάς τα μέ τήν σημερινή πραγματικότητα, πού ὅλοι πλέον ζοῦμε. Ἕνας κόσμος πού ἔφυγε ἀνεπιστρεπτί. Ἐμεῖς οἱ παλαιότεροι, στοχαστικά καί μέ κάποια θλίψη ἀναπολοῦμε τίς παλαιές ἐποχές. Εἶναι κοινή ἡ πεποίθηση ὅτι ἡ γραφικότητα καί ἡ δυσκολία ἀκόμη τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς ὁμόρφαινε τή ζωή μας. Τῆς ἔδινε ζεστασιά καί χάρη.

Γιά τούς νεότερους, ἀλλά καί γιά τίς ἐπερχόμενες γενεές, ἔχετε ἀφήσει, μέ τό βιβλίό σας αὐτό, μία πλούσια καί ἐμπεριστατωμένη πηγῇ. Σ' αὐτήν θά ἀνατρέξουν γιά νά γνωρίσουν καί νά κατανοήσουν, γιά νά ἐρευνήσουν καί νά ἐρμηνεύσουν τὰ λαογραφικά ἐκεῖνα στοιχεῖα, πού συνθέτουν τή ζωή τοῦ παρελθόντος. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή, τούς ἀφήνετε μία πολύτιμη κληρονομιά, πού μακάρι σωστά νά τήν ἀξιοποιήσουν.

Αὐτή τήν εὐαισθησία σας στόν τομέα τῆς λαογραφίας συμεριζόμαστε ἀπολυτά. Ἀρκεῖ νά σᾶς ποῦμε ὅτι κι ἐμεῖς, ὅπως γνωρίζετε, δημιουργήσαμε στήν Ἱερά Σκήτη μας μία παρόμοια λαογραφική συλλογή. Στή συλλογή μας αὐτή ὑπάρχει μεγάλος ἀριθμός καί μεγάλη ποικιλία ἐργαλείων ἀπ' ὅλα τὰ παλαιά ἐπαγγέλματα. Βέβαια ἡ συλλογή μας αὐτή βρίσκεται ἀκόμη στή φάση τῆς ἀνάπτυξης, ὅμως αἰσιοδοξοῦμε ὅτι σύντομα θά εἶναι ἔτοιμη καί ὅτι ἔτσι κι ἐμεῖς βάζουμε ἕνα μικρό λιθαράκι στήν διατήρηση τῆς πολύτιμης λαογραφικῆς μας κληρονομιάς. Τό βιβλίό σας αὐτό θά ἀποτελέσει ἕνα καλό βοήθημα, μοναδικό θά ἔλεγα, γιά νά συνεχίσουμε τίς προσπάθειές μας.

Σᾶς συγχαίρω, λοιπόν, καί σᾶς εὐχαριστῶ θερμότατα καί εὐχομαι ἐγκάρδια, νά συνεχίσετε μέ υἱεία τόν καλό ἀγῶνα σας καί τήν πολύτιμη προσφορά σας στόν τόπο σας, πού τόν ἀγαπήσατε καί τόν ὑπηρετήσατε. Μακάρι νά βρεθοῦν κι ἄλλοι στήν πατρίδα μας, πού θά ἔχουν τόν ζήλο, τήν ὑπομονή καί τήν ἀγάπη τῆ δικῆς σας. Γιατί «ἡ λαογραφία εἶναι ἡ προσωπική μας ταυτότητα καί ὁ λαογνωσία καί αὐτογνωσία τῆς φυλῆς μας». Γιατί λαοί πού ξεχνοῦν τήν ἱστορία, τίς ρίζες καί τίς παραδόσεις τους, εἶναι καταδικασμένοι σέ ἀφανισμό. Κινδυνεύουν νά χαθοῦν, ἰδιαίτερα σήμερα, μέσα στήν χοάνη τῆς Παγκοσμιοποίησης, πού ἀπειλεῖ νά μᾶς καταβροχθίσει. Πιστεύω, λοιπόν, ὅτι λέτε μέ τόν τρόπο σας ἕνα νέο ἡχηρό ΟΧΙ. Καί γι' αὐτό θά εὐχομαι στόν Πανάγαθο Θεό μας καί στήν Κυρία Θεοτόκο μας νά σᾶς στηριξει, νά σᾶς ἐνδυναμώνει καί νά σᾶς ἐμπνέει.

Ο ΔΙΚΑΙΟΣ

† Ἀρχιμ. Ἰωακείμ καί οἱ σὺν ἐμοί ἐν Χριστῷ ἀδελφοί

β) κ. Ἄνθη Βέργη

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΚΟΥΤΣΟΚΛΕΝΗ ΦΘΙΝΟΝΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Τοῦ συνεργάτη μας Ἄνθη Βέργη

Τά νεοελληνικά Γράμματα, ἄνοιξαν τοῦτες τίς μέρες τίς αἰθουσες, φωταγωγήσαν τό κέντρο τῆς ἐθνικῆς μας παράδοσης, τοῦ Μύθου, τοῦ Λαογραφικοῦ στοχασμοῦ, γιά νά ὑποδεχτοῦνε ἐπίσημα, μιά δημιουργία γλαφυροῦ Λόγου. Μιά φωτεινή ἐθνική ἀνταύγεια, πού μᾶς ἔρχεται ἀπ' τήν πρωτεύουσα τῆς γειτονικῆς Φωκίδας. Σ' αὐτή ἐδῶ τήν πόλη, ὑπάρχει χρόνια τώρα μιά πολιτιστική ἐστία, πού συντηροῦν πανάξιοι πνευματικοί καί ταλαντοῦχοι ἄνθρωποι. Ἕνας ἀπ' αὐτούς καί ὁ συγγραφέας τοῦ σημερινοῦ ἀξιόλογου βιβλίου, πού ἔχει τόν παρακάτω τίτλο καί πού χωρίζεται στά κεφάλαια «Ἀσχολίες γυναικῶν πού ξεχάστηκαν» καί Παραδοσιακές καλλιέργειες».

Ἡ καταλογράφηση μᾶς πληροφορεῖ πῶς σ' αὐτές τίς σελίδες θά παρελάσουν παλιά ἐπαγγέλματα, ποιό νά θυμηθῶ ἀπ' ὅλα, τό Βαρελᾶ, τό Δραγάτη, τό Ζευγᾶ, τόν Καλαντζή, τό Μυλωνᾶ, τό Σαμαρᾶ, τό Φαναρτζή, εἶναι τόσοι πολλοί. Ὡραῖοι, ντυμένοι ὅπως τότες, ἐτοιμοι, μέ τά ροῦχα τῆς δουλειᾶς, τό σάκκο στόν ὦμο, μέ τά ἐργαλεῖα τους, θά τοὺς δοῦμε νά παρελάσουν σέ λίγο. Τοὺς ἀγάπησε ὁ λαός μας αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Τοῦ παραστάθηκαν στίς ἀνάγκες του.

Γιά τό λόγο αὐτό, τώρα πού ἔφυγαν ἀπό κοντά τους, κάθε πρᾶμα δικό τους, ἀπό ἀγάπη καί εὐγνωμοσύνη, τά μάζεψε ἀπ' τοὺς τόπους τῆς δουλειᾶς τους, κι ὅ,τι ἀπόμεινε ἀπ' τά παλιά νοικοκυριά, πεταμένα στίς ἀποθήκες, στοὺς σταύλους καί τά κατώγια καί τά φύλαξε μέ ἀγάπη, σέ ξεχωριστοὺς χώρους, πού τοὺς ὀνόμασε «Λαογραφικά Μουσεῖα».

Ἡ ἐξέλιξη, ἡ ἄνεση καί ὁ σύγχρονος πολιτισμός, ἀναζητοῦσε ἀνανέωση. Καί ὁ συγγραφέας αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ὁ Γιώργος Κουτσοκλένης, ἕνας ἀπ' τοὺς ἐλληνολάτρες, π' ἀγάπησε τοῦτο τόν τόπο, ἄνθρωπος τῆς παράδοσης, μέ τήν ἀγάπη καί τήν ἀγωνία τοῦ τίμιου πνευματικοῦ ἀνθρώπου, αἰσθάνθηκε τήν ψυχική ἀνάγκη νά μᾶς περιγράψει κείνη τήν ἐποχή, τοὺς τεχνίτες καί τοὺς ντόπιους ἐπαγγελματίες της. Καί τά κατάφερε μ' ἕνα τρόπο ἀπλό καί εὐχάριστο.

Ἵπεύθυνος, ταλαντοῦχος καί χαρισματικός σέ τέτοια θέματα. Γύριζε χρόνια τώρα ἀπό χωριό σέ χωριό, σέ φτωχά καί ἐρειπωμένα ἐργαστήρια, συνάντησε γέρους ἀπόμαχους τῆς δουλειᾶς καί μέ μιά ὑποδειγματική μέθοδο καί ὑπομονή, μᾶς γύρισε σέ κεῖνα τά χρόνια. Σέ μιά ἐποχή πού ὅλοι οἱ ἐπαγγελματίες κάλυπταν τίς ἀνάγκες μας καί μᾶς στήριζαν στή σκληρή βιοπάλη μας. Λίγοι οἱ τεχνίτες καί περιζήτητοι. Βιοποριστικά ἐπαγγέλματα, πολλά ἀπ' τά ὁποῖα μεταδίδονταν ἀπ' τόν πατέρα στό γιό. Ἀπ' αὐτά τά μικρά, ταπεινά ἐργαστήρια, βγήκανε ἀξιόλογοι ἄνθρωποι στήν Ἐπιστήμη, τήν πολιτική καί τά Γράμματα.

Ξεφυλλίζοντας λοιπόν κανεῖς αὐτό τό πολύτιμο βιβλίο, πλούσιο σέ σχέδια καί φωτογραφίες τῆς ἐποχῆς, ζεῖ τήν ἐλληνική παράδοση, τά ἦθη καί τά ἔθιμα τῶν ντόπιων ἐπαγγελματιῶν, πού εἶναι διάσπαρτοι σ' ὅλη τήν Ἑλλάδα. Αὐτό τό κομμάτι τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ, τό χρήσιμο, δεμένο μέ τή ζωή μας, χάθηκε.

Σήμερα π' ἀπλώθηκε παντοῦ ὁ ὕλικός εὐδαιμονισμός, βιβλία π' ἀναφέρονται στήν ἱστορική μας παράδοση εἶναι χρήσιμα καί διδαχτικά. Πληροφοροῦν τοὺς νέους μας μέ ποιά μέσα μπόρεσε νά συντηρηθεῖ τοῦτος ὁ λαός καί νά καλύψει τίς βιοτικές του ἀνάγκες. Εἶναι ἐθνική αὐτή ἡ ἀναδρομή στό παρελθόν. Ἡ ἐξέλιξη, μέ τίς τερατογόνες μηχανές τῆς ἄνεσης καί τοῦ εὐκολοῦ βιοπορισμοῦ, μᾶς ἀπογύμνωσαν ἀπό κάθε ἀντίσταση. Μέ τά ξενόφερτα, σύγχρονα ἐπαγγέλματα τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς ἀνάπτυξης, ἀνακατώθηκαν καί βάνανυσα ἐπαγγέλματα, τῆς ἀπάτης καί τῆς διαφθορᾶς. Νόθα καί παραπλανητικά. Μιά ὀδυνηρή ἀποφλοίωση τοῦ βίου μας. Χρειάζεται προσοχή, δύσκολη ἡ ἀναπάτριση τῶν πατριῶν, δέν μᾶς ἐξυπηρετοῦν. Ἄς παραμείνουν μνημεῖς ἀγαπητές στά «Λαογραφικά Μουσεία».

Θέλω νά ἐκφράσω τά συγχαρητήριά μου καί τό δίκαιο ἔπαινό μου στό Δήμαρχο Ἀμφισσας, τόν φιλόκαλο, ζηλωτή καί ἀφοσιωμένο στό λαϊκό μας πολιτισμό, τό Νίκο Φουσέκη, πού χρηματοδότησε τό ἔργο. Εἶναι μιά γνήσια ἐθνική φωνή. Ἄς τήν ἀφουγκραστοῦν τό Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καί ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Κι' ἄς παρευρεθοῦν στή λαμπρή ἐκδήλωση πού ὀργανώνουν τά «Νεοελληνικά Γράμματα», τοῦτες τίς μέρες. Εἶναι ἐπίσημοι καλεσμένοι. Τούς περιμένουμε.

ΝΕΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1. Στίς 23 Φεβρουαρίου ἐ.ἔ. ἡ Ἑταιρεία μας μαζί μέ τό Δῆμο Ἀμφισσας ἔκαναν ἐκδήλωση στό Πνευματικό Κέντρο Δήμου Ἀμφισσας καί ἡ μέν Ε.Φ.Μ. γιόρτασε τά 30 χρόνια ζωῆς, δράσεως καί προσφορᾶς πρός τήν Φωκίδα καί τήν ἐπιστήμη, ὁ δέ Δῆμος ἔκανε τήν παρουσίαση τοῦ βιβλίου «ΦΘΙΝΟΝΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ - ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΠΟΥ ΞΕΧΑΣΤΗΚΑΝ - ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ» τοῦ Γιώργου Κουτσοκλένη, πού μέ δική του δαπάνη ἐκδόθηκε.

Ἡ Ἑταιρεία μας, μέ τήν εὐκαιρία αὐτή, ὀργάνωσε Ἐκθεση Βιβλίου Φωκέων συγγραφέων. Ἐφαξε καί βρῆκε 179 Φωκεῖς συγγραφεῖς καί ἐξέθεσε 612 τίτλους βιβλίων. Ἡ ἔκθεση αὐτή, πού κράτησε πέντε ἡμέρες, ἔκανε αἴσθηση καί τήν ἐπισκέφθηκαν σχεδόν ὅλα τά Σχολεῖα τῆς πόλεως.

Ἐπίσης, τῆς ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νά βραβεύσει ὅσους τήν βοήθησαν οἰκονομικά καί πνευματικά, δίδοντας ἀναμνηστική πλακέτα. Οἱ βραβευθέντες ἦταν:

α'. ΑΕΕ ΑΡΓΥΡΟΜΕΤΑΛΛΕΥΜΑΤΩΝ & ΒΑΡΥΤΙΝΗΣ

β'. ΔΕΛΦΟΙ - ΔΙΣΤΟΜΟΝ ΑΜΕ

γ'. ὁ κ. Δημ. Ἰ. Κολοβός

δ'. ὁ κ. Ἰωάν. Ἡλιόπουλος καί

ε'. ὁ κ. Νκ. Φουσέκης, Δήμαρχος Ἀμφισσας.

Στή συνέχεια, ὁ Δῆμος Ἀμφισσας ἔκανε τήν παρουσίαση τοῦ βιβλίου. Γιά τό βιβλίο καί τόν συγγραφέα του μίλησαν μέ πολύ ἐπαινετικά λόγια οἱ: α) κ. Δήμαρχος, β) κ. Δρόσος Κραβαρτόγιαννος, γ) κ. Ἰωάν. Ἡλιόπουλος καί ἡ κα. Ντίνα Βάρσου - Κραβαρτόγιαννου διάβασε τήν ὁμιλία τοῦ Ἐπιτίμου ἐπόπτη Δημ. Ἐκπαιδεύσεως κ. Δημ. Κουτσουλέλου, ὁ ὁποῖος λόγω ἀσθενείας δέν μπόρεσε νά παρabenθεῖ ὁ ἴδιος, ὅπως ἤθελε καί εἶχε προγραμματίσει.

Στή συνέχεια ὁ κ. Δήμαρχος ἐβράβευσε τόν συγγραφέα κ. Γ. Ν. Κουτσοκλένη γιά τήν συγγραφή τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ἀλλά καί γιά τή μεγάλη του προσφορά πρός τήν πόλιν καί τήν γύρω περιοχή της, ὅπως εἶπε.

Ὁ κ. Κουτσοκλένης, ἀφοῦ εὐχαρίστησε γιά τήν τιμή πού τοῦ ἔγι-

νε, ἀναφέρθηκε στους λόγους πού τόν ἔκαναν νά συγγράψει αὐτό τό ἔργο.

Τό κλείσιμο τῆς ἐκδηλώσεως, στήν ὁποία παραβρέθησαν πάρα πολλοί καί ἐκλεκτοί φίλοι, ἔγινε μέ τήν κοπή τῆς βασιλόπιτας τῆς Ε.Φ.Μ. καί τήν δεξίωση πού ἀκολούθησε.

Στό ἐπόμενο τεῦχος θά ἀναφερθοῦμε στά ὅσα γιά τήν Ἑταιρεία μας καί τό ἔργο της εἰπώθηκαν.

2. Γιά τήν οἰκονομική ἐνίσχυση τῆς Ἑταιρείας μας προσέφεραν οἱ φίλοι μας τά παρακάτω ποσά, τούς ὁποίους καί ἀπ' ἐδῶ εὐχαριστοῦμε θερμά:

1. Ἡλιοπούλος Ἰωάν.	Κούκουρα - Εὐπάλιο	€ 30
2. Σιδηρόπουλος Νικ.	Ἄμφισσα	€ 20
3. Γναντᾶς Δημ.	»	€ 10
4. Τσαφόγιαννος Εὐθ.	»	€ 10
5. Δημόπουλος Ἀθαν.	»	€ 20
6. Παπαβασιλείου Ἀριστομ.	Πάνορμος	€ 20
7. Ἀνώνυμος		€ 30
8. Ἀλιπράντης Νικόλ. Χρ.	Ἵμηττός	€ 30
Εἰς μνήμην συζύγου του		
Καίτης Μασσέλου - Ἀλιπράντη		
9. Ἀνώνυμη	Χρισσό	€ 20
10. Παναγιώτης Ι. Ψιμούλης		
εἰς μνήμην μητρός του Χρυσούλας		€ 100
11. Ἰωάννης Γ. Ἀναγνωστόπουλος (Συμβολαιογράφος Ἰτέας)		
εἰς μνήμην τοῦ δικηγόρου Ἀθανασίου Ζέτου		€ 50
12. Παναγιώτης Ι. Μάνος	Χρισσό	
εἰς μνήμην Δήμου Ἀστερ. Δημητρίου		€ 50
13. Γεώργιος Κουτσοκλένης		
εἰς μνήμην Δήμου Ἀστερ. Δημητρίου		€ 25

Ἀπαγορεύεται ἡ μερική ἢ ὀλική ἀναπαραγωγή τῶν κειμένων, ἡ ἀναδημοσίευση, ἡ ἀποθήκευση σέ ὁποιοδήποτε σύστημα ἠλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοαντιγραφικό καί δέ μεταβιβάζεται σέ καμιά μορφή καί μέ κανένα τρόπο κείμενο, χωρίς προηγούμενη ἔγγραφη ἄδεια τοῦ συγγραφέα ἢ τοῦ περιοδικοῦ.

